

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

JAZYKOVÁ ANALÝZA BAROKNÍHO TEXTU

Vedoucí práce: PaedDr. Jarmila Alexová, CSc., a v z. doc. PhDr. Marie Janečková,
CSc.

Autor práce: Hana Lišková

Studijní obor: Bohemistika

Ročník: 2.

2011

Prohlašuji, že jsem svoji diplomovou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice, 20. července 2011

.....
Hana Lišková

Děkuji paní PaedDr. Jarmile Alexové, CSc., a doc. PhDr. Marii Janečkové, CSc.,
za pomoc, kterou mi poskytly při zpracování této práce.

ANOTACE

V této diplomové práci se zabývám jazykovým rozbohem barokního kázání kněze Jana Birhela s názvem *Jan jménem/ i skutkem pro tejnost svaté spovědi svatý prvomučedlník svatý Jan Nepomucký*. Navazuji přitom na svou bakalářskou práci z roku 2009, ve které jsem věnovala pozornost hláskosloví a morfologii. V této práci se zaměřuji na rozbor slovotvorné a syntaktické roviny. Ve slovotvorné části rozebírám podstatná jména, přídavná jména a slovesa. Zabývám se derivací, kompozicí i procesem vzniku analyzovaných výrazů. V části syntaktické analyzuji základní i rozvíjející větné členy a zkoumám jejich postavení a užití ve větě.

SUMMARY

In this diploma thesis I deal with the linguistic analysis of a baroque sermon *Jan jménem/ i skutkem pro tejnost svaté spovědi svatý prvomučedník svatý Jan Nepomucký* by priest Jan Birhel. I continued in my bachelor thesis from 2009, in which I devote my attention to phonology and morphology. In this thesis I focus on analysis of the word formation and syntactic level. In the word formation part I analyse nouns, adjectives and verbs. I deal with derivation, composition and process of formation of analyzed expressions. In the syntactic part I analyse basic and developing articles of sentences and I investigate their position and use in the sentence.

OBSAH

ÚVOD	10
1. MORFOLOGIE	12
1.1. Podstatná jména	12
1.1.1. Pád substantiv	12
1.1.1.1. Nominativ	12
1.1.1.2. Genitiv	13
1.1.1.3. Dativ	13
1.1.1.4. Akuzativ	13
1.1.1.5. Vokativ	14
1.1.1.6. Lokál	14
1.1.1.7. Instrumentál	15
1.1.2. Číslo jmen	15
1.1.3. Skloňování substantiv	16
1.1.3.1. Skloňování mužské životné	16
1.1.3.2. Skloňování mužské neživotné	17
1.1.3.3. Adjektivní sklonění	18
1.1.3.4. Skloňování ženské	18
1.1.3.5. Skloňování střední	19
1.2. Přídavná jména	20
1.2.1. Jmenná deklinace adjektiv	20
1.2.2. Deklinace složená tvrdá	20
1.2.3. Deklinace složená měkká	21
1.2.4. Smíšená deklinace adjektiv	21
1.3. Slovesa	22
1.3.1. Čas	22
1.3.1.1. Přítomný čas	22
1.3.1.2. Minulý čas	23
1.3.1.3. Budoucí čas	23
1.3.2. Slovesný způsob	24
1.3.2.1. Rozkazovací způsob	24
1.3.2.2. Podmiňovací způsob	24

1.3.3. Slovesný rod	25
1.3.4. Tvary neurčité	25
1.3.4.1. Infinitiv	25
1.3.4.2. Příčestí	26
1.3.4.3. Přechodníky	26
2. SLOVOTVORBA	28
2.1. Odvozování pomocí předpon	28
2.2. Tvoření substantiv	32
2.2.1. Substantiva prvotní	32
2.2.2. Odvozování pomocí přípon – substantiva ze substantiv	32
2.2.2.1. Jména konatelská	32
2.2.2.2. Jména podle příslušnosti	32
2.2.2.3. Názvy míst	34
2.2.2.4. Jména přechýlená	35
2.2.2.5. Názvy hromadné	36
2.2.2.6. Jména zdobnělá	37
2.2.2.7. Názvy specifikační	38
2.2.3. Odvozování pomocí přípon – substantiva z adjektiv	38
2.2.3.1. Názvy nositelů vlastností	38
2.2.3.2. Názvy vlastností	39
2.2.3.3. Substantivizace adjektiv	41
2.2.4. Odvozování pomocí přípon – substantiva ze sloves	42
2.2.4.1. Jména činitelská	42
2.2.4.2. Názvy prostředků činnosti	43
2.2.4.3. Názvy výsledků děje	43
2.2.4.4. Názvy dějů	44
2.2.5. Tvoření substantiv skládáním	48
2.3. Tvoření adjektiv	48
2.3.1. Adjektiva prvotní	48
2.3.2. Odvozování pomocí přípon – adjektiva ze substantiv	48
2.3.2.1. Adjektiva posesivní	49
2.3.2.2. Vztah k místu	50
2.3.2.3. Adjektiva původu z látky	51
2.3.2.4. Nespecifikovaná relační adjektiva	51

2.3.2.5. Adjektiva kvalitativní	52
2.3.3. Odvozování pomocí přípon – adjektiva ze sloves	53
2.3.3.1. Adjektiva procesuální	53
2.3.3.2. Adjektiva rezultativní pasivní	53
2.3.3.3. Adjektiva rezultativní aktivní	54
2.3.3.4. Adjektiva vyjadřující neaktuální vykonávání děje.....	54
2.3.4. Odvozování pomocí přípon – adjektiva z adjektiv	55
2.3.4.1. Komparativ	55
2.3.4.2. Superlativ	55
2.3.4.3. Nejvyšší míra vlastnosti	55
2.3.5. Tvoření adjektiv skládáním	56
2.4. Tvoření sloves	56
2.4.1. Slovesa prvotní	56
2.4.2. Odvozování pomocí přípon – slovesa ze substantiv	57
2.4.3. Odvozování pomocí přípon – slovesa z adjektiv	57
2.4.4. Slovesa z jiných sloves	58
2.4.4.1. Odvozeniny se změnou vidu	58
2.4.4.2. Odvozování předponové	58
3. SYNTAX	60
3.1. Větné členy	60
3.1.1. Základní větné členy	60
3.1.1.1. Základní člen věty jednočlenné	60
3.1.1.2. Podmět	61
3.1.1.3. Přísudek	66
3.1.1.3.1. Přísudek slovesný	66
3.1.1.3.2. Přísudková funkce slovesa <i>mít</i>	68
3.1.1.3.3. Přísudek slovesně-jmenný	69
3.1.2. Rozvíjející větné členy	70
3.1.2.1. Přívlastek	71
3.1.2.1.1. Přívlastek shodný	71
3.1.2.1.2. Přívlastek neshodný	74
3.1.2.2. Předmět	76
3.1.2.2.1. Předmět v akuzativu	76
3.1.2.2.2. Předmět v dativu	76

3.1.2.2.3. Předmět v genitivu	77
3.1.2.2.4. Předmět v instrumentálu	77
3.1.2.2.5. Předmět v pádě předložkovém	77
3.1.2.2.6. Předmět infinitivní	78
3.1.2.2.7. Předmět vyjádřený vedlejší větou	78
3.1.2.2.8. Zvláštnosti	78
3.1.2.3. Přísluvečné určení	79
3.1.2.3.1. Druhy přísluvečného určení	79
3.1.2.3.2. Přísluvečné určení místa	79
3.1.2.3.3. Přísluvečné určení času	81
3.1.2.3.4. Přísluvečná určení způsobu	82
3.1.2.3.5. Přísluvečná určení příčinná	84
3.1.2.4. Doplněk	85
ZÁVĚR	88
PRAMENY	101
LITERATURA	102
SEZNAM ZKRATEK	105
PŘÍLOHY	106

ÚVOD

Diplomová práce je zaměřena na rozbor kázání *Jan jménem/ i skutkem pro tejnost svaté spovědi svatý prvomučedník svatý Jan Nepomucký* od kněze Jana Birhela. Kázání bylo vytištěno v Olomouci roku 1734 tiskařem Františkem Antonínem Hirnlem. Pro práci jsme měli k dispozici fotokopii originálního textu, který je uložen ve Vědecké knihovně v Olomouci. Text fotokopie byl již pro potřeby bakalářské práce (Lišková 2009) přepsán do novočeské podoby podle zásad Josefa Vintra (Vintr 1998).

První část práce je věnována morfologii. Uvádíme stručný přehled výsledků z bakalářské práce (Lišková 2009), a to konkrétně z kapitol o podstatných a přídavných jménech. Tento přehled je nutné uvést, protože v následující části práce se snažíme tyto slovní druhy důkladně zkoumat i z jiných hledisek. Záměrně zde není uveden přehled výsledků z kapitoly o zájmenech, jelikož se tímto slovním druhem v diplomové práci nezabýváme. Na kapitoly o podstatných a přídavných jménech navazujeme novou kapitolou o slovesech, ve které prozkoumáme slovesné tvary určité i neurčité, jednoduché i složené. V této morfologické části je využíváno současných mluvnic, především *Příruční mluvnice češtiny* (2003) a *Stručné mluvnice české* (2002).

Navazující část práce je věnována slovo tvorbě. Analyzujeme tvoření podstatných jmen, přídavných jmen a sloves. Nejdříve se zaměřujeme na odvozování pomocí předpon, a to jak předpon shodujících se s předložkami, tak předpon neshodujících se s předložkami. Následně se zabýváme tvořením slov pomocí přípon, přičemž se kvůli předpokládané obsáhlosti této kapitoly věnujeme každému slovnímu druhu zvlášť. Nejprve rozebíráme podstatná jména, uvádíme substantiva neodvozená, potom přiřazujeme substantiva odvozená z jiných substantiv a dělíme je podle významu a sufixů do slovo tvorných kategorií. Materiál poskytl doklady jmen konatelských, jmen podle příslušností, názvy míst, jména přechýlená, názvy hromadné, názvy jednotlivin, jména zdobnělá i zveličelá a názvy specifikační. V další kapitole o substantivech vzniklých z adjektiv jsme z textu shromáždili názvy nositelů vlastností, názvy vlastností a substantivizovaná adjektiva. Substantiva odvozená ze sloves patří do slovo tvorných kategorií jmen činitelských, názvů prostředků činnosti, názvů výsledků děje a názvů dějů. Abychom komplexně uzavřeli kapitolu o slovo tvorbě substantiv, zmiňujeme se ještě o substantivech tvořených skládáním. Stejným způsobem pokračujeme i při slovo tvorné analýze přídavných jmen. Nejprve sledujeme adjektiva odvozená ze substantiv, tedy relační adjektiva posesivní, relační se vztahem k místu, adjektiva

původu z látky, kvalitativní a nespecifikovaná relační adjektiva. Dále analyzujeme adjektiva odvozená ze sloves, a to zejména procesuální, vyjadřující neaktuální vykonávání děje, potenciální zasažení dějem a účelová adjektiva. Dohledali jsme také adjektiva odvozená z adjektiv, konkrétné komparativy, superlativy a adjektiva se zvýšenou či sníženou mírou vlastnosti. Kapitulu končíme odstavcem o adjektivech tvořených skládáním. Posledním slovním druhem, jež podrobujeme slovtvorné analýze, jsou slovesa, a to slovesa prvotní, slovesa vzniklá ze substantiv, adjektiv i jiných sloves. Zmiňujeme se i o odvozování předponovém. V této obsáhlé části o slovtvorbě se opíráme převážně o *Příruční mluvnici češtiny* (2003) a o pomocný materiál *Tvoření a stavba slov: pro studenty bohemisty a učitele českého jazyka s cvičeními* (Dejmek 2002). Tam, kde to považujeme za nutné, dokládáme původ analyzovaných slov převážně pomocí *Českého etymologického slovníku* (Rejzek 2001).

Poslední část diplomové práce se věnuje syntaxi větné. Přináší přehled větných členů, a to jak základních, tak rozvíjejících. V rámci základních větných členů podáváme analýzu základního členu věty jednočlenné a podmětu a přísudku věty dvojčlenné. V kapitole o rozvíjejících větných členech se zabýváme předmětem, přívlastkem (shodným i neshodným), různými druhy příslovečného určení a doplňkem. Při této analýze vycházíme z příruček *Skladba spisovné češtiny* (Bauer, Grepl 1970), *Skladba spisovné češtiny* (Grepl, Karlík 1986) a *Čeština – řeč a jazyk* (Čechová 2000).

Původním záměrem bylo prozkoumat celou syntax, tedy i různé typy souvětí, dále pak prozkoumat lexikální a stylistické prostředky, kterých autor využívá v textu. Po pečlivém uvážení jsme došli k závěru, že by tento postup vedl k přílišné rozsáhlosti práce. Jako vhodnější se nám jeví podat podrobný a ucelený přehled vybraných zkoumaných jevů, než se stručně věnovat mnohočetné analýze.

1. MORFOLOGIE

1.1. Podstatná jména

Substantiva označují nezávislé entity, tj. osoby, zvířata a věci, dále vlastnosti, děje a vztahy (Grepl et al. 2003: 229). V následující kapitole se budeme zabývat všemi gramatickými kategoriemi substantiv, tedy pádem, číslem a rodem. V rámci rodu rozebereme jednotlivé skloňovací vzory. Jelikož se jedná pouze o shrnutí, uvádíme jen ty nejdůležitější jevy a u nich jen několik příkladů.

1.1.1. Pád substantiv

Pádové formy jsou základním prostředkem k vyjadřování funkce substantiva ve větě. Současná čeština rozlišuje sedm pádů, jimiž jsou: nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, vokativ, lokál a instrumentál (Grepl et al. 2003: 235).

1.1.1.1. Nominativ

Substantivum v nominativu bývá ve větě především podmětem, jemuž se přisuzuje obsah predikátu (Grepl et al. 2003: 236). Podle své lexikální a sémantické povahy vyjadřuje buď **agens** děje (původce): *anjel Páně zvěstoval* (2); *Bůh řekl* (13), **patiens** (osoba, zvíře či věc zasažená dějem): *byl člověk poslaný od Boha* (1); *v tom místě kde se hrob kopal našel se veliký poklad* (12); *vyslyšená jest prosba tvá* (15), nebo **nositele stavů a jejich změny**: *když jejich fara skrze smrt časnou svého faráře pozbyla* (1).

Tam, kde se vyjadřuje název nebo pojmenování něčeho, bývá 1. pád přístavkem (Havránek, Jedlička 2002: 56): *Melchisedech král ze Salem obětoval chléb a víno* (1); *Alžběta manželka tvá porodí tobě syna* (15). V ostatních pádech nemusí být s určeným jménem ve shodě: *podle jména Jan* (1); *v městě Žatec řečeným* (4). Takovému prvnímu pádu říkáme **nominativ jmenovací**.

Nominativ může výjimečně plnit i **funkci adverbialní**: *Kteří učení budou/ stkví se budou jako blesk oblohy nebeské/ a kteříž k spravedlnosti vyučují mnohé/ jak hvězdy na věčné věčnosti* (5).

Často bývá nominativ součástí **jmenného přísudku**, tedy větným členem, který se s podmětem shoduje: *on (Jan Křtitel) jest Eliáš* (2); *počátek umění jest bázeň boží* (4); *tys tak zatvrzelý člověk* (9).

1.1.1.2. Genitiv

Genitiv je především pád neshodného přívlastku, dále může být předmětem u sloves a některých adjektiv. Ve volnějším spojení se slovesem pak vyjadřuje doplnění adverbialní. V určitých souvislostech plní genitiv také funkci subjektu a jmenné části přísudku. Ve všech těchto funkcích může být jak bezpředložkový, tak předložkový (Grepl et al. 2003: 237).

Příklady neshodného **přívlastku**: *v paláci krále Herodesa* (6); *kříž zdejšího chrámu Páně* (1); *poklad zlata/ stříbra/ a drahého kamení* (12); *odpuštění hříchův* (5), příklady **předmětu**: *spovídající se hříchův svých* (5); *obával se Jana* (6); *nic se ukrutnosti královské nebojíce* (12); *od bratrův prodaný* (1), příklady **adverbialních významů**: *lid izrahelský bez utonutí do země zaslíbené prošel* (1); *za času krále českého Václava ouřad královského kazatele přijal* (6); *ačkoliv by někdo z vděčnosti/ a cti tomu velikému patronu příhodu svou vyjeviti chtěl* (13).

1.1.1.3. Dativ

Dativ bezpředložkový i předložkový plní převážně funkci předmětového doplnění slovesného děje (Grepl et al. 2003: 239): *dal požehnání Abrahamovi* (1); *tomu velikému patronu příhodu svou vyjeviti chtěl* (13).

Vazebný charakter má i obdobné spojení **substantiva s dativem** v roli neshodného přívlastku (Grepl et al. 2003: 239): *v modlení ke mši svaté kněžím posluhování horlivě pokračoval* (4); *memorial k sv. Janu* (15).

Dativní vazbu mají i některá **adjektiva** příbuzná slovotvorně se slovesem: *k polepšení života/ napominaný jest byl* (7); *co je platno člověku/ aby taký celý svět zejskal* (8); *tejně věci Bohu samému zjevné* (10); *k smrti hotový* (11).

Dativ může vyjadřovat také **adverbialní doplnění**: *až k narození tohož přislíbeného syna jest mluvíti počal* (3); *poslali Židé k Janovi kněží* (8); *k smrti odsoudil* (8); *k hlasu tvému bezbožnému hlas tratím* (9).

1.1.1.4. Akuzativ

Akuzativ je především pádem **přímého objektu slovesa** (Grepl et al. 2003: 240): *král obětoval chléb a víno* (1); *viděli světlo* (5); *haním nepravosti/ schváluji ctnosti* (9).

Adverbialní významy akuzativu jsou členěné v závislosti na významech sloves a předložek. Jako adverbialní určení vyjadřuje akuzativ **místo**: *na svět byl vyžádaný* (4),

v Akademiji daný (4), **míru**: *nepovstal větší nad Jana Křtitele (2); zdaliž jest spravedlivá věc / abychom vás více poslouchali než Boha (10), **příčinu**: *pro svou nevinnost (1); zarmoutil se král pro přísahu (7), **účel**: *na mučení a trápení odevzdal (9), **prostředek**: *skrz horlivou modlitbu od Boha vyžádaný (3); trpěl skrze vodu a oheň/ chtěl také Bůh všemohoucí skrz týž dva živly oslaviti jeho svatý pohřeb (12). Dále akuzativ vyjadřuje různé odstíny **způsobu a průvodních okolností** a jiné: *proto o hlavu tresce (7); obrátila se královská lahodnost v zůřivost (8); tu teprva se liška ve lva/ král v tyrana se obrátil (9).*****

1.1.1.5. Vokativ

Vokativ je specifickým pádem. Nevyjadřuje totiž žádné větné členy, významové souvislosti ani mluvnické vztahy podstatného jména k jiným slovům ve větě, jak to dělají ostatní pády. Pomocí vokativu se v komunikaci oslovuje nebo zvoleným oslovením hodnotí adresát. Z toho je patrné, že se vokativu běžně užívá jen od názvů osob nebo od vlastních jmen zvířat (Grepl et al. 2003: 235). V našem textu autor užívá vokativu nejčastěji v apostrofě: *příteli vystup výšejc (6); snad se ale tobě Jene proboštví vyšehradslé zdá špatné (8); ej hle podivej se nevděčný kněže (8); kněže/ jestli i hned na tom místě stojící co se ti má královna spovídala nevyjevíš/ vodu píti budeš (11), méně často k oslovení posluchačů: *laskavi v Kristu Pánu poslouchačí/ a horliví sv. Jana ctitelové (2); já povídám milovníku/ a ctiteli svatého Jana/ pozdvihni oči k nebi (13) a ve zvolacích větách: *o farizee bohaprázdný (8); ó královský štědrý almužníku (14).***

Je-li vokativ utvořen od jmen neživotných, má obvykle funkci poetizační personifikace (Grepl et al. 2003, 235): *ó liško herodesovská (8); co jest žádost tvá bíločervená suplikantko orlice prostějovská? (15).*

1.1.1.6. Lokál

Lokál je převážně pádem adverbialním. Je jediným pádem, který v češtině neexistuje bez předložky (Grepl et al. 2003: 241). Slouží k vyjádření významu **místního**: *ve východních krajinách v obyčeji jest (4); pochovali jej v hrobě (11), dřív než na světě byli (2); po městách se rozšířila (11), **časového**: *při počátku přednesení mého (3); náš sv. Jan v počátku/ to jest v narození svém/ svého předka následoval (3); po jeho svaté smrti (4), **způsobového a průvodních okolností**: *já začnu ve jménu Páně (3); při stětí sv. Jana (11); v přítomnosti lidu (12); při jeho z hrobu vyzdvížení (14), **zřetele**: *jemuž v svém obcování/ vroucným k dobrému napominání podoben byl (2); Jan****

Nepomucký byl jeho/ jak v narození/ životě/ ouřadu/ a smrti/ i po smrti/ následovník (2); na své duši škodu trpěl (8).

U sloves mluvení a přemýšlení o něčem je lokál formálním **objektovým doplněním**, tedy pádem syntaktickým (Grepl et al. 2003: tamtéž): *povídá sv. Lev papež o sv. Vavřinci (9); mlčím o svatým jeho mlčejícím jazyku (14); co jsem v mém předsevzetí přednesl (14)* a některých jiných: *v modlení/ ke mši svaté kněžím posluhování/ a jiných pobožnostech jest horlivě pokračoval (4).*

Také lokál je po verbálních substantivech pádem **neshodného přívlastku**: *slova Krista Pána o svatým Janu znějící (2); zachování v nebezpečenství ohně (13).*

1.1.1.7. Instrumentál

Instrumentál plní převážně funkci adverbialní (Grepl et al. 2003: 242). Při tom má význam **místa**: *mezi skálami júdskými (5); před obličejem božím (10); nad svatým tělem (11)*; význam **časový**: *před kázáním (15)*, **prostředku**: *místo světlem bylo osvětlené (3); svíce hořící svatým příkladem/ slovem i skutkem (5); okna světlá a nápisy okrášlujeme (16)*, **příčiny**: *sv. Jan Křtitel narozením svým hory judské rozveselil (3); biskup Čechům dlouhým suchem strápeným dal požehnání (4); divným božím řízením takový kvítek jest vyrostl (4)*, **průvodních okolností**: *všichni to vidouce z podivením mluvili (3); způsobem manželským (7); přednášel ze svými kanovníky/ a všemi poslouchači/ z velikým pláčem a bolesti se rozloučil (10); Pražané houfami k sv. Kříži se zbíhají (12).*

Dále může instrumentál plnit funkci **doplňku**: *slavně místokrálem egyptským učiněn (1); Spasitelem světa nazvaný (2); jest učiněn farářem a kázatelem (6); kázatelem královským/ a almužny rozdávatel jej ustanovil (6).*

1.1.2. Číslo jmen

Substantiva mají obvykle dvojí číslo – singulár a plurál. Pomocí čísla reflektuje podstatné jméno vztah k množství, tj. k jednotlivině nebo mnohosti jednotlivin. Děje se tak kombinací substantiv s číslovkami a jinými slovy pojmenovávajícími množství a dále pomocí slovo tvorných kategorií (Grepl et al. 2003: 229).

Některá substantiva mají jen tvary singuláru. Mezi ně patří **jména látková**: *víno (1); světlo (3); krev (7); oheň (9); voda (11); zlato (12); stříbro (12)*, **názvy vlastností**: *nevinnost (1); moc (2); němota (3); spravedlnost (5); věčnost (5); ctnost (6); nenávisť (6); chlípnost (7); lahodnost (8); zůřivost (8); přívětivost (9); vděčnost (13); ouzkost*

(13); *veselost* (15); *bohatství* (14), **názvy dějů**: *studýrování* (5); *spasení* (5); *hněv* (9); *pláč* (10); *děšť* (11); *bolení* (13); *učení* (15) a **unika**: *Bůh* (1); *svět* (2); *Pán* (3); *máj* (11); *nebe* (11). Slova z těchto skupin bývají užitá v plurálu jen ve specifických případech.

Zvláštní skupinu tvoří **jména hromadná** (singularia tantum). Ta mají sice singulárovou podobu, ale označují soubory počítatelných jednotlivin (Grepl et al. 2003: 231): *lid* (1); *ovotce* (4); *ptáctvo* (11); *kamení* (12).

Existují také substantiva, která mají pouze plurálovou podobu. Nazývají se **jména pomnožná** (pluralia tantum). Plurálová forma se u nich ustálila díky složenosti označované reality z více částí téhož druhu (Grepl et al. 2003: 231): *Čechy* (3); *bedra* (4); *dvěře* (5); *peníze* (8); *muky* (16).

1.1.3. Skloňování substantiv

Podle souborů koncovek vyjadřujících rod, životnost, číslo a pád dělíme podstatná jména v češtině na ta, která mají koncovky jmenné a skloňují se tedy podle běžných vzorů, a ta, jež mají koncovky adjektivní (Grepl et al. 2003: 243). Skloňování podstatných jmen se dělí na tři skupiny podle rodu: mužské, ženské a střední. V každé této skupině se dále rozlišuje skloňování a vzory pro ně podle koncovky v 1. pádě jednotného čísla. Kde nemá 1. pád jednotného čísla koncovku, pak podle tvaru 2. pádu jednotného čísla (Havránek, Jedlička 2002: 58). V následujících odstavcích této kapitoly budeme uvádět příklady jednotlivých vzorů, přičemž se snažíme o to, abychom uvedli tvary ve všech pádech obou čísel, je-li to možné. Příklady jsou pro větší přehlednost podle pádu také seřazeny za sebou a uvedeny za velkým počátečním písmen latinských názvů pádů (viz Seznam zkratk). Pokud je u jednoho pádu nalezeno více variant, jsou uvedeny za lomítkem.

1.1.3.1. Skloňování mužské životné

U podstatných jmen rodu mužského rozlišujeme typy životné a neživotné a podle povahy zakončení substantiv typy tvrdé a měkké. K typům životným počítáme vzory *pán*, *muž*, *předseda* a *soudce* (Grepl et al. 2003: 244).

Vzor *pán*

Vzor *pán* reprezentuje typ životný tvrdý a z textu pro něj máme tyto doklady v singuláru: N *člověk* (1); G *Jana* (2); D *kmotru* (9) / *Janovi* (8); A *mučedníka* (3); V

Jene (8) / *milovníku* (13); *L o patronu* (15); *I náměstkem* (14) a tyto příklady v plurálu: *N Pražané* (12); *G bratrův* (1); *D Čechům* (4); *A Jany* (1); *L o Janech* (14); *I kanovníky* (10).

Vzor muž

Vzor muž představuje typ životný měkký a můžeme jej v singuláru doložit těmito příklady: *N král* (1); *G spasitele* (2); *D otci* (2); *A faráře* (1); *V příteli* (6); *L o Křtiteli* (12); *I kazatelem* (6) a v plurálu těmito příklady: *N obyvatelé* (4) / *kacíři* (2); *G učitelův* (4) / *z neplodných rodičů* (14) / *nepřátel* (16); *D kněžím* (4); *A kněží* (8); *V poslouchačů* (2) / *ctitelové* (2); *I poslouchačů* (10).

Vzor předseda

Substantiva skloňovaná podle vzoru předseda můžeme z textu doložit pouze tvarem instrumentálu singuláru: *ze svatým evangelistou Lukášem* (14) a tvarem nominativu plurálu: *juristé mluvějící ex rubro* (15). Zbytek paradigmatu nám text neumožňuje doložit příklady. Kromě toho tvar *evangelistou* má koncovku podle vzoru pán, nikoli podle vzoru předseda. Je to způsobeno vlivem tvaru následujícího jména rodu mužského.

Vzor soudce

Také tento vzor můžeme doložit pouze dvěma příklady, a to tvarem nominativu singuláru: *zástupce* (7) a tvarem nominativu plurálu: *předchůdci* (5).

1.1.3.2. Skloňování mužské neživotné

K typům neživotným řadíme vzory hrad a stroj (Grepl et al. 2003: 251).

Vzor hrad

Vzor hrad reprezentuje neživotný typ tvrdý, z textu pro něj máme tyto doklady v singuláru: *N blesk* (5); *G hříchů* (4); *D životu* (1); *A kostel* (4); *L o porodu* (3) / *v zákoně* (1) / *v kostele* (6); *I skutkem* (2) a tyto v plurálu: *N zázraky* (3); *G hříchův* (5); *A domy* (15); *L ve dnech* (3) / *o obrazech* (14); *I důchody* (9) / *houfami* (12).

Vzor stroj

Vzor stroj představuje neživotný vzor měkký. V textu jsou pro tento vzor následující příklady v singuláru: N *oheň* (9); G *žaláře* (1); D *kříži* (12); A *konec* (10); L *v paláci* (6); I *pláčem* (10) a v plurálu: N *ohně* (11); G *praporcův* (16); L *na skřípcích* (9).

1.1.3.3. Adjektivní sklonění

Podstatná jména rodu mužského vzniklá substantivizací adjektiv se skloňují buď jako adjektiva tvrdá: *svatý* (6); *ponížený* (9); *přítomní* (13), nebo jako adjektiva měkká: *volající* (9); *zapovídající* (10).

1.1.3.4. Skloňování ženské

Rod ženský se nedělí podle životnosti, ale jen podle zakončení, které je buď samohláskové, nebo souhláskové (Grepl et al. 2003: 254).

Vzor žena

Vzor žena reprezentuje samohláskový typ tvrdý a pro singulár jsme našli následující příklady: N *královna* (6); G *víry* (5); D *matce* (4); A *modlitbu* (3); V *liško* (8); L *v knize* (1); I *láskou* (16) a pro plurál tyto: N *hvězdy* (5); G *do škol* (4); D *láskám* (3); A *kobylky* (4); L *po horách* (6); I *skálami* (5).

Jiné zakončení mají substantiva muzika: *slavnými muzíky/ a pobožnými spěvy* (14), příhoda: *ano i přísahou potvrzuje/ oběťmi/ obrazy a příhody/* (13), která se v instrumentálu plurálu přizpůsobují mužskou koncovku následujícím substantivům maskulinům.

Vzor růže

Vzor růže představuje samohláskový typ měkký, v singuláru je reprezentován těmito doklady: N *vůně* (12); G *duše* (10); D *mši* (4); A *nouzi* (10); V *orlice* (15); L *v kapli* (8); I *tváří* (9) a v plurálu pouze nominativem: *svíce* (5).

Vzor píseň

Vzor píseň je na pomezí mezi vzory *růže* a *kost* (Grepl et al. 2003: 258). V textu jsou tyto doklady singuláru: N *církev* (14); G *krve* (7); D *obci* (1); A *zem* (3); L *na poušti* (6) / *na pouští* (4); I *krví* (15) a doklad genitivního tvaru v plurálu: *zbrání* (16).

Vzor kost

Pro tvary vzoru kost máme z textu následující příklady singuláru: N *nevinnost* (1); G *smrti* (2), *z vděčnosti/ a cti* (13); D *milosti* (14); A *zlost* (7), *truchlivost* (9); L *na věčnosti* (5); I *z velikou radosti* (12), *den z noci bych spojil* (12) a plurálu: N *věci* (2); G *bolestí* (9) *obuví* (10); A *ctnosti* (6) / *lidí* (15); L *v ouzkostech* (13); I *milostmi* (13).

Pozn.: U substantiva *věc* je v instrumentálu plurálu užit nesprávný tvar: *ažby z potřebnými věci k slavnému pohřbu hotoví byli* (12).

1.1.3.5. Skloňování střední

Substantiva rodu středního se skloňují podle čtyř typů: tvrdého typu město, měkkého typu moře, dlouhého typu stavení a smíšeného typu kuře (Havránek, Jedlička 2002: 70).

Vzor město

V textu se nalézají tyto příklady singuláru: N *jméno* (1); G *podlé jména* (16); D *k světlu* (5); A *na oko* (8); L *v městečku* (3) / *na místě* (11); I *nad tělem* (11) a plurálu: N *jména* (2); G *od učitelův práv* (4); A *orlice má pera* (15); L *v létech* (4); I *slovy opakoval* (10).

Pozn.: V lokálu plurálu se ženskou koncovkou odchyľují od vzoru substantiva *bedra*: *pás kožený na bedrách* (4) samotné město: *po městách pražských* (11).

Vzor moře

Pro tento vzor nám text poskytuje jen velmi malé množství příkladů substantiv, v singuláru pouze nominativ, dativ a lokál: *moře* (1); *k nebi* (13); *v srdci* (3), v plurálu jen nominativ: *hořejí srdce naše* (16).

Vzor kuře

V singuláru se zde nacházejí jen dvě substantiva v nominativu: *dítě* (3); *zvíře* (15) a jeden tvar dativní: *odevdati litému zvířeti* (11). Tvary v plurálu se vůbec nevyskytují.

Vzor stavení

V textu je tento typ zastoupen nejvíce. Příklady singulárových tvarů: N *kázání* (1); G *při konci tohož kázání; podlé onoho přísloví* (úvod), *místo narození* (4); A *kněz*

dal požehnaní (1); L v modlení (4)/ při jeho z hrobu vyzdvížení ... a prohlídávání (14); I trápením (9). V plurálu je doklad jen pro lokál: na znameních (16).

1.2. Přídavná jména

Přídavná jména představují plnovýznamový ohebný slovní druh, slouží k pojmenování vlastností substancí a některých druhů relací (Grepl et al. 2003: 281).

Ve větě plní adjektiva primárně funkci atributu: *Písmo svaté* (1), dále mohou být jmennou částí přísudku: *nestálá/ a nejistá jest velikých pánův milost* (6), častá jsou také v doplňku: *dělal se pokrytec zarmouceným* (7).

Z významového hlediska dělíme přídavná jména na kvalifikační a relační. Kvalifikační vyjadřují jen vlastnosti substancí a mívají povahu subjektivního hodnocení, je možné je stupňovat (Grepl et al. 2003: 281): *mnoho zleho zanechal/ a mnoho dobrého činil* (6). Relační adjektiva vyjadřují vztah k další substanti nebo ději, k jiné vlastnosti nebo okolnosti, od jejichž názvů jsou utvořena: *mezi syny ženskými* (2).

Z hlediska morfologické formy rozdělujeme deklinaci přídavných jmen na jmennou, složenou a smíšenou. Složená se dále dělí na tvrdou a měkkou (Grepl et al. 2003: 282).

1.2.1. Jmenná deklinace adjektiv

Jmenné tvary adjektiv se vyskytují v malém počtu, který rozšiřují participiální tvary. V našem textu jsme našli pouze několik dokladů: *k dobrému napominání podobn byl* (2); *byl Jan oděn srstmi* (4); *nemocní zdraví bývají* (13); *co je platno člověku/ aby taký celý svět zejskal* (8); jmennou formu mají také přičestí trpná: *za doktora učiněn/ a vyhlášen jest byl* (4); *nechcešli od krále všech králův věčně soužen a trestán býti* (9). Tradičně užívaný a zachovaný i v současné češtině je tvar *rád*: *každý to rád milé vyjevuje* (13).

1.2.2. Deklinace složená tvrdá

Podle vzoru tvrdé deklinace složené (*mladý, mladá, mladé*) se skloňují přídavná jména s tvarotvorným základem zakončeným na souhlásku tvrdou nebo obojetnou. V následujícím přehledu uvádíme příklady řazené za sebou podle pádů; v singuláru: N *svatý a tejný spovědník* (7) / *věčná pravda* (2) / *zvíře nemluvné* (15); G *za času krále českého* (6) / *do země zaslíbené* (1) / *místo hledaného polepšení* (7); D *svatému Janu*

(2) / ke mši svaté (4) / k dobrému napominání (2) / k potěšitelnému obvlažení (16); A jménuji svatého Jana (2) / život časný obdržel (4) / skrz horlivou modlitbu (3) / prosím mlčedníka za krátké mlčení (3); V přemilý můj kazateli (7) / liško herodesovská (8), L v stavu apoštolským (5) / po jeho svaté smrti (4) / v světle nebeským (5) / na pravém křídle (15), I z velikým strachem (11) / veselou tváří (9) / zlost pěkným přikrýtím okrášlil (7), v plurálu: N svatí lidé (2), G od rodičův starých pobožných a neplodných (3) / ze srdcí horlivých (16), D odpověděl ukrutným Židům (10), A skrze holomky královské (11) / hvězdy nebeské spočítáš (13) / tyto černosmutné slova obsahuje (15), V láskaví v Kristu Pánu poslouchací a horliví sv. Jana ctitelové (2), L v školách vysokých (5) / v mladých létech (4), I mezi syny ženskými (2) / z velikýma důchody (9) / mezi tvrdými skálami židuskými (5) / lahodnými slovy (10).

Pozn.: V akuzativu plurálu středního rodu není dodržena rodová shoda: *tyto černosmutné slova* (15).

1.2.3. Deklinace složená měkká

Skloňování přídavných jmen s koncovkami měkkými má vzor *jarní*. V textu je měkkých adjektiv znatelně méně než adjektiv tvrdých. V singuláru: N *Bůh všemohoucí* (12) / *Svatost oltářní* (1) / *tajemství boží* (2); G *kněz Boha nejvyššího* (1) / *skrze přímlovu rodičky boží* (10) / *v stav kněžství církevního* (5); D *anjelu zvěstujícímu věřiti nechtěl* (3) / *k budoucí noci* (11); A *v řvoucího lva* (10), / *svou vlastní smrt předzvěděl* (10) / *skrze ještě ukrutnější ohněm pálení* (9); L *v prvním farním kostele* (6) / *v jeho dnešní slavnosti* (3) / *v posledním kázání* (10); I *spůsobem duchovním* (7) / *haním slovem božím* (9); v plurálu: N *boží lidé* (2) / *hořející svíce* (12); G *nešanujíce ani kostelních paramentův* (16) / *do škol větších* (4) / *od učitelův práv duchovních* (4); D *Židům zapovídajícím* (10) / *k službám duchovním* (1); A *věci boží mluvil* (3); L *v ouřadech duchovních* (1) / *ve východních krajinách* (4); I *většími zázraky oslavený byl pohřeb* (11).

1.2.4. Smíšená deklinace adjektiv

Adjektiva, která se skloňují smíšeně, mají část tvarů podle skloňování jmenného a část podle složeného. Smíšeně se skloňuje skupina přídavných jmen přivlastňovacích typu otcův, matčin (Grepel et al. 2003: 283). V našem textu najdeme příklady této deklinace jen ojediněle, a to především tvary složeného skloňování: *předejde před nim v duchu a*

moci *Elišové* (2), o předchůdci *Kristovým* sv. Janu (5), z náměstkem *Kristovým* (14), který se podle Písne *Šalamounové* jmenovati může (15).

Pozn.: Druhově přivlastňovací adjektivum s příponou *-ový* má náležitou složenou deklinaci: *oděn srstmi velbloudovými* (4).

1.3. Slovesa

Slovesa jsou plnovýznamový ohebný slovní druh (Grepl et al. 2003: 310). Vyjadřují děj, to jest buď činnost podmětu, nebo stav podmětu a změnu jeho stavu (Havránek, Jedlička 2002: 100).

1.3.1. Čas

1.3.1.1. Přítomný čas

Prézens slovesa *býti* má pouze tvary s *j-* a 3. osoba sg. má tvar *jest* nebo *je*: *kteréžto věci jsou* v duchovním podobenství mluvené (2); *napsáno jest* k napomenutí našemu (2); *On (Jan Křtítel) jest* Eliáš (2); *necht' je* čest svá svatému Janu Křtíteli (2); *my jsme* svojí (7); *ty kdo jsi?* (8); *co je* platno člověku/ *aby taký celý svět zejskal* (8); *já jsem* hlasitý kazatel (9); *přijde silnější nežli já jsem* po mně (10); *jsou* tehdy zázraky takové povědomi samému s. Janu (13); *spíš spočteš* hvězdy nebeské/ *neb jsou* světlé (13); *velicí jsou*/ *neb nad sebe na světě většího nemají* (14); *v těch věcech/ které jsou* k Bohu (15); *poněvadž jsi* zvíře nemluvné (15).

Ve 2. os. sg. prézenta se ve dvou případech vyskytují zkrácené tvary: *a tys* tak zatvrzelý (9); *cos* ty za člověka? (9).

Prézens 1. os. pl. je zakončený na *-me*: *v naší krajině pokoje žádáme* (1); *světíme* dnes teď řečeného s. Jana Křtitele oktáv (1); *proto se nerozprávíme* (7); *prosbu jejich rozmnožujeme* poníženě (15); *okna domův našich kunstovnými světly/ a ostrovtipnými nápisy okrášlujeme* (16); *střílíme* z kusův (16). Ani v jediném případě není zakončený na variantu *-m*.

U sloves 4. třídy dochází k pronikání mluvenostních unifikovaných koncovek podle vzoru *sázeti* ve 3. os. pl. i ke slovesům vzoru *prositi*: *mnozí jenom sami sobě duši své vlastní k spasení svítějí* (5); *necht' mluvějí i přítomní* (13); *kdyby ta milost odepřená býti měla/ se rmoutějí/ a strachují* (15) a vzoru *trpěti*: *kteří to slyšejí* (13). V době vzniku textu to ovšem nebylo nic neobvyklého.

1.3.1.2. Minulý čas

Minulý čas složený je ve 3. osobě sg. i pl. nejčastěji tvořen stejně jako dnes, tedy bez pomocného slovesa *býti*: *anjelu o porodu jeho zvěstujícímu věřiti nechtěl* (3); *po všech horách judských rozhlašovala se všeckna slova ta* (3); *místo v kterém se narodil* (3); *rozveselil/ sv. Jan Nepomucký Horu Zelenou* (3); *v dětinství svém vpadl do těžké a smrtedlné nemoci* (4); *vstoupil v stav svatý kněžství apoštolského* (5); *chodil po vsi krajině* (5); *co mluvil/ v skutku dovedl* (5); *zarmoutil se král pro přísahu* (7); *jakoby Jana nějaké nevděčnosti a nezdořilosti trestal* (8); *ale Jan z Janem odpověděl* (9); *žádného práva neměl* (9); *co král žádal tejnýho* (9); *opakoval opět lahodnými slovy* (10); *z velikým pláčem a bolesti se rozloučil* (10); *bez dalších okolku pověděl* (11); *strachu toho se nelekl* (11); *v tom místě kde se hrob kopal* (12); *vůně která z něho vycházela* (12); *nám neomylně vyjevil* (14).

Préteritum, ve kterém se ve 3. os. sg. spolu s plnovýznamovým slovesem vyskytuje pomocné sloveso *býti*, je méně časté, ovšem nalezneme pro něj několik dokladů: *v Čechách jest se narodil* (3); *Zachariáš ... až k narození tohož přislíbeného syna němotou trestaný/ jest mluvit počal* (3); *takový kvítek jest vyrostl* (4); *v jiných pobožnostech jest horlivě pokračoval* (4); *cnostný život s pilným školným cvičením jest spojil* (4); *jeho za svýho spovědníka jest vyvolila* (6); *vyznal jest/ že já nejsem Kristus* (8); *života zachování skrze přímělu blahoslavené rodičky boží jest obdržel* (10); *kaký konec života svého tejš veliké potěšitelkyni zarmoucený jest obětoval* (11); *do Staré Boleslavi jest putoval* (11); *řeka ta bez děšte velice a zázračně jest se rozmnožila* (11); *k divadlu tomu krále svého jest zbudila* (12); *barvu svou poněkud temnou/ v červenou a živou zázračně jest proměnil* (14).

Stejně tak nalezneme pomocné sloveso *býti* i v préteritu 3. os. pl.: *mučedníka hrozně na skřípcích roztaženého a obnaženého ukrutně jsou trápili* (9).

1.3.1.3. Budoucí čas

Pomocí odpovídajících tvarů slovesa *být* je zde ojediněle utvořeno také futurum: *i zde se číst bude* (1).

1.3.2. Slovesný způsob

1.3.2.1. Rozkazovací způsob

Imperativ je tvořen pravidelně: *příteli vystup výšejic (6); pro nějaké rozveselení královské udělej mně tu lásku a pověz mně/ co se tobě má královna tak často spovídá (7); neboj se/ nebude s toho žádnýho pohoršení (7); sami to rozsud'te (10); nebojte se těch/ kteříž zabijejí tělo (10); počítej hvězdy jestli můžeš (13); pozdvihni oči k nebi (13); upros nám u Boha všemohoucího/ať tak budoucně od těch dvouch metel zachování (16); slavme tebe skrz oheň (16).*

1.3.2.2. Podmiňovací způsob

Kondicionál se v textu vyskytuje poměrně často. Kondicionál přítomný se tvoří z příčestí minulého plnovýznamového slovesa a specifických tvarů slovesa *být*.

Z kondicionálových komponentů *bych, bys, by, bychom, byste, by* se v textu nejčastěji objevuje komponent *by*. Konjugace se zdá být pravidelná: *den z noci bych spojil (12); ačkoliv by někdo z vděčnosti/ a cti tomu velikému patronu příhodu svou vyjeviti chtěl (13).*

Kondicionál je tvořen volným morfem *by*, příp. *bych* a *bychom*, který je často spojován se spojkou *a* v **aby**: *horlivě pečovali/ aby pod zázračný kříž zdejšího chrámu Páně Jana postavili (1); bychom tajemství boží podlé mdlého našeho rozumu poněkud aspoň rozuměti mohli (1); oponou se přikrývají/ aby se zdálo býti pěkné (7); aby tu svou zlost pěkným přikrytím okrášlil/ dělal se pokrýtec zarmouceným (7); co je platno člověku/ aby taký celý svět zejskal (8); veselou tváří truchlivost bolestí přikrýval/ aby ani královskou ukrutnost neprozradil (9); aby víru Krista Pána nevyhlašovali (10); bych podlé zevnitřního znamení vyložil (15); bychom skrze tvé svaté orodování od všech našich nepřátel/ jak skrz nějakou sílnou mříží byli obhájeni (16); bych taký jeho dobře mlčející zázračný jazyk uctil (16);*

se zájmeným příslovcem *kdy* tvoří spojkou **kdyby**: *na své duši kdyby škodu trpěl (8); den z noci bych spojil/ kdybych všechny zázraky a divy/ které se stali od smrti sv. mučedlníka Jana Nepomuckého vypravovati chtěl (12); kdyby ta milost odepřená býti měla (15);*

s příslovcem *jako* spojkou **jakoby**: *dělal se pokrýtec zarmouceným/ jakoby to z přinucení učiniti musel (7); jakoby Jana nějaké nevděčnosti a nezdořilosti trestal (8).*

Přiklání se a píše se dohromady i s jinými zájmennými příslovci a zájmeny i spojkami:

s příslovcem *kde* v kdeby: *ale líbezná vůně která z něho vycházela/ kdeby takový svatý poklad skovaný byl/ prozradila* (12);

se zájmenem *který*: *zdaliž je kdo kterýby řícti mohl/ že žádnou milost od Boha neobdržel* (13);

se souřadící spojkou *leč*: *žádný nemůže těch znamení činití které ty činíš/ lečby byl Bůh s nim* (14).

Neuskutečnitelný děj, nereálná podmínka se vyjadřuje kondicionálem minulým. Je tvořen jako kondicionál přítomný a ještě navazuje přičestí minulé slovesa *býti*: *zarmoutil se král pro přísahu/ jakby nebyl věděl/ že nechtěl* (7); *kdyby Jan něco nejmenšího (což možná nebylo) ze spovědi byl vyjevil* (8); *bylby jeho jakožto svatokrádeřníka/ a královnu jakožto spovědlníkem dosti prosvěčenou k smrti odsoudil* (8).

1.3.3. Slovesný rod

Občas se v textu vyskytují tvary opisného pasiva, tedy tvary neaktivní slovesné formy. Tyto tvary jsou tvořeny pravidelně: *jest učiněn farářem* (5); *do Moldavy zhozen jest* (11); *že jsou DEI Gratia boží milosti postaveni* (14). Některé z nich jsou ve tvaru adjektivním, a tudíž zde ještě více proniká význam rezultativní: *Týmž způsobem našeho sv. Jana narození osvícené/ a posvěcené bylo* (3); *k polepšení života/ napominaný jest byl* (7); *byly taký viděné nebeské ohně* (11).

1.3.4. Tvary neurčité

1.2.4.1. Infinitiv

Infinitiv se tvoří pravidelně infinitivní koncovkou *-ti*: *za svýho faráře mne dostaviti na to se snesli* (1); *abychom tajemství boží podlé mdlého našeho rozumu poněkud aspoň rozuměti mohli* (1); *připadlo mně na koncept, i do pera v mém kázání přednesti* (2); *to láskám vašim proukázati a dovedsti miním* (3); *anjelu o porodu jeho zvěstujícímu věřiti nechtěl* (3); *němotou trestaný/ jest mluviti počal* (3); *on chtěl býti v stavu apoštolským* (5); *nesluší se tobě míti manželku bratra tvého* (6); *že ji dáti chce/ cokoliv od něho žádati bude* (7); *to z přinucení učiniti musel* (7); *tejnou krále*

(nebeského) věc tajiti dobrá věc jest (7); svou královnu z světa vykořeniti/ že obojích pravdu trpěti nemohl (8); zemdlený/ předce se najiti dal (9); hlas volajícího oněmiti viděl (10); duše nemohou zabiti (10); vodu píti budeš (11); voda tak studená nebude/ aby plamen ten uhasiti mohla (11); těla svatých mučedníkův poctivě pochovati nedali (11); rybám ve vodě k strávení odevzdati se vynasnažovali (11); dlouhý čas k uctění státi nechali (12); kdož se chváliti bude? (13); příhodu svou vyjeviti chtěl (13); oni i s námi potěšitelně slyšeti mohli (15); mnozí z jeho narození/ budou se radovati (15); přímluvu tím jistější obdržeti mohli (16); se zdá celé město hořeti svatojanským ohněm (16).

Pouze jediný tvar je zakončen na zdloužené -tí: žádný nemůže těch znamení činití které ty činíš (14). Hyperkorektní jsou tvary dovedsti, přivedsti: když proukázati a dovedsti míním (2); svou královnu o život přivedsti mínil (7).

V několika případech má infinitiv tvar s -t: zde se číst bude (1); ty nic trpět nebudeš (7); poněvadž ani psát/ ani mluvit neumí (15).

Podoby s -ci nebo -cti se nevyskytují.

1.3.4.2. Příčestí

Příčestí minulé má tvary pravidelné s tvarotvornou nekoncovou příponou -l- a koncovkami: -l, -la, -lo, -li, -ly, -la: slyšelo (1); poznal (1); pozbyla (1); pečovali (1); postavili (1); dovedli (1); prostředkovalo (1); prošel (1); měla (1); obětoval (1); dal (1); stalo (2); měli (2); připadlo (2); nepovstal (2); začal (3); zstarali (3); nechtěl (3); počal (3); mluvil (3); myslili (3); narodil (3); rozveselil (3); vyrostl (4); jedl (4); viděli (5); svítilo (5); vycházeli (5); činíval (6); ustanovil (6); vyvolila (6); žádala (7); poslali (8); vyjevil (8); zejskal (8); učinila (9); pálil (9); bál se (10); obětoval (11); spovídala (11); pochovali (11); trpěl (12); kopal (12); řekl (13); dovedl (14).

Pravidelně je tvořeno též příčestí trpné tvarotvornou příponou nekoncovou -n- a s příslušnými koncovkami: -n/-en, -na/-ena, -no/-eno, -ni/-eni: učiněn (2); oděn (4); vyhlášen (5); řečeno (5); poslani (8); uveden (11); zhozen (11); postaveni (14). V textu se nevyskytují žádné tvary tvořené tvarotvornou příponou -t-.

1.3.4.3. Přechodníky

V textu je užito mnoho přechodníkových konstrukcí. Přechodníky jsou slovesné tvary vyjadřující relativní časy předčasnosti a současnosti.

V pravidelných tvarech maskulin přechodníku přítomného je v textu využíváno morfu *-e*: *Herodes obával se Jana/ viděje býti muže spravedlivého* (6). Nenáležitě je tvoření tvaru mužského rodu morfem *-ouc*, který se má správně vyskytovat u feminin: *Jan dobře vědouc ono Krista Pána napominání* (8), nebo morfy *-ouce* a *-íce* typickými pro plurál: *(Birhel) skrz 4. léta / a 17. dni kaplanem jsouce* (1); *chodil po vsí krajině jordánské/ ohlašující křest pokání na odpuštění hříchův* (5); *Herodes poslouchající Jana mnoho činíval* (6); *(on) k jeho cti to vyjevující* (13).

Přechodníky pro plurálové tvary jsou v textu tvořeny náležitě morfy *-ouce*, *-íce*: *byli pak oba spravedliví před Bohem/ chodíce ve všech přikázáních* (3); *myslili všeckny kteříž slyšeli v srdci svém řkouce/ i jaké to bude dítě?* (3); *všichni to vidouce z podivením mluvili* (3); *Jeruzalémští všichni spovídající se hříchův svých* (5); *radost svatí mučedníci v nebi mají/ vespolu rozmlouvající* (11); *(my) sobě vespolek muky vaše radostně připominající* (16); *(my) nedbající ani na oheň palčivého slunce/ ani na vodu/ pocestným protivného a škodlivého déšť/ nešanující ani kostelních drahých paramentův* (16); *(my) za nás orodování hledající* (16). Vyskytuje se pouze jediná výjimka s morfem pro ženský tvar přechodníku *-íc*: *(řeholníci) nic na zůřivého krále se neohledajíc* (12).

Přechodníky přítomné užitě v textu vyjadřují děje současné s dějem ve větách s určitými tvary slovesnými. Většinou jsou utvořeny od sloves nedokonavého vidu. Jen dva z nich jsou ze sloves dokonavých: *přijde silnější nežli já jsem po mně/ kteréhožto nejsem hoden padna rozvázati řemenka obuví jeho* (10); *což uslyšíce/ přišli učedníci jeho* (12).

V textu vůbec nejsou tvary přechodníku minulého.

2. SLOVOTVORBA

2.1. Odvozování pomocí předpon

Předpona je útvar stojící před kořenem. Předpony jsou z velké části shodné s vlastními předložkami (*za, na, s, z, nad, do, pod, po...*), ale není mezi nimi plný významový paralelismus, protože předložky i předpony mají svůj specifický sémantický vývoj. Existují i takové předpony, které nemají odpovídající paralely mezi předložkami, a nemohou tedy fungovat jinak než jako předpony *vy-, roz-, pa-, pra-, pře-...* (Dejmek 2002: 11).

Z předpon, které jsou shodné s vlastními předložkami se v našem textu s výraznou převahou nejčastěji vyskytuje předpona **po-**, a to:

- a) ve slovesných tvarech: *pozbyla* (1); *poznal* (1); *počal* (3); *pokračoval* (4); *poslouchal* (6); *podivej* (8); *poslal* (8); *pozval* (9); *pohledáváš* (9); *poručil* (10); *pověděl* (10); *povolati* (10); *pochovali* (11); *postavili* (12); *počítej* (13); *pozdvíhni* (13); *podává* (15); *porodí* (15),
- b) v jejich odvozeninách : *požehnání* (1); *pokrm* (4); *posvěcený* (4); *posluhování* (4); *povoláním* (5); *pohoršení* (7); *polepšení* (7); *ponižený* (9); *podivením* (11); *pohřeb* (12); *poslaný* (14),
- c) v odvozeninách z adjektiv: *pobožnostech* (4); *pokrytec* (7),
- d) v jiných typech: *povinný* (1); *posledním* (10); *povědomi* (13); *pocestným* (16).

Na druhém místě je předpona **při-**:

- a) ve slovesných tvarech: *přijmouti* (1); *případlo* (2); *přirovnávají* (2); *přitahoval* (5); *přikrývají* (7); *přijde* (10); *přivedl* (11); *přiznávají* (14); *přicházejí* (14); *připominajíce* (16),
- b) v jejich odvozeninách: *přikázání* (3), *přislíbené* (5); *připravování* (5); *příležitost* (11); *přinucení* (12); *přinášení* (14), tato předpona se v odvozeninách objevuje i ve zdložené podobě **při-**: *příkladem* (5); *příčiny* (7); *přísahou* (7); *přímluvu* (10); *přítomnosti* (12); *příhodě* (13),
- c) v jiném typu odvozenin: *přísloví* (2), krátká varianta *přísloví* (4).

Předpona **za-** se vyskytuje podobně:

- a) ve slovesných tvarech: *zachoval* (2); *začal* (3); *zanechal* (6); *zarmoutil* (7); *zavázal* (7); *zatratiti* (10); *zabíti* (10); *zatopěji* (11); *zaplatiti* (12); *zavírám* (16),
- b) v jejich odvozeninách: *zaslíbené* (1); *zatvrzení* (6); *zapovídacím* (10); *zaopatření* (12); *zahanbení* (13); *zarmoucení* (13); *zasloužilého* (13),
- c) v jiných odvozeninách: ve zdloužené variantě *zástupce* (7); *závazek* (7).

Častá je také předpona **s-**:

- a) ve slovesných tvarech: *snegli* (1); *smejšleji* (2); *spojil* (4); *spůsobil* (4); *skusili* (6); *stratit* (6); *svolil* (7); *spovídala* (7); *svěřuji* (8); *soužen* (9); *spočítáš* (13),
- b) v jejich odvozeninách: *strápeným* (4); *spovídající* (5); *sužování* (7); *stětí* (11); *skovaný* (12); *skončení* (14),
- c) jiné odvozeniny: *spasitel* (2), *spovědník* (7), *sprostý* (4).

Pozn.: V některých případech je stejně jako u předložky *z-* místo náležitého *s-*: *zbihali* (6); *zhozen* (11); *zpáchané* (12).

Hojně se vyskytuje i předpona **na-**:

- a) ve slovesných tvarech: *napsáno* (2); *narodil* (3); *nacházím* (3); *nabyl* (5); *najíti* (9), se
zdlouženou předponou *následovati* (10),
- b) v jejich odvozeninách: *napomenutí* (2); *narození* (2); *nazvaný* (2); *náležitě* (5); *naučení* (7); *napominaný* (7); *navracujícího* (11); *naznamenané* (12); *nařízených* (14),
- c) v jiných odvozeninách: se zdlouženou předponou *následovník* (2); *násilně* (7); *náklonosti* (8); *nápisy* (14); *náboženství* (14); *náměstkem* (14); *náspem* (16).

Dále pak předpona **u-**:

- a) ve slovesných tvarech: *učiněn* (2); *ustanovil* (6); *udělej* (7); *unavuješ* (9); *uzříte* (10); *uvržen* (11); *uhasíti* (11), *uslyšeli* (11); *uveden* (11); *ukázal* (12); *upros* (16); *uctíl* (16),
- b) v jejich odvozeninách: *utonutí* (1); *utopený* (10); *uctění* (12); *uraženého* (13),
v podobě s *ou-* *ouhon* (3),
- c) v jiných odvozeninách: *upřímnost* (1); *uzdravitelkyně* (4); *ukrutně* (7).

Hodně příkladů nalezneme pro předponu **o-**:

- a) ve slovesných tvarech: *ohlašující* (5); *okrášlil* (7); *oněmiti* (10); *opakoval* (14),
- b) v jejich odvozeninách: *očistěný* (4); *obyvatelé* (4); *osvícení* (5); *ohledu* (9); *oslavený* (11); *orodování* (16),
- c) v jiných odvozeninách: *opatrnost* (1); *opravdová* (1); *ovšem* (7).

Méně často se v textu vyskytuje předpona **ob-**:

- a) ve slovesných tvarech: *obmývá* (1); *obdržel* (4); *obveselil* (4); *obrátil* (4); *obsahuje* (15),
- b) v jejich odvozeninách: *obdařený* (1); *obžalovaný* (1); *obnaženého* (9); *obvlažení* (11); *občerstvení* (16); *obležení* (16),
- c) v jiných odvozeninách: *obzvláštně* (4); *obžerství* (7).

Z častěji nalezených předpon uveďme ještě předponu **z-/ze-**:

- a) ve slovesných tvarech: *zvelebuje* (1); *zvěstoval* (2); *zděsíl* (7); *zhoršil* (7); *zbudila* (12),
- b) v jejich odvozeninách: *ztrýzněného* (9); *zemdený* (9); *zjevné* (10); *zvelebení* (16),
- c) v jiných odvozeninách: *zevnitř* (9); *zevnitřního* (15).
- d) Méně často se v textu vyskytují předpony **bez-**: *bezbožnost* (8), *bezboženství* (11); **do-**: *dokazuje* (1), *dostaviti* (1), *dovedl* (5), *dověděl* (12), *dovtipují* (15); *dostatečně* (16); **místo-**: *místokrálem* (1); **od(e)-**: *odevzdal* (9), *odháněli* (12), *odpověděl* (7), *odsoudil* (8), *odpuštění* (5), *odejmutou* (7), *odepřená* (15); **pod-**: *podpísem* (13), *poddaní* (14); **pro-**: *proměnil* (10), *prorokoval* (10), *prostředkovalo* (1), *prošel* (1), *proukázati* (3), *prozradila* (12), *prohlídávání* (14), *prodáný* (1), *prosvěčenou* (8); **před-**: *předchází* (1), *přednesti* (2), *předpověděl* (10), *předzvěděl* (10), *předchůdci* (5), *předsevzetí* (9), *představený* (1); **v(e)-**: *vcházejí* (5), *vpadl* (4), *vstoupil* (5), *vzývající* (16), *vespolek* (16), *vespolu* (11). V kázání jsme nenašli žádný příklad s předponou **nad-**.

Nečastější z předpon, které nejsou totožné s předložkami, je předpona **ne-**, tedy zápornka, která se často klade i před sloveso už prefigované:

- a) ve slovesných tvarech: *nezzaví* (1; ve smyslu nerezaví); *neměli* (3); *nechtěl* (3);

nemoci (4); nebylo (5); nesluší (6); nedal (7); nemohla (9); nelekl (11); neumí (15); nemluvil (16); nedbajíce (16).

Prefigované tvary s *ne-*: *nepovstal (2); nerozsvícuje (5); nerozpřátelíme (7); nepřijímám (8); neprospíváš (9); neprozradil (9); nedošel (9); nedovedl (9); neobdržíš (9); neuzříte (10); nevyhlašovali (10); nepřemohl (11); nepřestrašila (11); nedomníval (12); neohledajíc (12); nepotřebují (14);*

b) v jejich odvozeninách: *nemožné (13), neplodná (3), neporušený (14), nespravedlivé (7), nestálá (6), nešamujíce (16), nevědoucích (12);*

c) v jiných odvozeninách: *nebezpečnosti (16), nenávisť (6), nepravosti (7), nevděčnosti (8), nevinnost (1), nezdvořilosti (8); nepřátelův (16); nebozí (16), nejistá (6), nemírnou (7), nepřítomného (1), nezbedná (7), nedaleko (4), nejenom (2), nemoudře (7).*

Hojně zastoupená je i předpona **vy-**:

a) ve slovesných tvarech: *vyjeví (1); vynechám (2); vyznamenávají (2); vyžádal (4); vycházeli (5); vyučují (5); vyhlašoval (6); vykořeniti (8); vyznal (8); vystoupila (11); vypravovati (12);*

b) v jejich odvozeninách: *vyhlášení (2); vyobrazení (2); vykonaných (4); vyznání (6); vydařením (6); vystaveným (6); vyliti (7); vytaženého (10); vyhnutí (13); vyslyšená (15); vykládatel (16).*

Pozn.: Předpona má i podobu s diftongizací: **vej-** : *vejstupky (7); vejstrahy (10).*

Na druhém místě je předpona **roz-**:

a) ve slovesných tvarech: *rozhlašovala (3); rozveselil (3); rozlíhalo (5); rozezněl (6); rozeslo (6); rozloučil (10); rozsudte (10); rozšířila (11); rozmlouvající (11); rozmnožila (11); rozstoupily (12); rozvázati (10),*

b) v jejich odvozeninách: *rozjímání (5); rozdávatel (8); roztaženého (9); rozmyšlení (13).*

Dva doklady jsou s předponou **nej-**: *nejvyššího (1); nejdřív (5).*

2.2. Tvoření substantiv

2.2.1. Substantiva prvotní

Prvotní substantiva jsou taková, která nevznikla odvozováním ani skládáním či zkrácením slov. Tato substantiva mohou sloužit jako slova základová, tedy taková, od kterých se příponami, předponami či kombinovaným způsobem tvoří slova nová. Mezi taková substantiva patří *láska* (1); *hlasy* (1); *jména* (1); *moře* (1); *hlad* (2); *syn* (3); *otec* (3); *hory* (3); *srdce* (3); *rosa* (4); *vůně* (4); *čas* (4); *hřích* (4); *svět* (4); *pes* (7); *oko* (8); *lev* (9); *král* (9); *ohněň* (9); *tvář* (9); *tělo* (10); *hrad* (11); *voda* (11); *ryba* (11); *děšť* (11); *strach* (11); *hvězdy* (11); *den* (12); *písek* (12); *dív* (12); *zlato* (12); *stříbro* (12); *noc* (12); *mysl* (14).

2.2.2. Odvozování pomocí přípon – substantiva ze substantiv

2.2.2.1. Jména konatelská

jsou pojmenování osob, výjimečně i zvířat nebo rostlin podle jiné substance na základě vykonávání nějaké činnosti s touto substancí spjatou. Konatelské jméno o povaze této činnosti nevypovídá, význam je konvenčně ustálen (Grepl et al. 2003: 113).

Sufix *-ař/-ář*

je při odvozování jmen konatelských nejproduktivnější. Slova vzniklá za pomoci tohoto sufixu se skloňují podle vzoru muž. Varianta *-ář* se uplatňuje ve slovech jednoslabičných a tříslabičných, někdy i delších. Odvozeniny dvouslabičné mají sufixy obojích variant a jejich distribuce není snadno postižitelná. Jen výjimečně však bývají obě slabiky dlouhé. Pakliže první slabika končí skupinou konsonantů, převažuje varianta *-ář*. V nemnohých případech se variantou odlišuje význam odvozenin (Grepl et al. 2003: 114).

V našem textu se vyskytují tři slova s tímto sufixem. Dvě slova mají dlouhou variantu a jedno slovo krátkou variantu. Jedná se o slovo *farář* (1), vzniklé odvozením od slova *fara*, které bylo do češtiny přejato ze sthn. (Rejzek 2001: 167). Další je slovo *hvězdář* odvozené od dvouslabičného slova *hvězda*, doloženého s hláskovými obměnami již v praslovanštině. Krátkou variantu sufixu má slovo *komisař*, v našem textu ve 2. pádě množného čísla *komisařův* (14), které je odvozené od slova *komise*, jež bylo přejato z latiny (Rejzek 2001: 288).

Sufix -ník

Vzniklá slova se skloňují podle vzoru *pán*. Tento sufix tvoří konatelská jména osob, řidčeji také zvířat. Při tvoření dochází k alternacím *c – č, d' – d, ch – š, t' – t, h – ž* (Grepel et al. 2003: 114). Výraz *svatokrádeřník*, v textu ve tvaru *svatokrádeřníka* (8), má starší podobu s „ř“, novější tvar je *svatokrádežník*. Vzniklo derivací od kompozita *svatokrádež*, původně s koncovým *-ř* (*-krádeř*). Substantivum *řečník* (16) je odvozeno od slova *řeč*, které je dějovým jménem od slovesa *říci*, resp. dějového jména *řeč*, pocházejícího již z praslovanštiny (Rejzek 2001: 554).

Končí-li odvozovací základ na *-n*, uplatňuje se varianta *-ík*. Mezi takové případy patří pojmenování *almužník*, v textu v 7. pádě jednotného čísla *almužníkem* (8). Slovo *almužník* vzniklo ze slova *almužna*, které je do češtiny přejato ze střhn. *almuosen* (Rejzek 2001: 150).

Pro jména konatelská se sufixy *-íř, -ista, -ák* a *-ec* jsme v textu nenašli žádný doklad.

2.2.2.2. Jména podle příslušnosti

jsou převážně pojmenování osob podle příslušnosti k místu, nebo ke skupině lidí něčím spojené (Grepel et al. 2003: 116).

Příslušnost k zemi (tzv. jména obyvatelská)

se vyjadřuje odvozeninami od pojmenování zemí či států.

Sufin -an

Tento sufix odvozuje jména od jmen zemí. Při odvozování dochází k alternacím *c – č, d – d', h – ž, k – č, n – ň, r – ř, s – š, t – t'*. Odvozená slova se skloňují podle vzoru *pán*. Od některých jmen na *-ie* se odvozuje variantou *-čan* (Grepel et al. 2003: 116). V námi nalezeném slově *Egyptčan*, v textu ve 2. pádě množného čísla *Egyptčanův* (2), došlo ke zvláštnímu jevu. Přípona *-čan* je připojena k základu, který nekončí na *-ie*, utvořené slovo je tedy rozdílné od dnešního tvaru *Egyptan*.

Jména vyjadřující příslušnost k zemi se sufixy *-ec* či *-ák* se v textu nevyskytují.

Příslušnost k místu (tzv. jména obyvatelská)

se vyjadřuje názvy odvozenými od jmen měst a vesnic. Vedle příslušnosti k místu se tímto způsobem může vyjadřovat i původ z něho (Grepl et al. 2003: 117).

Sufin *-an*

Ve skupině jmen vyjadřujících příslušnost k místu je sufix *-an* nejproduktivnější. Jména vzniklá tímto sufixem se skloňují podle vzoru *pán*. Dochází u nich ke stejným alternacím jako u jmen obyvatelských. Ve zkoumaném textu se vyskytlo jméno vyjadřující příslušnost ke dvoru: *dvořan* (7) a název pro obyvatele hlavního města *Pražané* (12).

Pro jména tohoto typu se sufixem *-ák* nemáme příklad z textu.

Příslušnost ke skupině lidí

Je zde na mysli taková skupina, kterou spojuje společný zájem, přesvědčení, teorie nebo někdy i rod (Grepl et al. 2003: 117).

Sufix *-ník*

Slova odvozená pomocí sufixu *-ník* se skloňují podle vzoru *pán*. Při odvozování dochází k alternacím *k – č, ch – š*. Slovo *řeholník* je v textu ve 3. pádě množného čísla *řeholníkům* (12). Je odvozeno od adaptovaného slova *řehole*, jež pochází z latinského *regula* (Rejzek 2001: 554).

Jména se sufixy *-ovník, -ík, -ovec, -ář/-ář, -ák, -ista, -ita*, které se pro vyjádření příslušnosti ke skupině také používají, se v našem textu nevyskytují.

2.2.2.3. Názvy míst

Tyto názvy pojmenovávají vnější nebo uzavřené prostory na základě výskytu substancí, ale také podle dějů. Odvozují se tedy nejen od substantiv, ale také od sloves a od dějových jmen (Grepl et al. 2003: 118).

Sufix *-ina*

Nově vzniklá slova příponou *-ina* se skloňují podle vzoru *žena*. Tímto sufixem se tvoří názvy otevřených prostor a krajinných útvarů odvozováním od různých základů. V textu nacházíme 4. pád jednotného čísla slova *krajina – krajinu* (2). Jedná se o odvozeninu od slova *kraj*, které je praslovanského původu (Rejzek 2001: 309).

Pro názvy míst se dále užívají sufixy *-iště*, *-(ov)isko*, *-na*, *-árna*, *-ovna*, *-írna*, *-telna*, *-(n)ice*, *-(ob)inec*, *-ín*, *-ník*, okrajově *-dlo*, *-enka*, *-ář*, *-áč*. V textu se však jména s těmito sufixy nenalézají.

2.2.2.4. Jména přechýlená

Přechylování znamená, že se u životných jmen změní původní rod. Substance tak dostává příznak jiného pohlaví (Grepl et al. 2003: 120).

Ženské protějšky mužských jmen

Tato varianta je nejčastější. Protějšky se mohou tvořit jak od jmen osob, tak od názvů zvířat.

Sufix *-ka*

Odvozená jména se skloňují podle vzoru *žena*. Dochází k hláskovým alternacím *c : č*, *g : ž*, *h : ž*, *ch : š*, *k : č*. Sufixem *-ka* se odvozuje od apelativních pojmenování osob, neodvozených i odvozených, domácích i přejatých, a od názvů příslušníků národů (Grepl et al. 2003: 121).

V našem textu nalézáme přechýlené *rodička* (10). Došlo zde tedy k přechýlení jména odvozeného sufixem *-č* (*rodič*), které je odvozeno od *roditi* z praslovanského *rod* (Rejzek 2001: 542). Z adaptované přejímky *suplikant* (z lat. *supplicans* „prosebník“) vzniklo přechýlením českou příponou *-ka* slovo *suplikantka*; v textu se nachází v 5. pádě sg., tedy *suplikantko* (15).

Zvláštním případem je slovo *manželka* (3). Vzniklo přesmykem ze staročeského slova *malženka*. Praslovanské slovo **malъžena* byl duálový tvar znamenající ‘muž a žena’, v jednotlivých slovanských jazycích však dalo význam pouze ‘manželka’ (podle žena), k tomu byl pak zpětně přitvořen mužský protějšek. Výklad původu výrazu **malъžena* je nesnadný. Tradičně se objasňuje jako polokalk ze střhn. složeniny *māl-wīp* s ponecháním *māl-* a přeložením *-wīp*. Výklady hledající v první části psl. **možь* nejsou přesvědčivé (Rejzek 2001: s. 363).

Sufix *-yně*

Nově vzniklá jména se skloňují podle vzoru *růže*. Sufix se připojuje k názvům osob se základem zakončeným na *-g*, *-h*, *-k*, někdy k základům zakončeným na konsonant + *r*. Varianta *-kyně* se připojuje k základům osobních jmen na *-ec* a *-ce*

náhradou těchto přípon, tedy resufixací, zřídka v jiných případech (Grepl et al. 2003: 121). V našem textu máme dva doklady sufixu *-kyně*. Samohláska přípony je v obou dokladech zdlooužená, končí tedy *-kyně*. Pokaždé je přechýlené jméno mužského rodu končící sufixem *-tel*: *uzdravitelkyně* (4); *potěšitelkyně* (10).

Ojedinělým sufixem pro přechylování ženských protějšků je sufix *-ovna*. Přechyluje se tak jméno *královna* (6) od slova *král*, které bylo přejato na konci ps. období (přelom 8. a 9. století) z franckého *Kar(a)l*, jména nejmocnějšího vladaře té epochy, Karla Velikého (Rejzek 2001: 309). Stejným sufixem je přechýleno i jméno *císařovna* (14) od slova *císař*, které pochází z latinského *Caesar* (Rejzek 2001: 106).

V textu nejsou přechýlená jména se sufixy *-(n)ce* či *-ová*.

Přechylování jmen zvířat

Jména zvířat se k ženskému rodu téměř výhradně přechylují sufixem *-ice*. Nově vzniklá slova se pak skloňují podle vzoru *růže*. V textu nám to dokládá jméno *orlice* (15), které je přechýleno ze jména *orel*.

2.2.2.5. Názvy hromadné (kolektiva)

Kolektiva vyjadřují gramatickou formou singuláru soubor jednotlivin, a to převážně osob nebo neživých substancí, velmi zřídka zvířat (Grepl et al. 2003: 124).

Sufix *-stvo/-tvo*

Tento sufix se uplatňuje při odvozování kolektiv od jmen osob, zřídka v jiných případech. Vzniklá slova se skloňují podle vzoru město.

Varianta *-tvo* se připojuje ke jménům končícím na *-k* a *-c*. Koncové *-k* přitom pravidelně alternuje s *-c*. Varianta *-stvo* se uplatňuje v ostatních případech. Obě varianty mohou způsobit alternaci kvantity v základu (Grepl et al. 2003: 124).

Slovo *ptactvo*, v textu ve 3. pádě *ptáctvu* (11), patří k výjimkám, protože se nejedná o odvozeninu od jména osoby. Je to odvozenina od druhového jména *pták*, které pochází z praslovanštiny a patrně již z indoevropštiny (Rejzek 2001: 516).

Koncovka/sufix *-í*

Sufixem *-í* se odvozuje pouze od jmen neživotných substancí, nejčastěji jmen rostlin a jejich částí. Sufix je už neproduktivní. Výsledná slova se skloňují podle vzoru

stavení (Grepel et al. 2003: 124). Dokladem z textu je substantivum *kamení* (12), odvozené od *kámen*, které pochází z praslovanského základu **kamy*.

Sufix *-oví* nebo kombinace prefixu *sou-* se sufixem *-í* není použit ani v jednom jméně z našeho textu.

2.2.2.6. Jména zdobnělá (deminutiva)

Deminutiva jsou takové odvozeniny, jejichž formant je nositelem přídatného významového znaku menšího rozměru anebo pragmatického rysu hodnocení, častěji pozitivního než negativního. Deminutivní význam lze zesilovat pomocí rozšířených sufixů. Některé odvozeniny s deminutivními sufixy plní funkci specifikací (Grepel et al. 2003: 125).

Sufix maskulin *-ek*

Slova odvozená sufixem *-ek* se skloňují podle vzoru *pán*, nebo podle vzoru *hrad*. Sufix se připojuje především k základům zakončeným na vokál + konsonant. Při odvozování dochází k nepravidelným alternacím vokálů nebo jejich kvantity (Grepel et al. 2003: 125).

V našem textu se vyskytuje deminutivum *kvítek* (4) odvozené od slova *květ*. Při odvození došlo k alternaci *ě : ie > í*. Jméno *květ* je odvozené od slovesa *kvéstí*, které s hláskovými obměnami a s jiným významem fungovalo již v indoevropštině (Rejzek 2001: 326). Jméno *řemínek*, v textu 2. pádě jednotného čísla *řemenka* (10), je deminutivem slova *řemen*. Slovo v podobě **remy* existovalo již v praslovanštině (Rejzek 2001: 554). Při odvozování zde došlo k alternaci *e : é*, ale ve zkrácené podobě nenastalo úžení *é > í*, jako je tomu běžně v současné spisovné češtině.

Sufix feminin *-ka*

Deminutiva vzniklá pomocí sufixu *-ka* se skloňují podle vzoru *žena*. Při tomto odvozování dochází k častým alternacím. Sufix *-ka* se připojuje především k základům zakončeným na vokál + konsonant (Grepel et al. 2003: 126). Tak je tomu i u námi nalezených slov. Jméno *tabulka*, v textu v 6. pádě jednotného čísla *tabulce* (15), je zdobnělina jména *tabule* pocházejícího z latiny (Rejzek 2001: 648). Zvláštním případem je jméno *kobylka*, v textu ve 4. pádě plurálu *kobylky* (4). Jedná se o zdobnělinu jména *kobyly*, které existovalo již v praslovanštině (Rejzek 2001: 282). V našem textu ovšem zdobnělina neoznačuje malou *kobyly*, samičku od koně.

Přenesením významu na základě podobnosti toto jméno označuje jiný živočišný druh, totiž hmyz čeledě *kobyلكovití*.

Rozšířený sufix neuter -ečko//-ěčko

Odvozená slova tohoto typu se skloňují podle vzoru *město*. Slovo *městečko*, v textu v 2. a 6. pádě singuláru *městečka* (3), *městečku* (3), je zdrobnělinou jména *město*, které pochází z praslovanštiny (Rejzek 2001: 374).

Deminutiva končící sufixy *-ík, -ko, átko, -íček, -ička, -ečka* či *-ičko* se v textu nevyskytují.

2.2.2.7. Názvy specifikační

Tyto názvy představují odvozeniny, které na základě podobnosti či synekdochy, popř. jiné motivace, pojmenovávají speciální substance, často instrumentální povahy. Tato pojmenování pak slouží ponejvíce jako termíny (Grepl et al. 2003: 132).

Sufix -ec

Jména nově vzniklá za pomoci tohoto sufixu se skloňují podle vzoru *muž* nebo podle vzoru *stroj*. Jméno *praporec*, v textu ve 2. pádě plurálu *praporcův* (16), je odvozeno od jména *prapor*. Toto slovo existovalo již v praslovanštině v podobě **porporъ* (Rejzek 2001: 496). Slovo *praporec* bylo původně deminutivem.

2.2.3. Odvozování pomocí přípon – substantiva z adjektiv

2.2.3.1. Názvy nositelů vlastností

Tyto názvy pojmenovávají konkrétní substance na základě vlastnosti nebo vztahu vyjádřeného adjektivem.

Sufix -ec

Odvozeniny vzniklé sufixem *-ec* se skloňují podle vzoru *muž* nebo podle vzoru *stroj*. Při odvozování dochází k alternacím *h : ž, ch : š, r : ř* a k ojedinělým nepravidelným alternacím vokalickým. Sufix *-ec* se připojuje k většině základů zakončených na vokál + konsonant, popř. spojení slabikotvorného *l* a konsonantu (Grepl et al. 2003: 133).

Název *lenivec* (8) je odvozen od adjektiva *lenivý*, které je zase odvozeno od adjektiva *líný*. Toto adjektivum má kořeny v indoevropském výrazu **lē-no-*, což znamenalo *pomalý, klidný* (Rejzek 2001: 344). Od slovesného adjektiva (z participia *t-ového*) *pokrytý* ze slovesa *pokryti* je nositel vlastnosti *pokrytec* (7) (Rejzek 2001: 316).

Sufix -ík

Sufix se vyskytuje ve dvou dokladech našeho textu: *mučedník* (11) od rezultativního pasivního adjektiva *mučený* z *mučiti* (Rejzek 2001: 395); stč. bylo *mučenník, mučeník* i *mučedník* od adjektiva *mučedlný*; *učedník* (11); stč. *učedník* „učedník, žák“ z adjektiv *učený, učedlný* od slovesa *učiti* (Rejzek 2001: 688). Za neologismus pokládáme *mlčedník* (3) patrně přes adjektivum *mlčelivý, mlčedlivý* od slovesa *mlčeti*. Je možné pokládat je za odvozené přímo od slovesa: *prosím ke cti tohož svatého mlčedníka za krátké mlčení/ a ke cti trpělivého mučedníka/ za malé trpělivé setrvání* (3); *nevinného mlčedníka/ mučedníkem učinil* (9).

Sufixy *-ák, -áč, -ek, -a, -án, -ián, -oun -as, -ásek, -ouš, -och, -ýš* a *-an* nejsou v textu pro názvy nositelů vlastností zastoupeny. Můžeme uvést jen deminutivum *miláček* (15), odvozené od adjektiva *milý*, jež mělo ve staré češtině i odvozeninu *milák* a dalším zdrobněním se sufixem *-ek* vzniklo deminutivum druhého stupně *miláček*. V současné slovo tvorbě je hodnotíme jako odvozené pomocí složené deminutivní přípony *-áček*.

2.2.3.2. Názvy vlastností

Názvy vlastností jsou taková pojmenování, která vlastnost či vztah vyjádřené fundujícím adjektivem, chápané jako příznak substance, převádějí do slovního druhu substantiv. Přitom se příznak (*jasný, přátelský*) pouze emancipuje od svého nositele a chápe se jako nezávislý (*jasnost, přátelství*). Vznikají tak tedy pojmenování abstraktní (Grepel et al. 2003: 138).

Sufix -ota

Tento sufix odvozuje převážně od primárních adjektiv. Nově vzniklá slova se skloňují podle vzoru žena. V textu nalezneme slovo *němota* (3) odvozené tímto sufixem od primárního adjektiva *němý*, známého už v praslovanštině (Rejzek 2001: 408).

Sufix -o

Odvozená slova se skloňují podle vzoru *město*. Často se tímto sufixem odvozují abstrakta od primárních adjektiv, jak je tomu i v našem případě. Jméno *sucho*, v textu v 7. pádě *suchem* (4), je odvozeno od primárního adjektiva *suchý*, které pochází již z praslovanštiny (Rejzek 2001: 613).

Sufix -ství

Slova vzniklá za pomoci tohoto sufixu se skloňují podle vzoru *stavení*. Název *bohatství* (14) je odvozen sufixem *-ství* od adjektiva *bohatý*, jež pochází z praslovanského výrazu **bogatъ* odvozeného od *bogъ* v jeho původním významu „podíl, štěstí, dostatek“ (Rejzek 2001: 84).

Sufixem *-ství* jsou rovněž odvozeny názvy vlastností od adjektiv odvozených z předložkového spojení se substantivem: je to *bezboženství* (11), jehož základovým slovem je adjektivum *bezbožný* vzniklé derivací ze spojení *bez Boha* a dvě protikladná jména *bezpečensství* (16) a *nebezpečensství* (13), dále *náboženství* (14, 16). Adjektivum *(ne)bezpečný* je odvozeno od substantiva *(ne)bezpečí*, jež má původ ve spojení *bez péče*. U kořenného slova došlo k posunu významu, praslovanský výraz **peča* ve významu „starost, trápení“ totiž pochází ze slovesa **pekti*, což znamená péci (Rejzek 2001: 456).

Základem pro deriváty *duchovenství* (9), *důstojensství* (9) jsou adjektiva se sufixy *-ný/-ní* (*duchovní*, stč. *duchový* i *duchovní*; *důstojný*, stč. *dóstojný*), pro derivát *kacířství* (10) je základem adjektivum *kacířský*, stč. *kacieřský*. Vše jsou už deriváty starší vzniklé do 15. století (<http://vokabular.ujc.cas.cz>).

Sufix -ost

Deriváty se sufixem *-ost* se skloňují podle vzoru *kost*. Tento sufix je nejproduktivnější, spojuje se totiž se základy adjektiv primárních i odvozených všech produktivních typů. Neodvozuje však od adjektiv přivlastňovacích se sufixy *-ův*, *-in*, *-í*, od adjektiv procesuálních, od adjektiv účelových, od komparativů a superlativů a od ojedinelých adjektiv na *-stý* (Grepl et al. 2003: 138).

Od primárních adjektiv jsme našli tato odvozená substantiva: slovo *svátost* (1) je odvozené od adjektiva *svatý*; substantivum *milost* (6) pochází z adjektiva *milý*; *zlost* (7) od *zlý*; *chlípnost* (7) od *chlípný*; *úzkost*, v textu v 6. pádě plurálu a se změnou *ú > ou*: *ouzkostech* (13), od *úzký*; *veselost* (15) od *veselý*. Připojujeme ještě *ukrutnost* (8) od

adjektiva *ukrutný*, jež je zesilující obměnou primárního adjektiva *krutý* (pol. *okrutny*; Rejzek 2001: 668).

Od adjektiv, která byla odvozena ze substantiv, vznikla tato substantiva: *nevinnost* (1) od adjektiva *nevinný*, které pochází ze substantiva *vina*; *pobožnost* (4) od adjektiva *pobožný* ze spojení *po Bohu*, další *věčnost* (5) od adjektiva *věčný* ze substantiva *věk*; *ctnost* (6) od adjektiva *ctný* ze substantiva *čest*; *vážnost* (6) od adjektiva *vážný* ze substantiva *váha*.

Z adjektiv vzniklých ze sloves jsou tvořena tato substantiva: *tejnost* (1) od adjektiva *tajný*, které pochází ze slovesa *tajiti*; *opatrnost* (1) z adjektiva *opatrný* ze slovesa *opatřiti*; *rozvážnost* (2) od adjektiva *rozvážný* ze slovesa *rozvažiti*; *lahodnost* (8) od adjektiva *lahodný* ze slovesa *lahoditi*; *zuřivost* (8) od adjektiva *zuřivý* ze slovesa *zuřiti*; *uctivost* (9) od adjektiva *uctivý* ze slovesa *uctíti*; *truchlivost* (9) od adjektiva *truchlivý* ze slovesa *truchliti*.

Sufix -í

Pro tento sufix máme jeden doklad z textu, a to substantivum *zdraví* (4). Je odvozeno konverzí z adjektiva *zdravý*, které se v obměněné podobě vyskytovalo již v praslovanštině.

2.2.3.3. Substantivizace adjektiv

O substantivizaci adjektiv hovoříme v případě, kdy se adjektivum stane substantivem bez formální změny, jde tedy o přechod jednoho slovního druhu k jinému (Grepl et al. 2003: 137). V textu najdeme substantivizovaná adjektiva procesuální: *já hlas volajícího* (8), *zapovídajícím apoštolé odpověděli* (10); adjektiva rezultativní pasivní: *zarmoucení v ouzkostech potěšeni bývají* (13); *jak oni/ tak jejich poddaní přiznávají* (14); adjektiva odvozená od substantiv: *Jeruzalémští všichni* (5), *nemocní zdraví bývají* (13), *nebozí prostějovští* (16); od adjektiv: *přijde silnější nežli já jsem po mně* (10); dále *přítomní* (13) ze spojení (*při tom*) i starobylé *mrtví* (pl.) (13) ze slovesa *mříti*.

2.2.4. Odvozování pomocí přípon – substantiva ze sloves

2.2.4.1. Jména činitelská

jsou odvozena ze slovesných základů a pojmenovávají osoby na základě činnosti, kterou vykonávají. Jen výjimečně, v terminologických okruzích, jsou jména činitelská pojmenováním živočichů či neživých substancí (Grepl et al. 2003: 140).

Sufix *-tel*

Většinou se tímto sufixem odvozují substantiva, která pojmenovávají činitele dějů intelektuálních. Sufix se připojuje k samohláskou zakončenému infinitivnímu kmeni převážně imperfektivních sloves většiny typů, prostých i prefigovaných, kromě vzorů *minout*, *tisknout* a *tnout*, *trpět* a *sázet*. U sloves s infinitivním kmenem zakončeným na souhlásku se sufix připojuje k náhradnímu, odvozenému základu. Jedná o typ velmi produktivní. Nově utvořená slova se skloňují podle vzoru *muž* (Grepl et al. 2003: 141).

V textu najdeme několik slov odvozených tímto sufixem: substantivum *spasitel* (2) je odvozeno od slovesa *spasiti*, které vzniklo ze substantiva *spása* (Rejzek 2001: 592); slovo *ctitel* (2) je odvozeno od slovesa *ctíti* (Rejzek 2001: 108); *učitel* (4) pochází ze slovesa *učiti* (Rejzek 2001: 688); *kazatel* (5)/ *kázatel* (6), ze slovesa *kázati* (Rejzek 2001: 270); *působitel* (7) ze slovesa *působiti*; *rozdávatel* (8) ze slovesa *rozdávati*, jež je odvozeno od slovesa *dávati*, které pochází ze slovesa *dáti* (Rejzek 2001: 122); substantivum *vykládatel* (16) je odvozeno ze slovesa *vykládati*, které vzniklo ze slovesa *klásti* (Rejzek 2001: 273).

Sufix *-č*

Tento sufix se připojuje k samohláskou zakončenému infinitivnímu kmeni imperfektivních sloves s výjimkou typů *minout*, *tisknout* a *tnout*. Odvozují se jím podstatná jména od imperfektivních sloves pojmenovávajících fyzické činnosti. Tento slovotvorný typ je velmi produktivní. Nově vzniklá slova se skloňují podle vzoru *muž*, výjimečně podle vzoru *stroj* u nečetných neživotných substantiv. Při odvozování dochází k nepravidelným vokalickým alternacím (Grepl et al. 2003: 144). V kázání se s tímto sufixem nalézají substantivum *poslouchač* (2) ze slovesa *poslouchat* (Rejzek 2001: 490).

Sufix *-ník*

Sufix *-ník* se připojuje převážně k infinitivnímu kmeni neprefigovaných sloves končících na *-ovat*. Výsledná slova se skloňují podle vzoru *pán*. Jde o typ velmi produktivní. Z textu máme příklad *milovník* (13) od slovesa *milovati*, jež pochází z přídavného jména *milý* (Rejzek 2001: 378), *následovník* (2) od slovesa *následovati* (Rejzek 2001: 581) a *orodovník* (14) ze slovesa *orodovati* (Rejzel 2001: 432).

V textu se vyskytují dvě jména utvořená sufixem *-ce*: *předchůdce* (5) a *zástupce* (7). Nevyskytují se tam však slova s jinými příponami typickými pro jména činitelská, kterými jsou *-čí, -ák, -ař/ář, -l, -ala, -a, -oun, -dlo, -na*.

2.2.4.2. Názvy prostředků činnosti

Tyto deriváty slouží k pojmenování neživotných substancí, pomocí nichž nějaká osoba vykonává činnost vyjádřenou slovesným základem (Grepl et al. 2003: 144).

Sufix *-ec*

V textu je jediný doklad této přípony, a to substantivum *skřípec* (9) pocházející ze slovesa *skřípnouti* (Rejzek 2001: 578).

Nemáme žádný doklad od ostatních sufixů pro názvy prostředků činnosti, kterými jsou *-č, -čka, -dlo, -ka, -tko, -ák, -ník, -ivo, -lk, -lo, -nice*.

2.2.4.3. Názvy výsledků děje

Tyto názvy pojmenovávají většinou neživotné substance, které vznikají v důsledku činnosti či děje. Odvozují se od slovesných základů převážně perfektivních pomocí několika sufixů (Grepl et al. 2003: 146).

Sufix *-ek*

Tento sufix se připojuje k prefigovaným slovesným základům sloves na *-it, -at* a *-ovat* bez infinitivního kmenotvorného formantu. Při odvozování dochází ke konsonantickým alternacím, nepravidelným alternacím vokalickým a k dloužení vokálů v prefixech *na-, při-, u-, za-*. Odvozená slova se skloňují podle vzoru *hrad* (Grepl et al. 2003: 146).

Dokladem využití tohoto sufixu je substantivum *počátek* od stč. slovesa *počieti* (3), *skutek* (7) ze slovesa *skutiti*, *vejstupek* (7) od *vystoupiti* a *závazek* (7), které je odvozeno od slovesa *zavázati*, jež vzniklo prefixací slovesa *vázati* (Rejzek 2001: 701).

Konverzí a nulovým formantem jsou utvořena substantiva *nápisy* (14) ze slovesa *napsati*, které je tvořeno ze slovesa *psáti* (Rejzek 2001: 516), *obraz* ze stč. *obraziti* (11), *podpis* (7) z *podepsati*, *poklad* (12) od *pokládati*, *pokrm* „potrava“ (4) od *pokrmiti* a *rozum* (1) ze slovesa *rozuměti* a to prefixací z *uměti*.

Konverzí s koncovkou *-a* vznikla substantiva *příčina* (12) ze slovesa *přičiniti se*, jež vzniklo ze slovesa *činiti* (Rejzek 2001: 116), *příhoda* (13) ze slovesa *přihoditi se*, které je tvořeno ze slovesa *hoditi* (Rejzek 2001: 206) a *výstraha* od stč. *vystřieci*, *vystřeihati* (10).

2.2.4.4. Názvy dějů

Tyto názvy pojmenovávají činnosti, popř. stavy. Při jejich odvozování dochází k transpozici, tzn. posunu (změně) slovního druhu od sloves k substantivům beze změny významu (Grepl et al. 2003: 147).

Substantiva verbální

Substantiva verbální jsou dějová jména se sufixy *-(e/ě)ní/-tí*. Teoreticky je lze tvořit neomezeně od sloves všech typů. Formově jde o připojení koncovky *-í*, přiřazující k neutřím, vzor *stavení*, k základu shodnému s participiem pasivním (Grepl et al. 2003: 148).

Víceslabičná slovesa na *-et/-ět* tvoří substantiva verbální zcela pravidelně sufixem *-ní* (Grepl et al. 2003: 148). Dokladem z textu je substantivum *mlčení* (3) odvozené od slovesa *mlčeti*.

Víceslabičná slovesa na *-at* a *-ovat* tvoří substantiva také pomocí sufixu *-ní*, dluží přitom *-a-* (Grepl et al. 2003: 148). Doklady substantiv vzniklých ze sloves končících sufixem *-at* však v některých případech porušují kvantitu: substantivum *kázání* (2) pocházející ze slovesa *kázati* (Rejzek 2001: 270); *požehání* (1) ze slovesa *požehnati* (Rejzek 2001: 746); *setrvání* (3) ze slovesa *setrvati*, které je tvořeno prefixem od slovesa *trvati* (Rejzek 2004: 678); *příkázáních* (3) ze slovesa *příkázati*, jež je odvozeno od již zmíněného slovesa *kázati* (Rejzek 2001: 270); *rozjímání* (5) od slovesa *rozjímati*, které je tvořeno prefixem od slovesa *jímati*, jež pochází od slovesa *jmouti* (Rejzek 2001: 250, 253); *povoláním* (5) od slovesa *povolati*, jež je odvozeno ze slovesa

volati (Rejzek 2001: 719); *vyznání* (6) od slovesa *vyznati*, které vzniklo prefixem ze slovesa *znáti* (Rejzek 2001: 740); *napominání* (8) od slovesa *napomínati*, jež pochází z praslovanského slovesa **pominati* (Rejzek 2001: 487); *vykonání* (11) ze slovesa *vykonati*, utvořeného prefixem ze slovesa *konati* (Rejzek 2001: 291); *zachování* (13) ze slovesa *zachovati*, jež pochází ze slovesa *chovati* (Rejzek 2001: 228) a *trestání* (13) ze slovesa *trestati* (Rejzek 2001: 672). Pro substantiva vzniklá ze sloves končících sufixem *-ovat* máme z textu tyto příklady: substantivum *obcování* (2) ze slovesa *obcovati*, které pochází ze substantiva *obec* (Rejzek 2001: 418); dvě jména jsou odvozena z adaptovaných přejatých sloves: *študýrování* (5) z expresivního *študýrovati* a *orodování* (16) ze slovesa *orodovati* (Rejzek 2001: 432).

Sufixem *-ení/-ění* se tvoří substantiva ze sloves, která mají zakončení na *-it*.
Sufix

-ení/-ění se připojuje k základu zkrácenému o *-i-* (Grepl et al. 2003: 148).

Z textu máme tyto příklady: substantivum *podivení* (4) pocházející ze slovesa *podiviti se*, jež je odvozeno prefixací z *diviti se* (Rejzek 2001: 137); *cvičení* (4) ze slovesa *cvičiti* (Rejzek 2001: 109); *učení* (6) ze slovesa *učiti* (Rejzek 2001: 688); *vydaření* (6) ze slovesa *vydařiti se*, které vzniklo prefixací ze slovesa *dařiti se* (Rejzek 2001: 122); *zalíbení* (7) ze slovesa *zalíbiti se*, jež je prefixem odvozeno ze slovesa *líbiti se* (Rejzek 2001: 341); *polepšení* (7) ze slovesa *polepšiti*, které pochází ze slovesa *lepšiti* a to je z komparativu *lepší* (Rejzek 2001: 338); *pohoršení* (7) ze slovesa *pohoršiti*, jež je z *horšiti* a to z adjektiva *horší* (Rejzek 2001: 209); *mučení* (9) ze slovesa *mučiti* (Rejzek 2001: 395); *trápení* (9) ze slovesa *trápiti* (Rejzek 2001: 670); *pálení* (9) ze slovesa *páliti*; *strávení* (11) ze slovesa *stráviti*, které vzniklo prefixem ze slovesa *tráviti* (Rejzek 2001: 671); *zahanbení* (13) ze slovesa *zahanbiti*, jež je odvozeno prefixem ze slovesa *hanbiti*, to pak pochází ze substantiva *hanba*, které je vyvozeno ze slovesa *haněti* (Rejzek 2001: 194); *skončení* (14) ze slovesa *skončiti*, jež vzniklo prefixem ze slovesa *končiti*, které pochází ze substantiva *konec* (Rejzek 2001: 292), *zvelebení* (16) ze slovesa *zvelebiti*, které je odvozeno prefixem ze slovesa *velebiti* (Rejzek 2001: 704).

Při tvoření substantiv ze sloves končících na *-it* často dochází k alternaci posledního konsonantu základu (Grepl et al. 2003: 148). Může jít o změnu *t' : c*, kterou nalezneme např. u substantiva *osvícení* (5), které pochází ze slovesa *osvítiti*, jež je prefixem odvozeno ze slovesa *svítiti* (Rejzek 2001: 618) a u substantiva *přinucení* (7) ze slovesa *přinutiti*, jež je tvořeno prefixem ze slovesa *nutiti* (Rejzek 2001: 417). K tomuto

typu souhláskové alternace nedošlo u substantiva *uctění* (12), které vzniklo ze slovesa *uctíti*, jež je prefixálně odvozené od slovesa *ctíti* (Rejzek 2001: 108): Je tomu tak pravděpodobně z toho důvodu, že by se kvůli této změně nalézaly vedle sebe dva stejné konsonanty (*uccení*), což by vedlo ke špatné výslovnosti. Dále může dojít k souhláskové alternaci typu *st* : *šť*. Tu nalzáme v substantivu *odpuštění* (5), jež pochází ze slovesa *odpustiti*, které je tvořeno prefixem ze slovesa *pustiti* (Rejzek 2001: 520). Dalším typem je alternace *d'* : *z*, které odpovídá substantivum *řízení* (1) ze slovesa *říditi* (Rejzek 2001: 556) a substantivum *narození* (3) ze slovesa *naroditi*, které je prefixem tvořeno ze slovesa *roditi*, jež vzniklo ze substantiva *rod* (Rejzek 2001: 542). Časté je také střídání *s* : *š*, pro které máme příklad *zděšení* (12) ze slovesa *zděsiti*, jež je prefixem odvozeno ze slovesa *děsiti* (Rejzek 2001: 128) a *rozmyšlení* (13) ze slovesa *rozmysliti*, které vzniklo přidáním prefixu ke slovesu *mysliti*, jež se vyvozuje ze substantiva *mysl* (Rejzek 2001: 398). Z našeho textu nemáme příklad s alternací typu *zd'* : *žd'* a *z* : *ž*.

Slovesa se zakončením *-nout* (vzor *minout*), tvoří substantiva verbální sufixem *-tí*. Při tvoření dochází k obměně základu typu *ou* : *u* (Grepl et al. 2003: 149). Příkladem je substantivum *utonutí* (1) ze slovesa *utonouti* (Rejzek 2001: 665) a substantivum *napomenutí* (2) ze slovesa *napomenouti*.

Obdobným způsobem se tvoří verbální substantiva od sloves vzoru *tisknout*. Takovým je i substantivum *vyhnutí* (13) od slovesa *vyhnouti*, které pochází ze slovesa *hnouti* (Rejzek 2001: 205). Některá verbální substantiva však odvozují paralelní formace ze zkráceného základu sufixem *-ění/-ení*. Při takovém odvozování dochází k souhláskovým alternacím typu *k* : *č*, *ch* : *š*, *h* : *ž*, *sk* : *šť* (Grepl et al. 2003: 149). Z textu máme doklad pro alternaci *h* : *ž*: substantivum *vyzdvižení* (14) je odvozeno ze slovesa *vyzdvihnouti*, které pochází se slovesa *zdvihnouti*, jež je z původního *vdvihnouti* a přefigovaným tvarem k stč. *dvihnúti* (*sě*).

V textu se nalézají i dva typy verbálních substantiv, která vznikla ze sloves s jednoslabičnými infinitivy nebo z jejich přefigovaných odvozenin. První typ je tvořen od sloves se zakončením na *-ít*, u kterých při tvoření dochází ke ztrátě kvantity. K tomuto typu se přidává sufix *-tí* (Grepl et al. 2003: 149). Příkladem takového substantiva je substantivum *přikrytí* (7) ze slovesa *přikryti*, které pochází ze slovesa *krýti* (Rejzek 2001: 316), substantivum *vylití* (7) ze slovesa *vylíti* a substantivum *předsevezetí* (9) ze slovesa *předsevezíti*, které je tvořeno ze slovesa *vzítí* (Rejzek 2001: 727). Druhý typ je tvořen ze sloves zakončených na *-st*, *-zt* sufixem *-ení*. Při tvoření

dochází k nepravidelné alternaci konsonantů i vokálů (Grepl et al. 2003: 149). Dokladem tohoto typu je substantivum *přednešení* (3) ze slovesa *přednésti*, jež vzniklo prefixací slovesa *nésti* (Rejzek 2001: 409).

Koncovka/sufix -0

Touto koncovkou/sufixem se odvozuje od základů primárních sloves zakončených souhláskou, a to jednoslabičných, i sloves vzorů *minout*, *tisknout*, *prosit*, *volat* a *brát*, a to prostých i prefigovaných. Vokál v prefixech *na-*, *při-*, *u-*, *vy-*, *za-* se přitom vždy dluží (Grepl et al. 2003: 150). Příkladem jsou substantiva *div/dív* (12) patrně od **dívati se*, *ohled* (11) ze slovesa *ohlédati se*, jež pochází ze slovesa *hlédati* (Rejzek 2001: 201); *pláč* (10) ze slovesa *plakati*, *pohřeb* (12) ze slovesa *pohřebiti* (Rejzek 2001: 483); *spěvy* (14) ze slovesa *zpívati* (Rejzek 2001: 741); *nápisy* (14) ze slovesa *napsati*, které je tvořeno ze slovesa *psáti* (Rejzek 2001: s. 516), *porod* ze slovesa *poroditi* (3) a *slíb* (4) ze slovesa *slíbiti* (Rejzek 2001: s. 581). Ženského rodu jsou *řeč* od *řici* a *spověď* od *spovídati se* (ú).

Koncovka/sufix -a

Tímto sufixem se odvozuje především z prefigovaných sloves vzoru *prosit* bez infinitivní kmenotvorné přípony. Výsledná substantiva se skloňují podle vzoru *žena* (Grepl et al. 2003: 151). V textu se nalézají tato substantiva, která využívají *-a*: *přímluva* (10) ze slovesa *přímluviti se*, které pochází ze slovesa *mluviti* (Rejzek 2001: 383); *příčina* (12) ze slovesa *příčiniti se*, jež vzniklo ze slovesa *činiti* (Rejzek 2001: 116), *příhoda* (13) ze slovesa *přihoditi se*, které je tvořeno ze slovesa *hoditi* (Rejzek 2001: 206) a *přísaha* (7), která původně byla utvořena od stč. *přisieci*, nověji pak od *přisáhnúti*, *přisahati*.

Sufix -ba

Pomocí tohoto sufixu se odvozuje od základů neprefigovaných sloves typu *prosit* bez infinitivní kmenotvorné přípony. Nově utvořená substantiva se skloňují podle vzoru *žena* (Grepl et al. 2003: 151). Příkladem z textu je substantivum *prosba*: *vyjevují prosbu tvou* (15) ze slovesa *prosit* (Rejzek 2001: 506). Variantou tohoto sufixu je sufix *-tba*, který se nalézá v substantivu *modlitba* (3) pocházejícím ze slovesa *modliti se* (Rejzek 2001: 385).

V textu jsme nenašli doklad pro využití sufixů *-ot*, *-t/-t'*, *-ka*, *-tka*, *-vka*, *-čka*, *-ná*, *-(e)nice*, *-e/-ě*, *-tva*, *-v*.

2.2.5. Tvoření substantiv skládáním

Zadní člen složeniny, která je názvem nositele vlastnosti, pojmenovává substanci nedějového charakteru, přední pak explicitně vlastnost, která se tomuto nositeli přisuzuje. Mezi oběma členy stojí konekt *-o-*. Morfologické vlastnosti složeniny jsou dány zadním členem (Grepl et al. 2003: 162). Z našeho textu jsou doklady *novomučedlník* (12), *prvomučedlník* (2), *spolomučedlník* (16). První člen kompozit jsou adjektivum, číslovka, adverbium. V případě slova *místokrál* jde od původu o kompozitum s prvním členem substantivním, ale významově je *místo-* nepůvodní předložka jako lat. *vice-* a modifikuje slovo ve význ, „jsoucí místo krále“ (SSJČ, III., M–O, 1989: 94).

Pro názvy dějů a názvy vlastností náš text obsahuje doklady *živobytí* (12) a *cizoložství* (7).

2.3. Tvoření adjektiv

2.3.1. Adjektiva prvotní

Prvotní adjektiva nevznikla odvozováním ani skládáním či zkrácením slov. Mezi taková adjektiva patří: *červený* (1); *jiný* (1); *mdlý* (1); *svatý* (2); *krátký* (3); *zelený* (3); *těžký* (4); *přísný* (4); *chudý* (4); *mladý* (4); *vysoký* (5); *dlouhý* (5); *tvrdý* (5); *zlý* (6); *dobrý* (6); *milý* (8); *prázdný* (8); *špatný* (8); *malý* (8); *celý* (8); *chudý* (8); *němý* (9); *pošetilý* (9); *veselý* (9); *nový* (10); *starý* (11); *lité zvíře* (ve smyslu lítý) (11); *hotový* (11); *studený* (11); *drahý* (12); *levý* (12); *štědrý* (14); *pravý* (15); *bílý* (15); *černý* (16).

2.3.2. Odvozování pomocí přípon – adjektiva ze substantiv

Tato adjektiva mohou být dvojího druhu: relační, nebo kvalitativní. Hranice mezi oběma skupinami není ostrá a existuje množství adjektiv spadajících do významových skupin přechodných. Adjektiva relační (vztahová) vyjadřují vztah k nějaké substanci, který v základním významu nelze, na rozdíl od kvality, měrově odstupňovat, ani jej transponovat do samostatného pojmu, tzn. vytvořit název vlastnosti (Grepl et al. 2003: 165).

2.3.2.1. Adjektiva posesivní

Tato adjektiva slouží k vyjádření obecného vztahu k živému subjektu (Grepl et al. 2003: 165).

Adjektiva individuálně posesivní vyjadřují různé vztahy nejčastěji k jedné osobě, méně často k individualizovanému zvířeti (Grepl et al. 2003: 165). Tato adjektiva se běžně tvoří sufixy pro tři gramatické rody (**-ův, -ova, -ovo**) od jmen rodu mužského a sufixy **-in -ina, -ino** od jmen rodu ženského. Tento typ ovšem v našem textu nalezneme jen v malém množství, jako např.: *A onť předejde před nim v duchu a moci Eliášové* (2), *O předchůdci Kristovým sv. Janu povídá svaté evangelium* (5), *z náměstkem Kristovým* (14), *který se podlé Písni Šalamounové jménovati může* (15).

Posesivnost je zde častěji vyjádřena genitivem substantiv: *v rozváznosti mám slova Krista Pána* (2); *Křtitele následovník* (3); *Jana narození* (3); *rozezněl se hlas Jana* (6); *hlavu Jana žádala* (7); *dobře vědouc ono Krista Pána napominání* (8); *při stětí Křtitele stal se zázrak* (11).

Starší tvar jmenný má posesivum *pán* (vzniklo pomocí sufixu*-jъ), které je v textu v genitivu *Páně* a ve významu „boží“. Toto posesivum stojí za substantivem a je nesklonné. Svou individuální posesivitu postupně ztrácí, nahrazuje je adjektivum *boží* (Lamprecht, Šlosar, Bauer 1986: 298). V našem textu se tvar *Páně* nalézá několikrát, např.: *anjel Páně* (2); *ve jménu Páně* (3); *ve všech přikázáních/ a spravedlnostech Páně* (3); *z chrámu Páně* (12).

Individuální posesivum ke slovu *Bůh* je *boží*. Vyskytuje se v nejrůznějších spojeních, stojí většinou za substantivem, ovšem nalezneme je i před ním: *tajemství boží* (1); *svatí boží lidé* (2); *divné věci boží mluvil* (3); *počátek umění jest bázeň boží* (4); *slova božího kazatele* (6); *oheň lásky boží* (9); *před obličejem božím* (10); *z boží milosti* (14).

Vztah ke skupině osob nebo druhu zvířat vyjadřují **adjektiva druhově posesivní**. Tímto sufixem se odvozují druhově posesivní adjektiva nejčastěji Od názvů osob se tato adjektiva nejčastěji odvozují sufixem **-ský**. Při odvozování dochází k alternacím *h : ž, ch : š* (Grepl et al. 2003: 166). Tento sufix se v textu vyskytuje poměrně často: *v knížecím lichtensteinským městě* (1); *v hebrejské řeči* (1); *mezi syny ženskými* (2); *celou židovskou krajinu* (3); *v klášteře cistercienských mníchův* (4); *v stav mniský* (5); *v stav svatý kněžství apoštolského* (5); *ouřad královského kazatele přijal* (6); *dvořanským a velkopánským spůsobem* (6); *tyránské a nespravedlivé jich sužování* (7);

spůsobem manželským (7); pro nějaké rozveselení královské (7); ó liško herodesovská (8); lidské chvály (9); obyčejem křesťanským (12); podle přísloví juristického (13); od papežských k tomu nařízených komisařův (14).

Variantou tohoto sufixu je sufix **-ký**, který se připojuje k základům zakončeným na *-c* a na *-k*, které se však střídá s *c*. Pro tento sufix máme z textu pouze tři doklady, ve kterých došlo k alternaci *k : c*: duchem prorockým obdařený (1); v stav řeholnický (5); i mučednické smrti (16).

Suxifem **-cí** je odvozeno posesivum *knížecí*, v textu v 6. pádě singuláru: v knížecím lichtensteinským městě Prostějově (1). Oproti dnešnímu stavu *knížecí* tam tedy přebývá *-t*-jako pozůstatek kmenotvorné přípony.

Zvláštním případem je doklad oděn srstmi velbloudovými (4). Je zde totiž využit sufix **-ový** místo dnes užívaného *-í* (velbloudí).

2.3.2.2. Adjektiva vyjadřující vztah k místu

Vztah k místu vyjadřují adjektiva odvozená od obecných jmen sufixy *-ní* a *-ský* (Grepel et al. 2003: 167).

Sufix *-ní, -ný*

Tento sufix se v textu vyskytuje u těchto adjektiv: ve východních krajinách (4); med lesný (4): Ve druhém příkladě je ovšem využito relačního sufixu *-ný*.

Sufix *-ejší*

Jediný doklad v zdejší městě (1).

Sufix *-ský*

Pomocí tohoto sufixu jsou odvozena následující adjektiva: více nábožně bál se krále nebeského/ než zemského (10).

Nejvíce se ovšem tento sufix uplatňuje v odvozování vlastních jmen zeměpisných: v Margkrabství moravském (1); farář prostějovský (1); lid izrahelský (1); místokrálem egyptským (2); po všech horách judských (3); pražský biskup (4); po vši krajině jordánské (5); mezi tvrdými skálami judskými (5); za času krále českého (6); ty nejsi vyšehradský probošt (8); skrz sv. Antonína Paduánského (13); římský císař Karel (14). Odlišně je tvořeno adjektivum ty jsi biskup litomyšlický (8).

2.3.2.3. Adjektiva původu z látky

Tato adjektiva vyjadřují složení z materiálu, látky, rostliny či hmoty (Grepl et al. 2003: 168). V textu máme tento druh adjektiva se sufixem *-ený*: *pás kožený* (4) a se sufixem *-ný* *obrazích kamených* (14). Ve druhém případě ovšem nedošlo ke zdvojení souhlásky *n*, jak je tomu dnes, kdy se sufix *-ný* připojuje k základu *kamen-*.

2.3.2.4. Nespecifikovaná relační adjektiva

Nespecifikovaná relační adjektiva vyjadřují obecný vztah k základovému substantivu neživotnému, jaký může být často vyjádřen také pádovou formou. V široké míře se zde uplatňují sufixy *-ový* a *-ní*, mnohem méně *-ný* (Grepl et al. 2003: 169).

Sufix *-ový*

Pro tento sufix máme následující doklady: *kvítek májový* (5); *víc ohně pekelného/ než živlového* (10). Z textu je i doklad *v barvě smutkové* (15), vztahující se ke smutku, znamená tedy v barvě černé. Toto adjektivum je hodně nevšední, dnes se užívá adjektivum *smuteční*.

Sufix *-ní*

Příklady využití tohoto sufixu: *Svatost oltářní* (1); *v stav svatý kněžství apoštolského/ církevního* (5); *hlavního kostela* (6); *v prvním farním kostele* (6); *v kolegiátním kostele* (6); *v klášterním kostele* (12); *ani kostelních drahých paramentův* (16).

Variantou sufixu *-ní* je sufix *-ovní*. Tento sufix se v textu nalézá pouze u jednoho adjektiva: *práva duchovní* (4). Máme také doklad pro jeho tvrdou variantu *-ovný*: *vystaveném kunstovným triumfem* (14).

Sufix *-ný*

Tento sufix je méně častý než sufixy předešlé, přesto máme doklady pro jeho užití: *s pilným školným cvičením* (4), kde autor místo běžně užívaného *-ní* užil variantu *-ný*; *víc ohně pekelného/ než živlového* (10).

Sufix *-ský*

Obecnější vztah vyjadřuje adjektivum v dokladu *šik vojenský* (16).

2.3.2.5. Adjektiva kvalitativní

Kvalitativní adjektiva vyjadřují výrazné znaky substancí, jimiž se odlišují od substancí jiných. Od adjektiv relačních se liší tím, že je u nich možno vyjádřit jejich různou míru. Tato adjektiva se odvozují od substantiv pojmenovávajících jak konkréta, tak abstrakta (Grepl et al. 2003: 170).

Odvozeniny od konkrét vyjadřují převážně odlišující se nebo nápadný vnější znak. Někdy bývají nazývána adjektiva objektivě posesivní (Grepl et al. 2003: 170).

Sufix *-itý*

Sufix získal spíše specifikací význam, ale výjimečně ho můžeme objevit i jinde: *zázraky hlasité* (13).

Sufix *-ivý*

Tento sufix je velmi ojedinělý, přesto pro něj máme příklad z textu: *jak ohnivě střely* (16).

Odvozeniny od abstrakt vyjadřují obvykle vnitřní znak (Grepl et al 2003: 171).

Sufix *-ný*

Při odvozování pomocí tohoto sufixu dochází k hláskovým alternacím *c : č, h : ž, ch : š, k : č, t' : t*. Doklady z textu: *veřejné náboženství* (1); *skrze smrt časnou* (1); *samá věčná pravda* (2); *divné věci boží mluvil* (3); *smrtečné nemoci* (4) (od *smrt*, původně adj. *smrtný*, neobvyklé je tvoření s příponou *-tedlný*; vyjadřuje možnost smrti); *s pilným školním cvičením* (4); *skutečný* (5); *ctnostná královna* (6); *spůsobem lstivým/ a oulistným* (7); *při dvořanech obyčejným* (7); *falešný farizeus* (8); *nevděčný člověk* (9); *o nákladných/ a ostrovtipnými nápisy,okrášlených statuis* (14); *barvu svou poněkud temnou* (14); *silnou mříží* (16); *skrz hrozný oheň* (16); *zázračný jazyk* (16). Málo jasné je *ošklivý pokrm* (4). Doklad *od rodičův starých/ pobožných* (3) představuje tvoření prefixálně-sufixační.

Sufix *-ivý*

Sufix *ivý* je méně častý než sufix *-ný*. Můžeme ho ovšem doložit několika příklady: *celé poctivé obci* (1); *pravdivé přísloví* (6); *spůsobem lstivým/ a oulistným* (7).

Sufix *-avý*

Pro tento sufix máme jeden doklad: *láskavý* v *Kristu Pánu* (2).

2.3.3. Odvozování pomocí přípon – adjektiva ze sloves

Tato adjektiva vyjadřují dějový příznak či vlastnost plynoucí z děje (Grepl et al. 2003: 172).

2.3.3.1. Adjektiva procesuální

Procesuální adjektiva vyjadřují aktuální vykonávání děje. Tvoří se paradigmaticky, tzn. zcela pravidelně, adjektivizací ženského tvaru přechodníku přítomného nedokonavých sloves pomocí koncovky *-í*: v *rozváznosti mám slova Krista Pána o svatým Janu znějící* (2); *od Boha všemohoucího vyžádaný* (3); *anjelu o porodu jeho zvěstujícímu věřiti nechtěl* (3); *rozveselil Horu Zelenou/ blízko městečka Nepomuku ležící* (3). Adjektivum *ležící* se v textu vyskytuje i ve tvaru ovlivněném přichýlením slovesa ke vzoru *sázeti*: *na písku ležející sv. tělo vyjevily* (12); *svíce hořící/ a svítící* (5); v textu se vyskytuje i tvar *oheň hořející lásky* (11); *hlas volajícího Jana* (6); *v řvoucího lva král se proměnil* (10); *na tom místě stojící* (11); *ze všech stran hojně se zběhajícího/ a hořce plačícího lidu* (12); *o přímlovu k tobě suplicirující* (16). Další dva doklady procesuálních adjektiv odrážejí také vliv slovesného typu *sázeti*: *o svatým jeho dobře mluvějícím/ a ještě lepší mlčejícím jazyku mlčeti nemohu* (14).

2.3.3.2. Adjektiva rezultativní pasivní

Tato adjektiva vyjadřují vlastnost plynoucí ze zasažení dějem. Vznikají adjektivizací přičestí trpných sloves obou vidů pomocí koncovky *-ý* (*-á*, *-é*): *ke cti sv. Jana Nepomuckého učiněnou/ a obětovanou práci* (1); *byl člověk poslaný od Boha* (1); *do země zaslíbené prošel* (1); *Jozef od bratrův prodáný/ nevinně od Putyfary obžalovaný* (1); *Spasitelem světa od Egyptčanův nazvaný* (2); *Zachariáš k narození tohož přislíbeného syna němotou trestaný* (3); *sv. Jana narození osvícené/ a posvěcené bylo* (3); *biskup Čechům dlouhým suchem strápeným dal požehnání* (4); *od Blahoslavené Panny Marie* (4); *od svých rodičův blahoslavené teěž uzdravitelkyně* (4); *od hříchu prvopočátečního očištěný* (4); *od Krista byl jménovaný* (5); *kteří učení budou/ stkvíti se budou* (5); *na též hoře vystaveným hradu* (6); *dělal se pokrytec zarmouceným* (7); *k polepšení života/ napominaný jest byl/ ale místo hledaného polepšení více se zhoršil* (7); *nepřijímám mně obětovaného ouřadu* (8); *mučedníka*

hrozně na skřípcích roztaženého a obnaženého ukrutně jsou trápili (9); duchem prorockým obdařený jest byl (10); pítí budeš/ Moldavu řeku/ a v ni utopený (11); většími zázraky oslavený byl pohřeb (11); byly taký viděné nebeské ohně (11); více hořel strach zpáchané svatobitné vraždy (12); mezi jinými milostmi tou obdařený/ a ustanovený patron (13); v příhodě straceného/ aneb uraženého dobrého jména (13); vyslyšená jest prosba tvá (15); ta milost odepřená býti měla (15); memorial na bílé tabulce psaný (15); od nepřátelův našich nebyli obležení (16).

V textu nalezneme i další participiální adjektiva, která ovšem příslušný sufix nemají, jedná se totiž o jmenné tvary: *k dobrému napominání podoben byl (2); byl Jan oděn srstmi velbloudovými (4); za doktora učiněn/ a vyhlášen jest byl (4); jak by sobě to řečeno bylo (5); do Moldavy zhozen jest (11); do Moldavy uvržen byl (11); skrz kazatele vyhlášeno bylo (13); jest uzdraven v bolení kamene (13); za lidí bývá postaven/ v těch věcech (15); skrz nějakou sílnou mříží byli obhájeni (16).*

2.3.3.3. Adjektiva rezultativní aktivní

Těmito adjektivy se vyjadřuje fakt, že děj byl činitelem vykonán (Grepl et al. 2003: 172).

Sufix *-lý*

Pomocí tohoto sufixu se odvozují rezultativa od neobjektových sloves (Grepl et al. 2003: 173). V textu máme jeden doklad tohoto typu: *zatvrzelých Židův srdce (5); vyhnutí veřejného u lidí zahanbení/ a zasloužilého skrz to přísného trestání (13).*

2.3.3.4. Adjektiva vyjadřující neaktuální vykonávání děje

Tato adjektiva mají často odstín obvyklosti, schopnosti či náklonnosti. Odvozují se od imperfektivních sloves sufixy *v-ovými* (Grepl et al. 2003: tamtéž).

Sufix *-ivý*

Sufix *-ivý* se připojuje k základům sloves na *-it*, *-ět/-et* bez kmenotvorné přípony: *nic na zuřivého krále se neohledajíc (12). horliví sv. Jana ctitelové (2);* variantu *-livý* mají: *malé trpělivé setrvání (3); strašlivou vodu (16); škodlivého déště (16).*

Sufix *-ný*

Sufix je produktivní u sloves na *-ovat*, ale připojuje se i k jiným typům, obvykle k základům bez kmenotvorného formantu: *jsi zvíře nemluvné (15); proto že byla*

Alžběta neplodná (15); *povinný služebník* (1). Připojujeme sem i doklad *střelné modlitby* (16). Jsou to krátké modlitby pronášené i během pracovního dne, střelejší k Bohu, letící rychle jako střela, často se opakující. Jedná se o krátké formule, převzaté z Písma nebo jím inspirované, pronášené v rozpoložení radosti, dobra, pokoje nebo bolesti či utrpení, a najdeme je jak u světců, tak i u mnoha dalších „řadových“ křesťanů (www.iencyklopedie.cz/strelna-modlitba/ - [Archiv](#)).

Sufix *-cný*

Připojuje se k tvaru 3. os. pl.: *vroucným k dobrému napominání* (2).

2.3.4. Odvozování pomocí přípon – adjektiva z adjektiv

Tvoří se téměř bezvýhradně pro vyjádření různé míry vlastnosti. Při tomto tvoření se využívá jak sufixace, tak prefixace.

2.3.4.1. Komparativ

Komparativ, neboli druhý stupeň adjektiv, se většinou tvoří sufixem *-ejší/-ější*, což vzniklá adjektiva zařazuje k deklinaci typu *jarní*. Při tvoření komparativu dochází k různým souhláskovým alternacím. Příklady z textu: *opět ukrutnější než před tím* (10); *přijde silnější nežli já* (10); *přímluvu tím jistější obdržeti mohli* (16).

V textu nalezneme také nepravidelně tvořené komparativy: *po vykonaných menších školách* (4); *do škol větších v Akademiji pražské daný* (4); *nebyl lepší Václav* (7).

2.3.4.2. Superlativ

Superlativ, neboli třetí stupeň adjektiv se vytvoří připojením prefixu *nej-* k formě komparativu: *Boha nejvyššího* (1); *Jan něco nejmenšího ze spovědi byl vyjevil* (8).

2.3.4.3. Nejvyšší míra vlastnosti

Nejvyšší míra se vyjadřuje pomocí prefixu *pře-*. Již zde není záměr srovnání. Takto vzniklé útvary mají knižní zabarvení (Grepl et al. 2003: 178). Z textu máme jeden doklad tohoto jevu: *hle přemilý můj kazateli* (7).

Zesílení vlastnosti představuje i *lenivý* od *líný*: *Václav tak řečený Lenivy* (7).

2.3.5. Tvoření adjektiv skládáním

Adjektivní složeniny vznikají nejčastěji spojením základu adjektivního se substantivním. Mezi oběma částmi se nalézá konekt **-o-**, celek je opatřen adjektivní koncovkou nebo sufixem. První část takovýchto složenin může být také číslovka (Grepl et al. 2003: 182). Pro složeninu s první částí číslovkovou máme doklady: *téměř jednomyslnýma hlasy* (1), *od hříchu prvopočátečního očištěný* (4).

Druhou možností kompozita je spojení dvou primárních adjektivních základů: *celé v marnochlípnym tanci Herodiány* (7); *biločervená suplikantko orlice prostějovská* (15); *tyto černosmutné slova obsahuje* (15); *já orlice červenobílou mříží znamení jsem* (16); některé základy jsou už odvozené: *slavnopočestné obce* (1).

Nepočtené jsou složeniny, které mají první část substantivní a druhou část adjektivní: *také skalotvrde zatvrzelých Židův srdce* (5); *nic tehdy králokatovská ukrutnost nedovedla* (10).

Kompozita s první částí adjektivní a druhou desubstantivní: *velkopánským spůsobem* (6), *ostrovtipnými nápisy* (14).

Jiný typ představují složeniny, jež mají první část substantivní ve formě genitivu a druhou adjektivní: *o farizee bohaprázdný* (8).

V textu se nacházejí také složeniny s druhou částí dějovou: *krvoprzně cizoložství hani* (7), *strach zpáchané svatobitné vraždy* (12).

2.4. Tvoření sloves

2.4.1. Slovesa prvotní

Mezi neodvozená slovesa patří slovesa nepravidelná, jejichž přítomní tvary jsou v jiné třídě než minulé tvary. Jsou jimi slovesa *chtít*, *jít*, *jet*, *stát*. V našem textu se z těchto sloves nalézá sloveso *chtít*: *tak i on chtěl býti v stavu apoštolským* (5); dále pak *jít*, avšak pouze v odvozeninách. Sloveso *stát* se v textu vyskytuje v tvaru přechodníkovém: *na tom místě stojící* (11).

K neodvozeným slovesům se také řadí slovesa atematická, kterými jsou *být*, *jíst*, *dát*, *mít* a *vědět*. Pro všechny máme doklad z textu: *byl člověk poslaný* (1); *kobylky jedl* (4); *strápeným dal požehnání* (4); *ve veliké cti má* (1); *vědomost mám* (1); *již dávno měla v zákoně Starým své podobenství* (1); *poněvadž věděl že narození své skrze přímlovu obdržel* (10).

Další neodvozená slovesa jsou: *i zde se číst bude* (1); *budoucích časův zachovati ráčíte* (1); *prosím za krátké mlčení* (3); *divné věci boží mluvil* (3); *kteríž Slyšeli v srdci svém* (3); *ovotce padá jeho* (4); *přísný život vedl svatý jejich syn* (4); *hlas volající mezi sebou míti žádali* (6); *mnoho dobrého činil* (6); *pravdu pod nos třel* (6); *ty nic trpět nebudeš* (7); *aby se ho tázali* (8); *tehdy řekli jemu* (8); *se ho oulsně ptali* (8); *nezdvořilosti trestal* (8); *k hlasu tvému bezbožnému hlas tratím* (9); *oheň tyranství jenž zevnitř pálil* (9); *oheň lásky boží jenž vnitř hořel* (9); *více nábožně bál se krále nebeského* (10); *vodu píti budeš* (11); *těšil se že i voda tak studená nebude* (11); *u Pražanův/ co se děje nevědoucích* (12); *kde se hrob kopal* (12); *tomu koho se tejká* (13); *ať mlčím o chvalitebným náboženství* (14); *na naší vysokou věž jsem hleděl* (15); *s nimi psáti neumí* (15).

2.4.2. Odvozování pomocí přípon – slovesa ze substantiv

vyjadřují rozmanité vztahy k základovému substantivu, např. chovat se tak nebo dělat to, co vyjadřuje substantivum, užívat jako nástroje toho, co je vyjádřeno základovým jménem, opatřovat tím, co vyjadřuje základové substantivum i vztahy jiné (Dejmek 2002: s. 45).

Při tomto tvoření se nejčastěji užívají přípony *-ova-* a *-i-*. Příklady přípony *-ova-*: *jak horlivě pečovali* (1); *král ze Salem obětoval chléb* (1); *jednoho jménuji svatého Jana* (2); *anjel Páně Zachariáši zvěstoval* (2); *které se každý ponížený strachuje* (9); *byl taký prorok/ neb prorokoval* (10); *do Staré Boleslavi jest putoval* (11); *na zemi milosti nepotřebují* (14).

Příklady přípony *-i-*: *pravda rodí nenávisť* (6); *kdož se chváliti bude* (13); *Písmo svaté svědčí* (1); *slavme tebe skrz oheň* (16); *o porodu jeho zvěstujícímu věřiti nechtěl* (3). Málo obvyklé jsou přípony *-ě-*: *krvoprzné cizoložství haní* (7); *aspoň rozuměti mohli* (1) a *-e-*: *co myslíš jaké to dítě bude* (3).

2.4.3. Odvozování pomocí přípon – slovesa z adjektiv

Slovesa vzniklá z adjektiv vyjadřují význam učinit nebo stát se tím, co vyjadřuje základové adjektivum (Dejmek 2002: 45). Nejčastěji se v textu u tohoto tvoření využívá přípona *-i-*, někdy v kombinaci s předponou: *světíme dnes ted' řečeného s. Jana Křtitele oktáv* (2); *více se zhoršil* (7); *hlas volajícího oněmiti viděl* (9). Dále se využívá přípona *-a-*, někdy současně s prefixem: *a oba se byli zstarali ve dnech svých* (3). Jeden příklad je s příponou *-ova-*: *jiné Jany milují* (1).

2.4.4. Slovesa z jiných sloves

Vznikají tzv. slovesa účinná, která znamenají učinit, způsobit to, co vyjadřuje základové sloveso (Dejmek 2002: 45). K těmto slovesům se řadí následující příklady: *pod zázračný kříž postavili (1); rád ho poslouchal (6).*

2.4.4.1. Odvozeniny se změnou vidu

Slovesa opětovací vyjadřují opětování děje, který je vyjádřen základovým slovesem (Dejmek 2002: 45). Těchto sloves máme v textu hned několik: v opozici **-i- – -ova-**: *po všech horách judských rozhlášovala se všechna slova ta (3); slova Božího je vyhlášoval mezi hory (6); přísahou potvrzuje (13); hlavu svou nakloňuje (15); zvelebuje (1); každý to rád milé vyjevuje (13); **-i- – -e-**: střílíme z kusův (16); **-a- – -ova-**: zázrak ten z velikou radosti ukazovala (12); -0- – -a-: nepřijímám mně obětovaného ouřadu (8); řečník a vykládatel s ni zavírám (16); **-0- – -e-**: kteříž vcházejí viděli světlo (5); -0- – -i-: chodil po vsi krajině (5); **-ě- – -a-**: povídá světlo světa Kristus Ježíš (5).*

Slovesa opakovací buď vyjadřují opakovanost děje, nebo nabývají významu pravidelné činnosti. Při tomto tvoření je velmi produktivní přípona **-va-**. Příponu **-va-** mají někdy také slovesa opětovací (Dejmek 2002: 45). Příklady z textu: *jména se přirovnávají z věcmi/ jenž vyznamenávají (2); mnoho činíval (6); a skutečně dávám (8); veselou tváří truchlivost bolesti přikrýval (9); tak jejich poddaní přiznávají (14).*

2.4.4.2. Odvozování předponové

Odvozování pomocí předpon je velmi významný způsob tvoření sloves. Slovesa v následujících odstavcích dělíme podle charakteru předpon (Dejmek 2002: 49).

Prvním typem jsou slovesa tvořená předponami a významem příslovečným (zvl. místním a časovým), případně i s významy jinými.

a) Slovesa s předponami místně a časově modifikačními; místní význam může být přenesený do abstraktních vztahů. Prostorový a časový význam mají prefixy *o-*, *ob(e)*, *od-*, *nad-*, *na-*, *pod-*, *pro-*, *pře-*, *před-*, *s-*, *u-*, *v(e-)*, *vy-*, *vz-*, *za-*, *z(e-)* (Dejmek 2002: 50). Příklady těchto sloves: *voda křtu svatého nás k životu věčnému obmývá (1); do země zaslíbené prošel (1); připadlo mně na koncept, i do pera v mém kázání přednesti (2); a onť předejde před nim (2); sv. Jana Křtitele následoval (3); v dětinství svém vpadl do těžké a smrtedlné nemoci (4); celé křesťanství obveselil (4); rozneslo se echo toho hlasu*

(6); *svou královnu z světa vykořeniti* (8); *katovi na mučení a trápení odevzdal* (9); *přijde silnější nežli já* (10); *procesí naši jsme převýšili* (16); *uvedl jsi nás v občerstvení* (16).

b) Slovesa tvořená předponami, které dávají slovesu zcela jiný nebo opačný význam, než

mají slovesa základová. Nejčastější je předpona **ne-** s významem záporným. Tato předpona se může připojit ke každému slovesu, ba i prefigovanému. Přidáním předpony *ne-* se nemění slovesný vid (Dejmek 2002: tamtéž). Záporných sloves najdeme v našem textu celou řadu: *mezi syny ženskými/ nepovstal větší* (2); *a neměli žádného syna* (3); *žádný nerozsvícuje svíce* (5); *nesluší se tobě mít manželku* (6); *nedal příčiny Herodes* (7); *neboj se* (7); *já nejsem Kristus* (8); *víru Krista Pána nevyhlašovali* (10); *lid se nedomníval* (12); *milost od Boha neobdržel* (13); *s nimi psáti neumí* (15).

Dalším typem jsou slovesa tvořená předponami označujícími způsob slovesného děje nebo měnicími pouze slovesný vid (Dejmek 2002: tamtéž).

a) Slovesa s prefixy, jež modifikují způsob slovesného děje:

Tato slovesa vyjadřují počáteční nebo koncovou fázi děje, velikou nebo malou míru děje či vyjadřují podílnost děje. Z textu máme doklady pouze pro slovesa vyjadřující počáteční či koncovou fázi děje: *a celou židovskou krajinu/ rozveselil* (3); *mnoho zleho zanechal* (6); *sami to rozsudte* (10); *z velikým pláčem a bolesti se rozloučil* (10); *vody mnohé nemohli uhasiti lásky* (11).;

b) Slovesa tvořená prefixem, který mění jen vid, zatímco významová stránka zůstává

beze změny: *zarmoutil se král* (7); *udělej mně tu lásku* (7); *zlost pěkným přikrýtím okrášlil* (7); *to z přinucení učiniti* (7); *k smrti odsoudil* (8); *draze zaplatiti chtěl* (12); *den z noci bych spojil* (12); *skrz týž dva živly oslaviti jeho svatý pohřeb* (12); *spíš hvězdy nebeské spočítáš* (13); *manželka tvá porodí tobě syna* (15).

3. SYNTAX

3.1. Větné členy

Větnými členy rozumíme funkce výrazů ve větě vyplývající z jejich sémantických a syntaktických vztahů k výrazům jiným; např. funkce podmětu, předmětu, přívlastku aj. O výrazech mimo větu, např. o substantivu, adjektivu, nemůžeme předem říci, že je nějakým větným členem, i když sama slovnědruhovává povaha výrazu jistě předpoklady jeho větněčlenské platnosti předznamenává. Funkci větného členu může plnit jak výraz nevětný, tak větný. Záleží to zejména na sémantických a syntaktických vlastnostech predikátoru, tj. na vlastnostech výrazu ve větné struktuře, kterému se přisuzuje organizující role jak na rovině formálně gramatické stavby věty, tak na rovině sémantické (Grepl, Karlík 1986: 228).

3.1.1. Základní větné členy

Za základní považujeme ty větné členy, které se přímo účastní vyjádření predikačního aktu (Bauer, Grepl 1970: 104). Predikační akt se pokládá za jev postihující vztahení nějakého výrazu ke skutečnosti, jeho zvláště časovou a modální aktualizaci (EŠČ 2002: 339). Ve větě jednočlenné je takový člen jeden, nazýváme ho základní člen věty jednočlenné. Ve větě dvojčlenné jsou dva, a to podmět a přísudek. Tyto dva větné členy spolu tvoří tzv. predikační dvojici (Bauer, Grepl 1970: 104).

Vlastní mluvnická kostra věty je tvořena spojením holého podmětu (tj. podmětu bez všech rozvíjejících členů) s holým přísudkem, tj. přísudkem bez všech rozvíjejících členů (Bauer, Grepl 1970: tamtéž).

Věta jednočlenná se nerozpadá na dvě části, a proto se v ní všechny rozvíjející členy seskupují kolem jediného jádra, které je vlastním základem predikace, a tedy i větné platnosti, holým predikátem. Toto jádro je holý základní člen jednočlenné věty (Bauer, Grepl 1970: tamtéž).

Pro poznání mluvnické stavby věty je nutné probírat zvlášť holé členy základní a zvlášť jednotlivé členy rozvíjející, a to i přes to, že ty někdy tvoří po významové stránce nutné doplnění členů základních (Bauer, Grepl 1970: tamtéž).

3.1.1.1. Základní člen věty jednočlenné

Základní člen věty jednočlenné je jádrem predikačního aktu ve větě jednočlenné a nositelem predikačních kategorií. Funkčně je shodný s přísudkem věty dvojčlenné. Je

to člen syntakticky nezávislý na všech ostatních větných členech; naopak, právě od něho vychází syntaktická závislost rozvíjejících členů (Bauer, Grepl 1970: tamtéž).

Základní člen jednočlenné věty se vyjadřuje:

1. slovesem neosobním nebo neosobně užitým, v našem textu např. *tak že již tenkrát*

z podivením o něm řečeno bylo: Quis putas Puer iste erit? (4); případlo mně na koncept, i do pera v mém kázání přednesti (2); nesluší se tobě mít manželku bratra tvého (6); taký skrz kazatele vyhlášeno bylo (13); neb se o nich řícti může: Gloria & Divitia in domo ejus (14),

2. sponovým slovesem spolu se jmenným výrazem – predikativem nebo výrazem ve

funkci predikativa, např. *o muži tom od Boha poslaným jemuž bylo jméno Jan (16),*

3. pouhým jménem beze spony, kterou nelze ani doplnit, a to substantivem, adjektivem

nebo adverbium: *obyčejně/ ač ne vždycky: jací rodiče/ takové děti (4); ej hle nový. zázrak! (12),*

4. vokativem, např. *láskaví v Kristu Pánu poslouchačí/ a horliví sv. Jana ctitelové (2);*

přemilý můj kazateli (7); o farizee bohaprázdný/ ó liško herodesovská (8); nevděčný kněže (8); schváluji ctnosti lidu/ a tebe králi/ abys bezbožného života zanechal (9); co jest žádost tvá bíločervená suplikantko orlice prostějovská? (15),

5. citoslovcem, např. *ej hle (7).*

3.1.1.2. Podmět

Podmět je základní člen věty dvojčlenné. Označuje nositele predikačního příznaku, a tvoří tudíž s přísudkem predikační dvojici. Je syntakticky nezávislý, jelikož je nositelem predikačního příznaku (Bauer, Grepl 1970: 105). Podmět je člen, o němž se přísudkem něco tvrdí (Čechová 2000: 287).

Podmětem se vyjadřuje:

1. původce aktivního děje: *tak že voda křtu svatého nás k životu věčnému obmývá (1);*

kacíři smejšlejší (2); takový kvítek jest vyrostl (4); o předchůdci Kristovým sv. Janu povídá svaté evangelium (5); že se k němu ze všech stran z krajiny české poslouchačí zbíhali (6); Herodes obával se Jana (6); zarmoutil se král (7); jak povídá sv. Lev papež

o sv. Vavřinci (9); jak svědčí sv. Marek (11); což když uslyšeli učedníci jeho (11); skrze kterou Duch svatý neomylně mluví (13); nicméně jak juristé mluvějí *ex rubro* (15),

2. patiens trpného děje: *toto všechno* v *figuře* stalo se jim/ a napsáno jest k napomenutí

našemu (2); po všech horách judských rozhlašovala se všechna slova ta (3); jak by sobě *to* řečeno bylo (5); a *ti* kteříž byli poslani (8); většími zázraky oslavený byl pohřeb (11); v tom místě kde se hrob kopal našel se veliký poklad (12),

3. nositel přisuzované vlastnosti: a neměli žádného syna/ protože byla Alžběta neplodná (3); rodiče prvního byli svatí a spravedliví (4); ale nestálá/ a nejistá jest velikých pánův milost (6); tak totižto tyranický/ jak pošetilý ten král byl (9); nemocní zdravi bývají (13); orlice/ černá jest v barvě smutkové (15),

4. nositel okolnosti: my jsme svoji/ proto se nerozpřátelíme (7); že náš svatý mučedník trpěl skrze vodu a oheň (12); mrtví z mrtvých vstávají (13).

Základním vyjádřením podmětu je **syntaktické substantivum v nominativu**. Syntaktickým substantivem může být:

1. skutečné podstatné jméno: že páni prostějovští/ nejenom svaté/ ale také jiné Jany milují (ú); stará láska nezrzavy (ú); byl člověk poslaný od Boha (1); anjel Páně otci jeho sv. Zachariáši zvěstoval (2); obyvatelé v tomž domu žádného pokoje neměli (4); nedaleko od stromu svého/ ovotce padá jeho (4); neb jako jeho echo mezi tvrdými skálami judskými se rozlíhalo (5); že podle jeho rady král mnoho činil (6); nedal příčiny Herodes/ že ho proto o hlavu tresce (7); dělal se pokrytec zarmouceným (7); neb kdyby Jan něco nejmenšího ze spovědi byl vyjevil (8); pokračuje dál falešný farizeus (8); obrátila se královská lahodnost v zůřivost (8); královna má tě učinila svým spovědníkem (9); Tu teprva se liška ve lva/ král v tyrana se obrátil (9); než oheň lásky boží jenž vnítr hořel (9); voda tak studená nebude (11); že Pražané houfami k sv. Kříži se zbihají (12); před všemi Bůh řekl (13); anjela slyšeli vaší neplodní rodiče (15); tak že se zdá celé město hořeti svatojanským ohněm (16),

2. slova užitá v platnosti podstatného jména. Těmi jsou především:

a. adjektiva zastupující substantivum (a tedy syntakticky substantivizovaná): *mezi syny ženskými/ nepovstal větší nad Jana Křtitele* (2); *vycházeli k němu ze vsí krajiny židovské/i Jeruzalémští*

všichni spovídajíce se hříchův svých (5); ani lidské chvály (které se ponižený strachuje) nedošel (9); přijde silnější nežli já sem po mně (10); necht' mluvějí i přítomní/ kteří to slyšejí (13); nemocní zdravi bývají/ mrtví z mrtvých vstávají/ zarmoucení v ouzkostech potěšení bývají (13),

b. zájmena všech druhů:

- i. osobní: on (Jan Křtitel) jest Eliáš (2); tak i on chtěl býti v stavu apoštolským (5); my jsme svoji/ proto se nerozprátime (7); že já nejsem Kristus (8); poslal i on své zlé náklonosti k Janovi (8); zdaliž ty nejsi vyšehradský probošt (8); já povídám ty jsi biskup litomyšlický (8); já jsem tebe učinil kazatelem mým královským (8); nic neprospíváš/ ty se unavuješ plamenem tvým (9); jak oni/ tak jejich poddaní přiznávají (14); a my všechny jejich krajiny prosbu jejich rozmnožujeme (15); oni i s námi potěšitelně slyšeti mohli (15); já opět ex rubro z bíločerveného nápísu vyjevují prosbu tvou (15),
- ii. ukazovací: ten pro své veřejné vejstupky ... napominaný jest byl (7),
- iii. záporná: žádný nerozsvícuje svíce/ a v skrytě ji staví (5); žádný nemůže těch znamení činití které ty činíš (14),
- iv. neurčitá: každý obzvláště ve veliké cti má/ a zvelebuje/ což veřejné náboženství (ú); že než se něco vyjeví samo v sobě/ něco jiného je předchází v podobenství a figúře (1); tak že všichni to vidouce z podivením mluvili (3); když někdo obdrží skrz přimluvu sv. Floriána/ zachování v nebezpečenství ohně (13); každý to rád milé vyjevuje/ oustně/ písebně/ ano i přísahou potvrzuje (13); a ačkoliv by někdo z vděčnosti/ a cti tomu velikému patronu příhodu svou vyjeviti chtěl (13); at' o tom všichni svědčí (13),
- v. tázací: tehdy řekli jemu kdo jsi pak (8); kdož se chváliti bude? kdož příhodu takovou vyjeví (13),
- vi. vztažná, která jsou podmětem věty vedlejší; odkazují přitom ovšem na příslušné podstatné jméno nebo zastupují osobu vůbec (Bauer, Grepl 1970: s. 106), např.: kterí učení budou/ stkvíti se budou (5); co je platno člověku/ aby taký celý svět zejskal (8); nebojte se těch/ kteríž zabijejí tělo (10); více bojte se toho/ který

může tělo i duši zatratiti (10); o svatým jeho dobře mluvějícím/ a ještě lepší mlčejícím jazyku mlčeti nemohu/ který skrz tolik set lét neporušený zůstává (14); totiž hlasem lidu/ který pro veliké a zjevné zázraky hlasitě opakoval (14),

- c. číslovky: *v kterým mnozí jenom sami sobě duši své vlastní k spasení svítějí (5); skusili to oba naši Janové/ neb první/ že Herodesovi pravdu pod nos třel (6); od kolika lét u jeho na rynku postavené statui, ... ať mlčím o ... čtyřech zde jeho veřejných statuis, a obrazech kamených/ s kterých dnes jedná/ zejtra druhá jemu ke cti se světiti bude (14).*

Za podmět bývá někdy pokládáno i **podstatné jméno v genitivu**, a to v případě, kdy genitiv vystupuje ve funkci nezávislého pádu, je sémanticky zabarveným protějškem nominativu (Bauer, Grepl 1970: 107). Pro tento jev máme z textu jeden příklad: *neboj se/ nebude s toho žádného pohoršení (7).*

Podmět můžeme vyjádřit také infinitivem; tak vyjádříme děj, který se v přísudku hodnotí nebo ztotožňuje s jiným dějem, popř. se odlišuje od jiného děje. Přísudkem jsou hodnotící adjektiva se sponou (zpravidla ve složeném tvaru nom. sg. neutra), infinitiv se sponou *býti* nebo se slovesem *znamenati*, slovesa *podařiti se*, *zbývati* apod. O podmětové funkci infinitivu se přesvědčíme, nahradíme-li jej dějovým substantivem. Infinitiv plní jako podmět funkci zastávanou obvykle substantivem, ale nelze říci, že by se substantivizoval (tak jako neohebná slova, tvary ohebných slov a různé výrazy ve funkci podmětu). Zachovává si syntaktickou povahu slovesa aspoň tím, že si ponechává slovesnou rekcii (Bauer, Grepl 1970: 108). Podmět vyjádřený infinitivem je v tomto příkladu z textu: *případlo mně na koncept, i do pera v mém kázání přednesti/ že sv. Jan Křtitel byl figura (2).*

Podmět nemusí být slovně vyjádřen, jestliže je znám z předchozího kontextu; ukazuje na něj dosti zřetelně přísudek svým shodovým tvarem (osobou, číslem, jmenným rodem) (Bauer, Grepl 1970: tamtéž). Dokladů tohoto jevu z textu máme opravdu hodně, není výjimkou, že věta bez slovně vyjádřeného podmětu je velice dlouhá a sahá i přes několik řádek kázání, např.: *a o to tak prácně/ jak horlivě pečovali/ aby pod zázračný kříž zdejšího chrámu Páně Jana postavili/ což i skutečně dovedli (1); abychom tajemství boží podlé mdlého našeho rozumu poněkud aspoň rozuměti mohli (1); že celou krajinu tu od smrti hladu divně zachoval/ spasitelem světa od Egyptčanův nazvaný/ což jiného byl/ nežli podobenství opravdového celého světa Spasitele Krista Ježíše (2); světíme dnes teď řečeného s. Jana Křtitele oktáv (2); ale v rozvážnosti mám*

slova Krista Pána (2); tak skrz bázeň boží cnostný život s pilným školným cvičením jest spojil/ že od mistrův svých/ a učitelův sv. Písma/ a práv duchovních za doktora učiněn/ a vyhlášen jest byl (4); z obzvláštním Ducha svatého povoláním vstoupil v stav svatý kněžství apoštolského (5); chodil po vši krajině jordánské/ ohlašující křest pokání na odpuštění hříchův (5); mnoho zleho zanechal/ a mnoho dobrého činil (6); za času krále českého Václava toho jména Čtvrtého/ ouřad královského kazatele přijal (6); jsi kanovník pražský/ jsi/ a to z mé milosti/ v mé královské kapli probošt/ jsi můj královský kazatel (8); ale Jan s Křtitelem směle odpověděl/ nepřijímám mně obětovaného ouřadu/ pro tak velikou odemně žádanou bezbožnost/ non sum nejsem na takový spůsob probošt vyšehradský (8); ale k hlasu tvému bezbožnému hlas tratím/ nejsem hlas/ němý jsem/ jak mluvíti nemohu/ tak taký nechci (9); ale poněvadž více nábožně bál se krále nebeského/ než zemského/ víc ohně pekelného/ než živlového/ podlé vejstrahy tohož nebeského krále (10); maličko uzříte mne/ a maličko neuzříte mne (10); byl zajisté obyčej tyranský/ že těla svatých mučedníkův poctivě pochovati nedali/ ale je buďto litému zvířeti/ psům a ptáctvu/ aneb rybám ve vodě k strávení odevzdati se vynasnažovali (11); když ted' před kázáním na naší vysokou věž jsem hleděl/ taký na tej poníženého/ a divného k sv. Janu suplikanta spatřuji (15); po dvakrát do Holomouce k tvé slavnosti jsme putovali/ a mnohé jiné města krásu/ procesí naší jsme převýšili (16); o jeho dobře mluvějícím jazyku jsem mluvil/ vím že jsem dobře a dostatečně nemluvil/ pročez abych taký jeho dobře mlčející zázračný jazyk uctil/ o jeho svatosti dále nic nemluvim/ ale uctivě mlčím (16).

Výjimkou není ani to, že se v rámci souvětí vyskytuje i více slovně nevyjádřených podmětů. V takovýchto případech se čtení textu stává obtížnějším a je třeba velké obezřetnosti: že v marnochlípnyém tanci Herodiány veliké zalíbení měl/ a ji se nemoudře náhlou přísahou zavázal/ že ji dáti chce/ cokoliv od něho žádati bude/ poněvadž ale nenadále hlavu svatého Jana žádala/ k tomu ukrutně svolil (7); ale proboštví to nyní jest prázdne/ v mé moci jest/ mohu je dáti komu chci (8); již mnoho s vámi mluvíti nebudu/ horlivě přednášel ze svými kanovníky/ a všemi poslouchačí/ z velikým pláčem a bolestí se rozloučil/ mnohé budoucí zlé věci/ jakožto nové kacířství/ vojnu/ hlad/ nouzi a bídu/ které v Čechách následovati budou/ prorokoval/ což se všechno v skutku stalo/ a poněvadž věděl/ že narození své/ a života zachování v dětinství svém skrze přímlovu blahoslavené rodičky boží jest obdržel (10); prošli jsme skrze vodu/ a oheň/ a přivedl jsi nás do obvlažení (11).

Zvláštní zmínku zasluhuje situace ve větách se slovesem v rozkazovacím způsobu. Tyto věty jsou adresovány vždy 2. osobě, eventuálně 1. osobě plurálu, tedy přímým účastníkům projevu, a podmět v nich není slovně vyjádřen. K vyjádření podmětu postačuje osobní koncovka (Bauer, Grepl 1970: 109). Doklady pro 2. osobu singuláru: *neboj se/ nebude s toho žádnýho pohoršení* (7); *počítej hvězdy jestli můžeš* (13); *upros nám u Boha všemohoucího/ať tak budoucně od těch dvouch metel zachování* (16), příklady pro 2. osobu plurálu: *nebojte se těch/ kteříž zabijejí tělo/ ale duše nemohou zabít/ ale více bojte se toho/ který může tělo i duši zatratiti v věčném ohni* (10) a jeden doklad pro 1. osobu plurálu: *mímo náboženství kostelního slavme tebe skrz oheň* (16).

Při rozkazování může mluvčí adresáta rozkazu přímo oslovit, ale vokativ má i zde svou základní funkci oslovení, a nelze jej tedy chápat jako podmět (Bauer, Grepl 1970: tamtéž). Příklady: *Příteli vystup výšejc* (6); *Ej hle přemilý můj kazateli/ pro nějaké rozveselení královské udělej mně tu lásku/ a pověz mně/ co se tobě má královna tak často spovídá* (7); *podivej se nevděčný kněže* (8); *milovníku/ a ctiteli svatého Jana/ pozdvíhni oči k nebi* (13).

3.1.1.3. Přísudek

Přísudek, neboli predikát, je základní člen věty dvojčlenné. Je vlastním vyjádřením predikace, a proto je i nositelem predikačních kategorií. Syntakticky je podřízen podmětu, shoduje se s ním. Jeho úkolem je vyjádřit příznak přisuzovaný podmětu, tedy to, co podmět dělá, co se s ním děje, jaký je nebo v jakých okolnostech se nalézá (Bauer, Grepl 1970: 110).

Ze slovesných druhů jsou vlastně jen slovesa schopna svými tvary vyjádřit přísudek. Tvarům, které signalizují kategorie času a způsobu, říkáme tvary určité a přísudek takto vyjádřený se nazývá slovesný. Má-li být přísudek vyjádřen výrazem jmenným, tedy adjektivem nebo substantivem, je nutné dát takovýmto výrazům podobu slovesnou, verbalizovat je. To se uskuteční přidáním formálního (významově prázdného) slovesa, nejčastěji slovesa *být*. Slovesu se v takovýchto případech říká sponové a přísudek takto vyjádřený se nazývá slovesně jmenný nebo také sponově jmenný (Grepl, Karlík 1986: 240).

3.1.1.3.1. Přísudek slovesný

Přísudek slovesný je základním typem přísudku. Sloveso je svou slovnědruhovou povahou, tj. svými sémantickými i gramatickými vlastnosti, uzpůsobeno k plnění funkce predikátu, což znamená, že vyjadřuje svými tvary jak kategorie predikační, tak i vztah ke svému syntakticky nadřazenému členu – podmětu (Bauer, Grepl 1970: 110). Příkladů přísudku slovesného máme v textu veliké množství, např.: *voda křtu svatého nás k životu věčnému obmývá* (1); *Melchisedech král ze Salem obětoval chléb a víno* (1); *to všechno v podobenství stalo se pro nás* (2); *ať mnohých vynechám/ jednoho jménuji svatého Jana Křtitele* (2); *anjel Páně otci jeho sv. Zachariáši zvěstoval* (2); *mezi syny ženskými/ nepovstal větší nad Jana Křtitele* (2); *jména se přirovnávají z věcmi/ jenž vyznamenávají* (2); *já začnu ve jménu Páně* (3); *myslili všeckny kteříž slyšeli v srdci svém* (3); *rozveselil sv. Jan Křtitel narozením svým hory judské* (3); *rosu nebeskou vyžádal* (4); *přísný život vedl svatý jejich syn* (4); *kobylky jedl a med lesný* (4); *žádný nerozsvícuje svíce/ a v skrytě ji staví* (5); *skrz dvěře náležité víry v dům církve svaté vcházejí* (5); *Kteří učení budou/ stkví se budou* (5); *zatvrzelých Židův srdce k sobě přitahoval* (5); *rozezněl se hlas volajícího Jana* (6); *a poslouchající ho mnoho činíval/ a rád ho poslouchal* (6); *nenadále hlavu svatého Jana žádala* (7); *i zděsíl se k tomu svatý a tejný spovědník* (7); *královnu jakožto spovědníkem dosti prosvěčenou k smrti odsoudil* (8); *ještě ti dávám biskupství v Litomyšli* (9); *přijde silnější nežli já jsem po mně* (10); *již mnoho s vámi mluviti nebudu* (10); *učedníci jeho/ přišli a vzali tělo jeho/ a pochovali jej v hrobě* (11); *vody se na dvě strany rozstoupily* (12); *řeholníkům poručil/ aby to tělo někde daleko a na tejně místo dali* (12); *necht mluvějí i přítomní/ kteří to slyšejí* (13); *manželka tvá porodí tobě syna* (15); *střílíme z kusův/ z moždířův/ a jiných zbraní* (16).

Přísudek slovesný může být i složený. V takových případech se skládá z infinitivu významového slovesa a z určitého tvaru slovesa fázového (*začítí, přestatí, zůstatí*) nebo základního slovesa modálního (*musiti, moci, směti, chtítí, mítí*). Složený přísudek nepokládáme za rozvitý, neboť modální nebo fázové sloveso není samo o sobě větným členem (Bauer, Grepl 1970: 111).

Příklad složeného slovesného přísudku s fázovým slovesem máme v textu jen jeden: *k narození tohož přislíbeného syna němotou trestaný/ jest mluviti počal* (3). Mnohem početnější jsou doklady složeného slovesného přísudku se slovesem modálním: *anjelu o porodu jeho zvěstujícímu věřiti nechtěl* (3); *tak i on chtěl býti v stavu apoštolským* (5); *tak velice/ jak nevinně zavadil/ že musel hlavu stratit* (6); *jakoby to z přinucení učiniti musel* (7); *mohu je dáti komu chci* (8); *obojích pravdu*

trpěti nemohl (8); *co král žádal tejnýho/ skrze ještě ukrutnější ohněm pálení/ vyskoumati chtěli* (9); *žádný nemůže těch znamení činití* (14); *o svatým jeho dobře mluvějícím/ a ještě lepší mlčejícím jazyku mlčeti nemohu* (14).

Podobnou povahu mají i spojení sloves *dáti*, *nechati* s infinitivem: *velmi zemdlený/ předce se najíti dal* (9); *těla svatých mučedníkův poctivě pochovati nedali* (11); *nic na zůřivého krále se neohledajíc/ dlouhý čas k uctění státi nechali* (12).

V textu se vyskytují i slovesné složené přísudky s jinými slovesy: *tak svou královnu o život přivedsti mínil* (7); *mínil totižto oulistný lenivec způsobem tím Jana/ i svou královnu z světa vykořeniti* (8); *na skřipcích vytaženého ohněm trápiti poručil* (10); *a poněvadž ani psát/ ani mluvit neumí* (15).

3.1.1.3.2. Přísudková funkce slovesa *mít*

Sloveso *mít* si zaslouží zvláštní pozornost, jelikož je podobně jako sloveso *být* velmi frekventované. I když ho oddělíme od modálního slovesa *mít*, je značně polysémnní: od přísudkové funkce jako slovesa plnovýznamového je při jeho postupném sémantickém vyprazdňování plynulý přechod až k funkci sponové (Grepl, Karlík 1986: 243).

Pokud plní funkci přísudku plnovýznamové sloveso *mít*, vyjadřuje vztah přináležitosti v širokém smyslu. Tento vztah je sémanticky značně diferencovaný a větou s přísudkovým slovesem *mít* je možné vyjádřit všechny jeho modifikace a odstíny (Grepl, Karlík 1986: tamtéž).

V textu se nevyskytuje věta, kde by se slovesem *mít* vyjadřovala přináležitost nějakého konkrétního předmětu; najdeme zde ovšem četné doklady pro vyjádření přináležitosti nějaké abstraktní entity: *upřímnost nacházím/ nádeji mám* (1); *obět Nového zákona/ již dávno měla v zákoně Starým své podobenství* (1); *neb po jeho svaté smrti obyvatelé v tomž domu žádného pokoje neměli* (4); *v marnochlípnyh tanci Herodiány veliké zalíbení měl* (7); *nad kterým žádného práva neměl* (9); *vědouc jakou radost svatí mučedlníci v nebi mají* (11). Jeden příklad máme pro vyjádření přináležitosti ve smyslu sociálních vztahů: *a neměli žádného syna* (3).

Sloveso *mít*, jež je ve spojení s adjektivem, lze považovat za sponu: *od Otce světél přislíbené mají* (5); *neb nad sebe na světě většího nemají* (14).

Kromě toho může nastat případ, kdy sloveso *mít* vyjadřuje význam „domnívat se“: *jak by sobě to řečeno bylo/ za to měl náš svatý doktor* (5), „či něco/někoho za něco/někoho považovat“: *on jest Kristus Pán/ a jeho za Spasitele neměl* (12).

3.1.1.3.3. Přísudek slovesně-jmenný

Přísudek slovesně-jmenný je složen ze dvou složek. Slovesnou složku tvoří spona, tj. významově prázdné sloveso, které je nositelem predikačních kategorií. Spona je zároveň nositelem kategorií shodových. Jmennou složku tvoří tzv. jmenná část přísudku, neboli přísudkové jméno, které je nositelem lexikálního významu. Svým tvarem se shoduje s podmětem (Bauer, Grepl 1970: 112).

Spona

Funkci spony mají především tvary slovesa *být*. Toto sloveso vyjadřuje ve sponově-jmenném přísudku čas a způsob; bez něho by nebylo možné jmenný predikát časově zařadit a modálně charakterizovat (Bauer, Grepl 1970: tamtéž).

Jmennou část přísudku při sponovém slovesu *být* tvoří v textu nejčastěji adjektiva, méně často pak substantiva.

Adjektiva ve jmenné části dále rozčleňujeme podle toho, zda jsou původu slovesného či nikoli a pak, zda jsou ve tvaru složeném či jmenném.

Příklady složených adjektiv slovesného původu, která se vyskytují ve jmenné části: *byl člověk poslaný od Boha* (1); *kterézto věci jsou v duchovním podobenstvím mluvené* (2); *sv. Jan Křtitel byl od rodičův starých/ pobožných/ a neplodných/ skrz horlivou modlitbu od Boha vyžádaný* (3); *protože byla Alžběta neplodná* (3); *Týmž způsobem našeho sv. Jana narození osvícené/ a posvěcené bylo* (3); *svatý Jan Křtitel od Blahoslavené Panny Marie v životě matky své byl posvěcený/ a od hříchu prvopočátečního očistěný/ k životu věčnému zachovaný* (4); *od Krista byl jménovaný* (5); *kteří učení budou/ stkvíti se budou* (5); *k polepšení života/ napominaný jest byl* (7); *týmž duchem prorockým obdařený jest byl* (10); *od které ukrutnosti nebyl vzdalený Herodes* (11); *většími zázraky oslavený byl pohřeb svatého Jana Nepomuckého* (11); *byly také viděné nebeské ohně* (11); *takový svatý poklad skovaný byl* (12); *abychom od nepřátelův našich nebyli obležení náspem* (16).

Příklady jmenných adjektiv slovesného původu. Přiřazujeme k nim i tvary participií ze sloves dokonavých s významem rezultativním: *a napsáno jest k napomenutí našemu* (2); *v svém obcování/ vroucným k dobrému napominání podoben byl* (2); *byl Jan oděn srstmi velbloudovými* (4); *za doktora učiněn/ a vyhlášen jest byl* (5); *jak by sobě to řečeno bylo* (5); *naš Jan svatý jak nejdřív na duchovenství posvěcen byl* (5); *a ti kteříž byli poslani/ byli z farizeův* (8); *co je platno člověku/ aby také celý svět zejskal* (8); *kteréhožto nejsem hoden padna rozvázati řeménka obuvi jeho* (10);

nejdřív do Moldavy uvržen byl (11); ten skrz sv. Liboria/ jest uzdraven v bolení kamene (13); jsou tehdy zázraky takové povědomi samému s. Janu (13); biskup (i každý kněz) z lidu vyvolený/ za lidí bývá postaven (15).

Adjektiva neslovesného původu jsou v drtivé většině ve složených tvarech: rodiče prvního byli svatí a spravedliví (4); ale nestálá/ a nejistá jest velikých pánův milost/ a jestli je kde pravdivé přísloví/ že veritas parit odium, pravda rodí nenávist/ jest u nich příliš pravdivé (6); nebyl lepší Václav tak řečený Lenivy toho jména Čtvrtý (7); proboštví to nyní jest prázdné (8); tak jest milé člověku dobrá pověst u lidí (13); spočteš hvězdy nebeské/ neb jsou světlé (13). Pro tvar jmenný máme pouze jeden doklad: nemocní zdraví bývají (13).

Méně se v textu jako jmenná část přísudku objevují substantiva. Všechny příklady, které jsme dohledali, jsou v prvním pádu: neb byl kněz Boha nejvyššího (1); a jiné tajemství Starého zákona/ byli podobenství a vyobrazení pravdy Nového (2); toho vyobrazení byl Eliáš prorok (2); on (Jan Křtitel) jest Eliáš (2); že sv. Jan Křtitel byl figúra (3); počátek umění jest bázeň boží (4); přísaha není závazek nepravosti (7); jsi kanovník pražský/ jsi/ a to z mé milosti/ v mé královské kapli probošt/ jsi můj královský kazatel/ jsi můj almužny rozdávatel/ jsi mé královny spovědník (8); ty jsi biskup (8); Jan Křtitel ne jenom byl hlas volajícího kazatele/ ale byl také prorok/ neb prorokoval (10); a poněvadž jsi zvíře nemluvné (15); já orlice červenobílou mříží znamení jsem (16).

Sponovým slovesem může někdy být i sloveso *zdáti se*. V textu je jeden doklad: *snad se ale tobě Jene proboštví vyšehradské zdá špatné* (8).

3.1.2. Rozvíjející větné členy

Rozvíjející větné členy jsou vždy syntakticky závislé na jiném větném členu, se kterým tvoří skladební dvojici. Člen nadřazený je jimi významově zpřesňován, určován, determinován. Přitom tento člen může rozvíjet člen další. Rozvíjející větný člen se většinou vztahuje jen k jednomu členu řídícímu. Ke dvěma členům se vztahuje pouze doplněk, který rozvíjí substantivum, zejména v podmětové nebo předmětové platnosti a zároveň se vztahuje ke slovesu (Grepl, Karlík 1986: 259).

Klasifikace rozvíjejících větných členů probíhá na základě toho, které slovo ve větě rozvíjejí, na čem jsou syntakticky závislé. Podle tohoto měřítka je zvláštním větným členem výraz, který přímo determinuje jakékoli substantivum ve větě (přívlastek), dalším větným členem je vazebné určení slovesa nebo adjektiva (předmět),

jiným větným členem je ne vazebné určení slovesa nebo adjektiva (přísloušné určení) a konečně jinou členskou platnost má výraz rozvíjející substantivum i sloveso (doplňk). Toto základní měřítko je zpřesňováno měřítky jinými, která se uplatňují jako distinktivní znaky při charakteristice jednotlivých rozvíjejících větných členů navzájem. Pod tato měřítko spadá zejména slovní druh, který danou funkci vyjadřuje jako primární, a v neposlední řadě také otázka určení, tvarové žádanosti rozvíjejícího větného členu, což se uplatňuje především při rozlišování předmětu od přísloušného určení (Bauer, Grepl 1970: 123).

3.1.2.1. Přívlástek

Přívlástek je rozvíjejícím větným členem, který přímo rozvíjí syntaktické substantivum v kterékoli větněčlenské platnosti. Přívlástkem je tedy každá přímá determinace syntaktického substantiva v jakékoli platnosti. Přívlástek může být shodný nebo neshodný, každý z nich je vyjádřen specifickými prostředky (Grepl, Karlík 1986: 260).

3.1.2.1.1. Přívlástek shodný

Přívlástek shodný se vyjadřuje nejčastěji adjektivem. Je to primární funkce adjektiv, což vyplývá z jejich obecného slovnědruhového významu, jelikož jsou to pojmenování statických příznaků substancí (Grepl, Karlík 1986: tamtéž).

Syntaktická závislost adjektiva na určovaném substantivu je vyjádřena shodou, tj. ztotožněním tvaru adjektiva s tvarem substantiva v rodě, čísle a pádě. Funkci shodného přívlástku plní jak adjektiva kvalitativní (odvozená i neodvozená), tak i relační. (Grepl, Karlík 1986: tamtéž).

Takovýchto příkladů nalezneme v našem textu celou řadu: *tak je řízení boží prostředkovalo* (1); *svědčí svatý Pavel* (2); *místo v kterým se narodil/ divným nebeským světlem bylo osvícené* (3); *a s ni celou Českou zem* (3); *a život časný obdržel* (4); *s pilným školním cvičením* (4); *hlas volajícího Jana* (6); *věc tajiti dobrá věc jest* (7); *byl lenivý Václav král* (8); *tobě velikou sumu peněz pro chudý lid svěřuji* (8); *opakoval opět lahodnými slovy král zlé předsevzetí* (10); *v řvoucího lva král se proměnil* (10); *více hořel strach zpáchané svatobitné vraždy* (12); *jsi zvíře nemluvné* (15).

Příklad pro porušení shody máme pouze jeden, místo tvaru 3. pádu, ve kterém je podstatné jméno, je přívlástek jako by ve tvaru prvního pádu: *kaký konec života svého tejš veliké potěšitelkyni zarmoucený jest obětoval/ a svou smrt předzvědouce/ k její*

zázračnému obrazu do Staré Boleslavi jest putoval (11). Je možné, že autor užil původně nesklonný tvar přivlastňovacího zájmena *její*, ačkoli již Konstancův *Brus jazyka českého* z roku 1667 doporučuje u tohoto zájmena skloňování (1667: 73). Konstanc zde na s. 72 uvádí, že *jeho* a *jejich* zůstávají nesklonné a na s. 73 pokračuje: „Ale derivativum a spolu relativum ženské **její** ... netrvá v takové neproměnitelnosti, nýbrž srovnává se s tím pokolením, které v paměť uvozuje“.

K syntaktickým adjektivům řadíme také adjektivní zájmena, jsou tedy chápána jako shodný přívlastek: *a samá věčná pravda to svědčí* (2); *jak někteří kacíři smejšlejší* (2); *svého předka sv. Jana Křtitele následoval* (3); *a oba se byli zstarali ve dnech svých* (3); *neb otec jeho svatý Zachariáš/ který proto/ že anjelu o porodu jeho zvěstujícímu věřiti nechtěl* (3); *až k narození tohož příslibeného syna* (3); *rozhlašovala se všeckna slova ta* (3); *u těž hory divným božím řízením takový kvítek jest vyrostl* (4); *obyvatelé v tomž domu žádného pokoje neměli* (4); *život vedl svatý jejich syn* (4); *náš svatý doktor* (5); *míti manželku bratra tvého* (6); *aby tu svou zlost pěkným přikrýtím okrášlil* (7); *co se tobě má královna tak často spovídá* (7); *jsi můj královský kazatel* (8); *i týmž duchem prorockým obdařený jest byl* (10); *kaký konec života svého tež veliké potěšitelkyni zarmoucený jest obětoval* (10); *strachu toho se nelekl* (11); *žádnou milost od Boha neobdržel* (13); *jsou tehdy zázraky takové povědomi samému s. Janu* (13); *žádný nemůže těch znamení činiti* (14); *jak skrz nějakou silnou mříží* (16).

Za syntaktické adjektivum, a tedy také za přívlastek, považujeme i základní číslovky určité a neurčité ve spojení s počítaným předmětem (Grepl, Karlík 1986: 261): *to jest osmý den* (2); *slovem dvouch velikých svatých Janův* (2); *vody mnohé nemohli uhasiti lásky* (11); *chtěl také Bůh všemohoucí skrz týž dva živly oslaviti jeho svatý pohřeb* (12); *mlčím o kunstovných/ nákladných/ a ostrovtipnými nápisy, okrášlených/ čtyřých zde jeho veřejných statuis* (14); *mně přicházejí na mysl dva velicí suplikanty* (14).

Povahu shodného adjektivního přívlastku mají také adjektiva vzniklá z participií, která se do funkce přívlastku dostávají jako výsledek nominalizace relativních vedlejších vět přívlastkových (Grepl, Karlík 1986: 262). Příkladů tohoto jevu nalezneme v textu opravdu hodně: *do země zaslíbené prošel* (1); *slova Krista Pána o svatým Janu znějící* (2); *k narození tohož príslibeného syna* (3); *rozveselil/ sv. Jan Nepomucký Horu Zelenou/ blízko městečka Nepomuku ležící* (3); *po vykonaných menších školách* (4); *toho tak osvíceného doktora mezi sebe vzali* (6); *nepřijímám mně obětovaného ouřadu/ pro tak velikou odemně žádanou bezbožnost* (8); *toho svatého*

mlčejícího mučedníka hrozně na skřípcích roztaženého a obnaženého ukrutně jsou trápili (9); láska hořící ku Kristu Pánu plamenem (9); tak hrozně ztrýzněného mučedníka božího k svému královskému stolu pozval (9); chtěl také Bůh všemohoucí skrz týž dva živly oslaviti jeho svatý pohřeb (12); že jest mezi jinými milostmi tou obdařený/ a ustanovený patron (13); poníženého/ a divného k sv. Janu suplikanta spatřuji (15); v erbích na věži vyfigurovaná černá orlice (15); o muži tom od Boha poslaným jemuž bylo jméno Jan (16).

Postavení adjektivního přívlastku

Základní pozice nerozvitého přívlastku je před substantivem. Slovosled v tomto případě společně se shodou formálně vyjadřuje členskou sounáležitost adjektiva se substantivem (Grepl, Karlík 1986: 263). Příklady přívlastku v pozici před substantivem: *svátost oltářní opravdová obět Nového zákona/ již dávno měla v zákoně Starým své podobnosti (1); Jozef v Starým zákoně nevinně od bratrův prodaný (1); že celou krajinu tu od smrti hladu divně zachoval (2); svědčí svatý Pavel: (2); neměli žádného syna (3); k narození tohož příslibeného syna (3); celou židovskou krajinu/ rozveselil (3); tak taký svatý/ a přísný život vedl svatý jejich syn (4); za to měl náš svatý doktor (5); a jeho ctnosti ve veliké vážnosti měl (6); i zděsil se k tomu svatý a tejný spovědník (7); jsi můj královský kazatel (8); a tys tak zatvrzelý/ tak nezdvorný/ tak nevděčný člověk (9); mnohé budoucí zlé věci/ jakožto nové kacířství/ vojnu/ hlad/ nouzi a bídu/ které v Čechách následovati budou/ prorokoval (10); kterým ho ukrutní katané na tortuře trápili (11); však ale líbezná vůně která z něho vycházela/ kdeby takový svatý poklad skovaný byl/ prozradila (12); mlčím o kunstovných/ nákladných/ a ostrovtipnými nápisy, okrášlených/ čtyřých zde jeho veřejných statuis (14); anjela slyšeli vaší neplodní rodiče (15); abych taký jeho dobře mlčející zázračný jazyk uctíl (16).*

Za substantivum se v dnešní době přívlastek shodný klade především v případech, kdy jde o příznakovou aktualizaci základního slovosledného schématu. Většinou k tomu dochází tehdy, klademe-li důraz na vlastnost samu, nikoli na jejího nositele. Tento důraz bývá motivován citově. Druhou možností, kdy dnes shodný přívlastek stojí za substantivem, které rozvíjí, je případ, kdy se jedná o spojení povahy terminologické (Grepl, Karlík 1986: tamtéž). Pro text z období baroka toto ovšem neplatí. V takovém textu je pozice shodného přívlastku za substantivem velice častá, dokonce častější než pozice před ním, jak je tomu v dnešní době. Příklady pro pozici přívlastku za substantivem: *moře/ skrze které lid izrahelský bez utonutí do země*

zaslíbené prošel (1); *jak Písmo svaté svědčí* (1); *napsáno jest k napomenutí našemu* (2); *mezi syny ženskými/ nepovstal větší* (2); *Křtítel byl od rodičův starých/ pobožných/ a neplodných* (3); *rozveselil sv. Jan Křtítel narozením svým hory judské* (3); *byl Jan oděn srstmi velbloudovými/ a pás kožený na bedrách jeho* (4); *chtěl býti v stavu apoštolským* (5); *viděje býti muže spravedlivého/ a svatého* (6); *jsi probošt vyšehradský* (8); *já jsem tebe učinil kazatelem mým královským* (8); *duchem prorockým obdařený jest byl* (10); *chtěl také Bůh všemohoucí skrz týž dva živly oslaviti jeho svatý pohřeb* (12); *kdož příhodu takovou vyjeví* (13); *spíš spočteš hvězdy nebeské* (13); *barvu svou poněkud temnou/ v červenou a živou zázračně jest proměnil* (14); *vycházejí ze srdcí horlivých* (16).

Někdy je přívlastek shodný v postpozici oddělen od svého substantiva ještě vložením jiného větného členu: *Čechům dlouhým suchem strápeným dal požehnání/ a rosu nebeskou* (4); *také skalotvrdé zatvrzelých Židův srdce k sobě přitahoval* (5); *ti výsoce učení Písma svatého a práv duchovních učitelé* (6); *tejnou krále nebeského věc tajiti dobrá věc jest* (7).

Shodný přívlastek může být vyjádřen také substantivem, přičemž shoda se pak týká především pádu (Grepl, Karlík 1986: 264). Tento typ přívlastku se v textu vyskytuje o poznání méně často, lze ho však najít: *Melchisedech král ze Salem obětoval chléb a víno* (1); *tak anjel Páně otci jeho sv. Zachariáši zvěstoval* (2); *světíme spolu slavně svatého prvomučedníka sv. Jana Nepomuckého* (2); *a spolu s manželkou svou svatou Alžbětou divné věci boží mluvil* (3); *svého předka sv. Jana Křtitele následoval* (3); *s té hory někdy sv. Vojtěch pražský biskup Čechům dlouhým suchem strápeným dal požehnání* (4); *tak lstivý farizeus byl lenivý Václav král* (8); *páni kanovníci pražští uctivě/ a nic se ukrutnosti královské nebojíce/ vzali tělo jeho* (12); *co jest žádost tvá biločervená suplikantko orlice prostějovská* (15).

3.1.2.1.2. Přívlastek neshodný

Neshodný přívlastek může být vyjádřen výrazy různé povahy. Může mít dvojitou podobu, a to buď rekční, nebo přimykající se. Každá z těchto podob může být vyjádřena nevětně nebo větně (Grepl, Karlík 1986: 266).

Rekční přívlastek neshodný

Tento přívlastek se vyjadřuje substantivem. Syntaktická závislost rekčního přívlastku na řídicím substantivu je dána pádem, nejčastěji genitivem, ovšem je to možné i za pomoci jiných pádů (Bauer, Grepl 1970: 127).

1. Rekční přívlastek neshodný ve formě genitivní

Základní funkcí syntaktického genitivu je vyjadřovat syntaktickou závislost přívlastku na řídicím substantivu. Ze sémantického hlediska rozlišujeme různé druhy přívlastkového genitivu (Bauer, Grepl 1970: tamtéž):

- a. genitiv přívlastňovací stojí buď v postpozici, nebo v antepozici: *neb byl kněz*

Boha nejvyššího (1); *tak anjel Páně otci jeho sv. Zachariáši zvěstoval* (2); *světíme dnes ted' řečeného sv. Jana Křtitele oktáv* (2); *v rozváznosti mám slova Krista Pána* (2); *v klášteře cistercienských mníchův v Nepomuku* (4); *v dům církve svaté vcházejí* (5); *také skalotvrdé zatvrzelých Židův srdce k sobě přitahoval* (5); *nenadále hlavu svatého Jana žádala* (7); *tejnou krále nebeského věc tajiti dobrá věc jest* (7); *jsi mé královny spovědník* (8); *ne jenom byl hlas volajícího kazatele* (10);

b. genitiv vysvětlovací: *neb že ta/ a jiné tajemství Starého zákona/ byl i podobenství* (2); *obveselil/ obzvláště místo svého narození* (4); *roznoslo se echo toho hlasu až na Horu svatého Víta* (6); *ti výsoce učení Písma svatého a práv duchovních učitelé* (6); *nalezl se veliký poklad zlata/ stříbra/ a drahého kamení* (12); *při skončení řečí mé* (14);

c. genitiv zřetele: *spasitelem světa od Egyptčanův nazvaný* (2); *počátek umění jest bázeň boží* (4); *více hořel strach zpáchané svatobitné vraždy* (12);

d. genitiv celku a části: *domy často kouřem ohně zčerněné spatřuje* (15); *když okna domův našich kunstovnými světly/ a ostovtipnými nápisy okrášlujeme* (16);

e. genitiv původce děje: *nejistá jest velikých pánův milost* (6); *spíš hvězdy nebeské spočítáš/ nežli zázraky Svatého toho* (12); *neomylně mluví/ totiž hlasem lidu* (13);

- f. genitiv cíle děje: *a života zachování ... jest obětoval* (10).

2. Rekční přívlastek neshodný v jiné formě

Jinými formami máme na mysli přívlastky v jiném pádě než ve druhém či v pádě předložkovém. V textu se nenachází jiný přívlastkový pád než genitiv, ale nalezneme

zde doklady pádu předložkového: *Melchisedech král ze Salem* (1); *skrze slib od jeho rodičův Matce Boží učiněný na svět byl* (4).

3.1.2.2. Předmět

Předmětem je syntaktické substantivum, které je tvarově řízeným určením slovesa nebo adjektiva, nejčastěji dějového. Předmět je vždy závislý na nadřazeném členu. Tvarová řízenost tkví v tom, že nadřazené sloveso či adjektivum určuje předmětovému výrazu jeho pádovou formu. Předmět je nejčastěji vyjádřen syntaktickým substantivem, ale může být vyjádřen také infinitivem (Grepl, Karlík 1986: 271).

3.1.2.2.1. Předmět v akuzativu

Akuzativem se závislost předmětu na řídicím členu vyjadřuje nejčastěji. V průběhu historického vývoje spisovné češtiny došlo k velkému vzrůstu počtu předmětů v akuzativu, a to často z toho důvodu, že byl předmětem v akuzativu postupně nahrazován předmět v genitivu. Tato vývojová tendence se prosazuje dodnes (Grepl, Karlík 1986: 272). V našem textu má předmět v akuzativu ze všech předmětů nejpočetnější zastoupení: *voda křtu svatého nás k životu věčnému obmývá* (1); *Melchisedech král ze Salem obětoval chléb a víno* (1); *a dal požehnání Abrahamovi* (1); *že celou krajinu tu od smrti hladu divně zachoval* (2); *světime dnes teď řečeného s. Jana Křtitele oktáv* (2); *v rozvážnosti mám slova Krista Pána* (2); *který vůni své svatosti nejenom Čechy/ ale celé křesťanství obveselil* (4); *kobylky jedl a med lesný* (4); *tí, kteříž vcházejí viděli světlo* (5); *toho tak osvíceného doktora mezi sebe vzali* (6); *poslali Židé z Jeruzaléma k Janovi kněží a jáhny* (8); *ještě ti dávám biskupství v Litomyšli/ a proboštví vyšehradské* (9); *bojte se toho/ který může tělo i duši zatratiti* (10); *mnohé budoucí zlé věci/ jakožto nové kacírství/ vojnu/ hlad/ nouzi a bídu/ které v Čechách následovati budou/ prorokoval* (10); *vodu pítí budeš* (11); *počítej hvězdy* (13); *bílá barva vodu/ červená oheň vyznamenává* (15).

3.1.2.2.2. Předmět v dativu

Pomocí dativu se vyjadřuje předmět, který se přímo nedotýká slovesného děje, nýbrž který k němu jen směřuje. Dativ bývá často druhým předmětem u sloves, které již mají předmět v akuzativu (Grepl, Karlík 1986: 274). Co do četnosti je dativ v textu na druhém místě pro vyjádření předmětu. Příklady: *a dal požehnání Abrahamovi* (1); *toto*

všechno v *figúře stalo se jim* (2); *tak anjel Páně otci jeho sv. Zachariáši zvěstoval* (2); *případlo mně na koncept* (2); *necht' je čest svá svatému Janu Křtiteli* (2); *to láskám vašim v jeho dnešní slavnosti/ když proukázati a dovedsti miním* (3); *že anjelu o porodu jeho zvěstujícímu věřiti nechtěl* (3); *biskup Čechům dlouhým suchem strápeným dal požehnání* (4); *že Herodesovi pravdu pod nos třel* (6); *udělej mně tu lásku/ a pověz mně/ co se tobě má královna tak často spovídá* (7); *co je platno člověku/ aby taký celý svět zejskal* (8); *litému zvířeti/ psům a ptáctvu/ aneb rybám ve vodě k strávení odevzdati se vynasnažovali* (11); *tak jest milé člověku dobrá pověst u lidí* (13); *upros nám u Boha všemohoucího* (16).

Volný dativ je pád nesyntaktický, není řízen slovesem a můžeme ho klást i po slovesech nepředmětových. Tradičně ho přiřazujeme k předmětu (Grepl, Karlík 1986: 275). Pro dativ volný máme z textu jeden příklad: *manželka tvá porodí tobě syna* (15).

3.1.2.2.3. Předmět v genitivu

Užití předmětu v genitivu je i v barokním textu méně časté. Závazný je genitiv po slovese v záporu. Je ovšem častější než v dnešní době, což dosvědčují následující příklady: *ať mnohých vynechám* (2); *obyvatelé v tomž domu žádného pokoje neměli* (4); *abys bezbožného života/ a obzvláště té bohaprázdné žádosti/ kterou u mně pohledáváš/ zanechal* (9); *nad kterým žádného práva neměl* (9); *ani lidské chvály (které se každý ponížený strachuje) nedošel* (9); *bojte se toho/ který může tělo i duši zatratiti* (10); *vody mnohé nemohli uhasíti lásky/ aniž řeky zatopějí ji* (pokud počítáme s krácením koncového *i* je genitiv i ve tvaru tohoto zájmena) (11); *za času živobytí svého žádného zázraku neučinil* (12); *žádný nemůže těch znamení činití* (14).

3.1.2.2.4. Předmět v instrumentále

Instrumentál je užíván převážně jako pád příslovečný, ovšem někdy se s ním můžeme setkat i u předmětu (Grepl, Karlík 1986: 276). Uvádíme několik příkladů z textu: *pro svou nevinnost duchem prorockým obdařený* (1); *až k narození tohož příslibeného syna němotou trestaný* (3); *místo v kterým se narodil/ divným nebeským světlem bylo osvícené* (3); *rozveselil sv. Jan Křtitel narozením svým hory judské* (3); *byl Jan oděn srstmi* (4); *tu svou zlost pěkným přikrytím okrášlil* (7); *neomylně mluví/ totiž hlasem lidu* (13).

3.1.2.2.5. Předmět v pádě předložkovém

Předložkového pádu se pro vyjádření závislosti předmětu na řídicím slovese nebo adjektivu užívá poměrně často. Pádovou formu přitom tvoří předložka a pádová koncovka (Grepl, Karlík 1986: 277). Příkladů předložkových pádů je v textu mnoho a jsou ve srovnání s dnešní češtinou často odlišné: *byl člověk poslaný od Boha* (1); *Jozef v Starým zákoně nevinně od bratrův prodaný/ nevinně od Putyfary obžalovaný* (1); *že celou krajinu tu od smrti hladu divně zachoval* (2); *jména se přirovnávají z věcmi* (2); *že anjelu o porodu jeho zvěstujícímu věřiti nechtěl* (3); *obrátila se královská lahodnost v zuřivost* (8); *jak povídá sv. Lev papež o Sv. Vavřinci* (9); *od které ukrutnosti nebyl vzdalený Herodes* (11); *ať o tom všichni svědčí* (13); *ať o tom všem mlčím* (14); *neb se o nich řícti může* (14); *hlas ten/ který od anjela slyšeli* (15); *keré jsem o svatým našim patronu již přednesl* (15); *cokoliv jsem o muži tom od Boha poslaným jemuž bylo jméno Jan/ sv. Jana Křtitele ve všem následovníku/ o Janu podle jména i skutku/ o jeho svatým životě/ i mučednické smrti/ a o jeho dobře mluvějícím jazyku jsem mluvil* (16).

3.1.2.2.6. Předmět infinitivní

O předmětovém infinitivu mluvíme, jedná-li se o infinitivem nominalizovanou vedlejší větu (Grepl, Karlík 1986: 278). Příklad tohoto jevu: *svou královnu o život přivedsti mínil* (7).

3.1.2.2.7. Předmět vyjádřený vedlejší větou

Předmět může mít i podobu vedlejší věty spojkové. Někdy mohou být takovéto věty nominalizovány, pak má předmět podobu infinitivu nebo dějového substantiva (Grepl, Karlík 1986: tamtéž). Doklady vedlejších vět předmětných z textu: *tys tak zatvrzelý/ tak nezdvořilý/ tak nevděčný člověk/ že mně tvýmu králi to/ co já žádám/ učiniti nechceš* (9); *katané tehdáž toho svatého mlčejícího mučedníka hrozně na skřípících roztaženého a obnaženého ukrutně jsou trápili/ a co král žádal tejnýho/ skrze ještě ukrutnější ohněm pálení/ vyskoumati chtěli* (9); *Ale muž apoštolský/ jak moudře/ tak poníženě odpověděl to/ co někdy ukrutným Židům/ aby víru Krista Pána nevyhlašovali/ zapovídajícím apoštolé odpověděli* (10) apod.

3.1.2.2.8. Zvláštnosti

V našem barokním textu nalezneme i některé zvláštnosti, které jsou odlišné od dnešního užití předmětu. Jako první jmenujme odlišnost pádu, přičemž se nejedná o užití dříve častějšího druhého pádu na úkor pádu čtvrtého. V prvním případě je užit

čtvrtý pád místo pádu třetího, který vyžaduje užití sloveso: *abychom tajemství boží podle mdlého našeho rozumu poněkud aspoň rozuměti mohli* (1). Poznáme to ze shodného přívlastku, který je závislý na tomto předmětu. Obvyklá byla vazba se třetím pádem, jak vyžaduje sloveso *rozuměti*, tedy *tajemství božímu rozuměti*. Zde se mohl projevit i vliv německé vazby, která je se čtvrtým pádem (*etwas verstehen*). Druhým případem je užití prvního pádu na místě, kde by měl být užit pád čtvrtý, příp. druhý: *jak pošetilý ten král byl/ že jeho kat/ kterého vždy u sebe měl/ kmotrem učinil* (9). Spíše se zde jedná o užití nesprávné vazby.

3.1.2.3. Příslowečné určení

Funkci příslowečného určení má výraz (nevětný nebo větný), který je neřízeným doplněním slovesa nebo adjektiva v jakékoli větněčlenské platnosti. Příslowečným určením se vyjadřují okolnosti místní, časové, způsobové a příčinné, a proto se na tento větný člen neptáme pádovými otázkami, ale otázkami typu *kde? kdy? jak? proč? za jakým účelem? z jaké příčiny? za jaké podmínky?* apod. (Grepl, Karlík 1986: 281).

3.1.2.3.1. Druhy příslowečného určení

Při určování druhu příslowečného určení se tradičně vychází ze stránky sémantické, podle které obvykle rozlišujeme příslowečná určení místní, časová, způsobová a příčinná. Způsobová určení dále členíme na určení vlastního způsobu, míry a účinku, nástroje a prostředku, zřetele a průvodních okolností. K příčinným určením se dále řadí určení vlastní příčiny a důvodu, účelu, podmínky, podmínky a přípustky (Bauer, Grepl 1970: 141).

3.1.2.3.2. Příslowečné určení místa

Příslowečné určení místa označuje v širokém smyslu místní okolnosti, ve vztahu k němuž platí obsah predikátu nebo celé věty (Grepl, Karlík 1986: 284). Tento typ příslowečného určení se vyjadřuje adverbium či adverbialním pádem prostým i předložkovým. Odpovídá na otázky *kde? kam? odkud? kudy?* (Bauer, Grepl 1970: 141).

- a) Určení na otázku *kde?* má v textu nejpočetnější zastoupení: *již dávno měla v zákoně*

Starým své podobenství/ v knize Melchisedech jak Písmo svaté svědčí (1); *to všechno v podobenství stalo se pro nás* (2); *boží lidé dřív než na světě byli* (2); *a podobenství před sebou měli* (2); *mezi syny ženskými/ nepovstal větší* (2); *v městečku Nepomuku.*

v Čechách jest se narodil (3); rozveselil/ sv. Jan Nepomucký Horu Zelenou/ blízko městečka Nepomuku ležící (3); u též hory divným božím řízením takový kvítek jest vyrostl (4); ale ve východních krajinách lidu chudému/ a sprostému v obyčeji jest (4); echo mezi tvrdými skálami jüdskými se rozlíhalo (5); slyšelo se i na též hoře vystaveným hradu (6); ti dávám biskupství v Litomyšli (9); oheň lásky boží jenž vnítr hořel (9); pochovali jej v hrobě (11); a naprotiv chrámu svatého Kříže na písku ležející sv. tělo vyjevily (12); neb žádného člověka na zemi milosti nepotřebují (14); to jest slavného města Prostějova v erbích na věži vyfiguryrovaná černá orlice (15).

b) Určení na otázku *kam?* je, co do četnosti, na druhém místě: *lid izrahelský bez utonutí*

do země zaslíbené prošel (1); nevinně od Putyfary obžalovaný/ nevinně do žaláře u vězení (1); připadlo mně na koncept, i do pera v mém kázání přednesti (2); Matce Boží učiněný na svět byl vyžádaný (4); vpadl do těžké a smrtebné nemoci (4); nedaleko od stromu svého/ ovotce padá jeho (4); do škol větších v Akademiji pražské daný (4); kteří skrz dvěře náležité víry v dům církve svaté vcházejí (5); rozneslo se echo toho hlasu až na Horu svatého Víta (6); příteli vystup výšeji (6); mučedníka božého k svému královskému stolu pozval (9); k její zázračnému obrazu do Staré Boleslavi jest putoval (11); své vojsko tam poslal (12); pozdvihni oči k nebi (13); na naší vysokou věž jsem hleděl (15).

c) Určení na otázku *odkud?* se v textu vyskytuje o poznání méně často: *s té hory někdy*

sv. Vojtěch pražský biskup Čechům dlouhým suchem strápeným dal (4); vycházeli k němu ze vsí krajiny židovské (5); k němu ze všech stran z krajiny české poslouchačí zbíhali (6); poslali Židé z Jeruzaléma k Janovi kněží a jáhny (8); i svou královnu z světa vykořeniti (8); viděl ze svého hradu hněvem hořející tyran (11); skrze holomky královské z mostu Pražského do Moldavy zhozen jest (11); řeka ta bez děšte velice a zázračně jest se rozmnožila/ z břehův svých daleko vystoupila (11); tělo z chrámu Páně sv. Kříže vzali (12); mrtví z mrtvých vstávají (13).

d) Určení na otázku *kudy?* má v kázání nejmenší zastoupení: *Červené moře/ skrze které lid izrahelský bez utonutí do země zaslíbené prošel (1); kteří skrz dvěře náležité víry*

v dům církve svaté vcházejí (5); prošli jsme skrze vodu/ a oheň (11); navracujícího se přes most Pražský/ viděl (11). Nepůvodní předložka *skrze/skrz* je v tomto významu použita celkem pětkrát.

Zvláštnosti

U příslovečného určení místa jsme našli nepravidelnosti v předložkové vazbě. V příkladu *hlasem slova Božího je vyhlášoval mezi hory pražskými* (6) by slovo *hory* mělo být v 7. pádě, tedy *mezi horami*.

Další zvláštností je užití dvou příslovečných určení místa, přičemž každé z nich je odpovědí na jinou otázku. V příkladu *aby to tělo někde daleko a na tejně místo dali* (12) by spojení *někde daleko*, jež odpovídá na otázku *kde?*, podle dnešních pravidel spisovné češtiny mělo odpovídat na otázku *kam?*, jelikož toto příslovečné určení místní rozvíjí sloveso *dáti*.

3.1.2.3.3. Příslovečné určení času

Příslovečné určení času slouží k označování různých časových okolností. Je odpovědí na otázky *kdy? odkdy? dokdy? jak dlouho? po jakou dobu?* Příslovečné určení času je vyjadřováno adverbiiem, příslovečnými pády prostými a předložkovými (Bauer, Grepl 1970: 142).

a) Určení na otázku *kdy?* je v našem textu nejpočetnější: *obět Nového zákona/ již dávno* měla v zákoně *Starým své podobenství* (1); *světime dnes ted' řečeného s. Jana Křtitele oktáv* (2); *oba se byli zstarali ve dnech svých* (3); *neb po jeho svaté smrti obyvatelé v tomž domu žádného pokoje neměli* (4); *byl také v dětinství svém vpadl do těžké a smrtné nemoci* (4); *náš Jan svatý jak nejdřív na duchovenství posvěcen byl* (5); *za času krále českého Václava toho jména čtvrtého/ ouřad královského kazatele přijal* (6); *ale proboštví to nyň jest prázdné* (8); *katané tehdaž toho svatého mlčejícího mučedníka hrozně na skřípcích roztaženého a obnaženého ukrutně jsou trápili* (9); *a hned k sobě povolati poručil* (11); *s kterých dnes jedná/ zejtra druhá jemu ke cti se světiti bude* (14); *když ted' před kázáním na naší vysokou věž jsem hleděl* (15). Podtypem určení na otázku *kdy?* je určení na otázku *jak často?*. I pro toto určení jsou v textu doklady: *co se tobě má královna tak často spovídá* (7); *že jeho kat/ kterého vždy u sebe měl* (9); *po dvakrát do Holomouce k tvé slavnosti jsme putovali* (16).

b) Pro určení na otázku *odkdy?* je v textu pouze jeden příklad: *zázraky a dívy/ které se stali od smrti sv. mučedníka Jana Nepomuckého vypravovati chtěl* (12).

c) Málo příkladů má text pro určení času na otázku *dokdy?*: až k narození tohož přislíbeného syna němou trestaný (3); v které až posavád zůstává (14).

d) Dva doklady z textu vyjadřují určení na otázku *jak dlouho?*: nechcešli od krále všech králův věčně soužen a trestán býti (9); a celou noc až se světlý den ukázal/ nad nim svítily (12); když nejenom někdy zde skrz 4. léta / a 17. dni kaplanem jsouce/ (ú); který skrz tolik set lét neporušený zůstává (14).

Zvláštnosti

Zvláštností u příslovečného určení času je nadbytečné užití předložky *skrz(e)* ve výše zmíněných případech: *když nejenom někdy zde skrz 4. léta / a 17. dni kaplanem jsouce/ (ú); který skrz tolik set lét neporušený zůstává* (14). Dnes bychom užili tvar bez předložky.

3.1.2.3.4. Příslopečné určení způsobu

Jak již název napovídá, příslovečná určení způsobová vyjadřují rozmanité okolnosti způsobové odpovídající na otázku *jak?* (Bauer, Grepl 1970: 143) Slouží tedy k označování kvality, která je s příznakem vnitřně spjata. Ze syntaktického hlediska se příslovečné určení způsobu vztahuje jednak ke slovesům, jednak k adjektivům. Pro určení míry se vztahuje také k adverbium. Dále lze příslovečná určení způsobu dělit do několika významových podtypů (Grepl, Karlík 1986: 293).

1. Určením vlastního způsobu se vyjadřují kvality dějů a vlastností (Bauer, Grepl 1970:

143). Dokladů tohoto typu způsobového určení poskytuje text opravdu hodně, ze všech typů způsobového určení je nejčastější: *abychom tajemství boží podlé mdlého našeho rozumu poněkud aspoň rozuměti mohli* (1); *Jozef v Starým zákoně nevinně od bratrův prodáný/ nevinně od Putyfary obžalovaný/ nevinně do žaláře u vězení* (1); *zázračně a slavně místokrálem egyptským učiněn* (1); *a světíme spolu slavně svatého prvomučedníka sv. Jana Nepomuckého* (2); *týmž spůsobem s. Jan Nepomucký od rodičův svatých/ starých/ a neploďných/ horlivým modlením od Boha všemohoucího vyžádaný* (3); *to se v pravdě stalo* (4); *a ji se nemoudře náhlou přísahou zavázal* (7); *královnu o život přivedsti mínil/ a to síce spůsobem lstivým/ a oulistným při dvořaných obyčejným* (7); *Jan s Křtitelem směle odpověděl* (8); *a bez dálejších okolku pověděl*

(11); *zázrak ten z velikou radosti ukazovala* (12); *Duch svatý neomylně mluví* (13); *hledí dolů smutně na město* (15).

Někdy je určení způsobu vyjádřeno srovnáním na bázi podobnosti: *stkvíti se budou jako blesk oblohy nebeské* (5); *tak jest milé člověku dobrá pověst u lidí/ jako sám život* (13); *Tak dobře jako jiné milosti boží* (13); jindy srovnáním na bázi rozdílnosti: *pozdvíhni oči k nebi/ a spíš hvězdy nebeské spočítáš/ nežli zázraky Svatého toho* (13).

Zvláštní typ představují vedlejší věty s *jak*, které sice způsob vyjadřují přímo, ale jen opakuji to, co bylo řečeno v hlavní větě, a nepřinášejí žádnou novou informaci (srov. PMČ 1995: 454): *...budou se radovati./ Ovšem radovati/ a to tak velice/ jak velice pro strach budoucích věcí/ které vojny sebou přinášejí/ kdyby ta milost odepřená býti měla/ se rmoutějí/ a strachují* (15).

2. Určení míry slouží k vyjádření stupně, míry, intenzity děje nebo vlastnosti (Bauer, Grepl 1970: 144): *abychom tajemství boží podlé mdlého našeho rozumu poněkud aspoň rozuměti mohli* (1); *ale poněvadž více nábožně bál se krále* (10); *maličko uzříte mne/ a maličko neuzříte mne* (10); *již mnoho s vámi mluvití nebudu* (10); *voda tak studená nebude* (11); *dost patrný toho důvod jest* (13); *barvu svou poněkud temnou* (14); *ale více hořejí srdce* (16).

3. Určení nástroje, prostředku se vyjadřuje buď instrumentálem, nebo výrazy předložkovými (Bauer, Grepl 1970: 145). Příkladů tohoto typu obsahuje text velké množství, co do četnosti je na druhém místě hned za určením vlastního způsobu: *Jan Nepomucký byl jeho/ jak v narození/ životě/ ouřadu/ a smrti/ i po smrti/ jak jménem/ tak skutkem následovník* (2); *horlivým modlením od Boha všemohoucího vyžádaný* (3); *že u též hory divným božím řízením takový kvítek jest vyrostl* (4); *ale tak hlasem slova Božího je vyhlašoval mezi hory pražskými* (6); *podlé mýho ouřadu haním slovem božím nepravosti* (9); *na skřípcích vytaženého ohněm trápati poručil* (10); *což sice královským strachem přinucení učinili* (12); *domy často kouřem ohně zčerněné spatřuje* (15). Nadbytečným způsobem (celkem 24krát) je při vyjadřování tohoto významu využita předložka *skrze/skrz*: *byl od rodičův starých/ pobožných/ a neplodných/ skrz horlivou modlitbu od Boha vyžádaný* (3); *mučedník trpěl skrze vodu a oheň* (12); *když jejich fara skrze smrt časnou svého faráře pozbyla/ (ú); tak skrz bázeň boží cnostný život s pilným školným cvičením jest spojil* (4); *Abrahamovi skrz ironiji/ aneb v nemožné věci/ před všemi Bůh řekl* (13); *aby to/ co skrz jeho přímlovu obdržel/ (13); abych podlé zevnitřního znamení/ co skrze to mini/ vyložil/ za to mně žádá/ (14); tak bychom skrze*

tvé svaté orodování od všech našich nepřátel/ jak skrz nějakou silnou mříží byli obhájeni/ (16)

4. Určení původu a původce děje bývá vyjadřováno instrumentálem nebo výrazem předložkovým (Bauer, Grepl 1970: 146): *sv. Jan Křtitel byl od rodičův starých* (3); *svatý Jan Křtitel od Blahoslavené Panny Marie v životě matky své byl posvěcený* (4); *jsi kanovník pražský/ jsi/ a to z mé milosti* (8); *abychom od nepřátelův našich nebyli obležení náspem* (16). Také u tohoto významu, a to osmkrát, se uplatnila předložka *skrz(e)*: *v kterou (noc) jenž bylo 16. měsíce máje 1383. skrze holomky královské z mostu Pražského do Moldavy zhozen jest* (11); *Když někdo obdrží skrz přimluvu sv. Floriána/ zachování v nebezpečství ohně/ jiný skrz sv. Mikuláše/ v nebezpečství vody/ ten skrz sv. Liboria/ jest uzdraven v bolení kamene a písku/ ta skrz sv. Apolenu/ v bolení zubův/ jiný skrz sv. Antonína Paduánského* (13); *aby ke cti tomu Svatému/ skrz kterého to obdržel/ taký skrz kazatele vyhlášeno bylo* (13).

5. Určení průvodních okolností slouží k vyjádření okolností, za kterých děj probíhá. Nejčastěji jde o okolnosti, ve kterých se podmět nebo předmět za děje nachází (Bauer, Grepl 1970: 144): *lid izrahelský bez utonutí do země zaslíbené prošel* (1). V textu jsme nenalezli žádné doklady pro určení výsledku a pro určení účinku.

3.1.2.3.5. Přísllovečná určení příčinná

Přísllovečná určení příčinná slouží k vyjádření různých okolností příčinné povahy, za kterých se uskutečňuje slovesný děj. Dále se dělí na určení vlastní příčiny (důvodu) a účelu. Příčinou je to, co děj způsobilo, tedy to, co ději předchází; účelem je to, čeho se má dějem dosáhnout, tedy to, co má být výsledkem děje (Bauer, Grepl 1970: 146).

1. Určení vlastní příčiny a důvodu

Toto určení odpovídá na otázky *proč? z jaké příčiny? z jakého důvodu?* se něco děje. Může být vyjádřeno pádem prostým nebo přísllovečným výrazem předložkovým (Bauer, Grepl 1970: tamtéž). V našem textu máme pouze případy s přísllovečným výrazem předložkovým: *pro svou nevinnost duchem prorockým obdařený* (1); *jakoby to z přinucení učiniti musel* (7); *a s té příčiny/ že jest mezi jinými milostmi tou obdařený* (13); *a ačkoliv by někdo z vděčnosti/ a cti tomu velikému patronu příhodu svou vyjevití chtěl* (13); *a mnozí z jeho narození/ budou se radovati* (15).

Podobnou funkci jako přísllovečné určení příčiny a důvodu mají vedlejší věty příčinné a důvodové. Ty vyjadřují, co vyvolalo děj věty řídicí, z čeho vyplývá nebo proč platí (Bauer, Grepl 1970: 316). Příklady vedlejších vět příčinných a důvodových: *spíš*

*spočteš hvězdy nebeské/ neb jsou světlé/ a počet jejich astrologum, a hvězdářům poněkud povědomi/ ale příhody takové/ poněvadž před očima naším skryté k počtění jsou nemožné (13); a poněvadž jsi zvíře nemluvné/ já opět ex rubro z bíločerveného nápísu vyjevují prosbu tvou/ neb bílá barva vodu/ červená oheň vyznamenává (15); Neměli syna/proto že byla Alžběta neplodná (14–15); a poněvadž ani psát/ ani mluvit neumí/ abych podlé zevnitřního znamení/ co skrze to mini/ vyložil/ za to mně žádá (15). Častěji se v textu vyskytuje důvodová spojka *neb*, která ovšem vyjadřuje vztah mezi větami v souvětí souřadném: *Sláva a bohatství v domu jeho/ velicí jsou/ neb žádného člověka na zemi milosti nepotřebují/ neb že v tom velikým stavu/ v kterým jsou/ že jsou DEI Gratia boží milosti postaveni/ jak oni/ tak jejich poddaní přiznávají* (14).*

2. Určení účelu

Určení účelu zodpovídá otázky *proč? za jakým účelem?* se něco děje. Vyjadřuje se příslovečnými výrazy nebo účelovým infinitivem (Bauer, Grepl 1970: 147). V textu se vyskytují pouze příklady s příslovečnými výrazy: *a napsáno jest k napomenutí našemu* (2); *můj kazateli/ pro nějaké rozveselení královské udělej mně tu lásku* (7); *Pražané houfami k Sv. Kříži se zbíhají k uctění těla* (12); *zejtra druhá jemu ke cti se světiti bude* (14).

Podobně jako příslovečné určení účelu ve větě jednoduché určují účel hlavního děje také vedlejší věty účelové. Ty slouží k vyjádření děje, k jehož uskutečnění je zaměřena činnost vyslovená ve větě řídicí, nebo jenž by měl vyplynout jako výsledek ze stavu v ní vyjádřeného (Bauer, Grepl 1970: 318). Z textu vybíráme alespoň tyto příklady vedlejší věty účelové: *poslali Židé z Jeruzaléma k Janovi kněží a jáhny/ aby se ho tázali/ ty kdo jsi?* (8); *své vojsko tam poslal/ aby lid od tohož místa odháněli* (12).

3.1.2.4. Doplněk

Doplněk je větný člen, který je syntakticky závislý na substantivu v jakékoli jeho větněčlenské platnosti a zároveň je závislý na slovesu. Tím, že se vztahuje ke dvěma členům zároveň má mezi větnými členy zvláštní postavení. Protože určuje substantivum, shoduje se v tom s přívlastkem, a protože určuje přísudek, má blízko příslovečnému určení způsobu. Ptáme se na něj tedy dvěma otázkami zároveň: *jak?* a *jaký?* (Grepl, Karlík 1986: 306).

Doplněk vyjádřený adjektivem

Takovýto doplněk se s řídicím substantivem shoduje v rodě, čísle i pádě. Text obsahuje tento příklad: *viděje býti muže spravedlivého* (6). Po slovesech typu *učinit*, *udělat* se místo shodného adjektiva klade adjektivum v 7. pádě (Grepl, Karlík 1986: 308). Tuto možnost dokládá i příklad z našeho textu: *aby tu svou zlost pěkným přikrytím okrášlil/ dělal se pokrýtec zarmouceným* (7).

Doplněk vyjádřený přechodníkovou konstrukcí

Již z názvu je patrné, že jádrem těchto konstrukcí jsou přechodníky. Přechodníky jsou neurčité tvary slovesa a zachovávají si do značné míry slovnědruhový charakter slovesa, a to jak po stránce pojmenovávací, tak po stránce syntaktické: mají stejnou schopnost rozvíjení jako sloveso, ovšem jejich levá valence je blokována. Z tohoto důvodu jsou ve *Skladbě spisovné češtiny* (Bauer, Grepl 1970: 149) řazeny k polovětným útvarům (Grepl, Karlík 1986: 310).

Přechodníky nevyjadřují osobu, a proto se syntaktická závislost doplňku vyjádřeného přechodníkem vyjadřuje pouze shodou v čísle a v singuláru i ve jmenném rodě. Z tohoto důvodu se přechodníky sblížují s adjektivy (Grepl, Karlík 1986: tamtéž).

Text poskytuje celou řadu příkladů pro doplněk vyjádřený přechodníkovou konstrukcí: *myslili všeckny kteříž slyšeli v srdci svém řkouce/ i jaké to bude dítě?* (3); *že všichni to vidouce z podivením mluvili* (3); *v Akademiji pražské daný/ a vědouc že Initium* (4); *chodil po vši krajině jordánské/ ohlašující křest pokání* (5); *vycházeli k němu ze vši krajiny židovské/i Jeruzalémští všichni spovídající se hříchův svých* (5); *a poslouchající ho mnoho činival* (6); *kněže/ jestli i hned na tom místě stojící co se ti má královna spovídala nevyjevíš* (11); *vědouc jakou radost svatí mučedlníci v nebi mají/ vespolu rozmlouvající* (11); *a nic se ukrutnosti královské nebojící/ vzali tělo jeho* (12); *nic na zůřivého krále se neohledajíc/ dlouhý čas k uctění státi nechali* (12); *jako se ty ze tvými spolumučedlníky v nebi raduješ/ sobě vespolek muky vaše radostně připominající* (16); *světíli jsme slavnost tvou skrz vodu a oheň/ nedbající ani na oheň palčivého slunce/ ani na vodu* (16). Všechny přechodníkové tvary vyjadřují děj současný s dějem vyjádřeným určitým tvarem slovesa. Jen ve dvou případech přechodník utvořený od dokonavého slovesa vyjadřuje předčasnost: *přijde sílnější nežli já jsem po mně/ kteréhožto nejsem hoden padna rozvázati řemenka obuvi jeho* (10); *což uslyšící/ přišli učedlníci jeho* (12).

Doplněk vyjádřený substantivem

Substantivní doplněk se často vyjadřuje shodným substantivem se spojkou *jako* nebo výrazem *jakožto*. Substantivní doplňkové určení může mít ovšem i podobu předložkového pádu *se za* (Grepl, Karlík 1986: 311). Pro druhou možnost máme z textu dva doklady: *od mistrův svých/ a učitelův sv. Písma/ a práv duchovních za doktora učiněn* (4); *královna Johanna jeho za svého spovědníka jest vyvolila* (6).

ZÁVĚR

V diplomové práci jsme se zabývali rozбором kázání kněze Jana Birhela *Jan jménem/ i skutkem pro tejnost svaté spovědi svatý prvomučedlník svatý Jan Nepomucký*. Navazujeme tak na bakalářskou práci (Lišková 2009), ve které byly zpracované kapitoly o tisku textu, hláskosloví a části morfologie.

Jelikož v morfologické části pokračujeme i v této práci, považovali jsme za vhodné uvést stručný přehled výsledků, ke kterým jsme došli v práci bakalářské. Proto tato práce začíná odstavci o podstatných a přídavných jménech. Neuvádíme zde přehled výsledků z kapitoly o zájmenech, protože tento slovní druh jsme v diplomové práci nevyužili k novému zkoumání. Naopak substantiva a adjektiva využíváme v hojně míře, a tak přiblížení již zjištěných fakt přijde k užítku. Protože se ale jedná jen o stručný přehled, je každý popisovaný jev reprezentován jen několika příklady. U kategorie substantiv uvádíme přehled jednotlivých pádů, čísel a skloňovacích typů. Adjektiva dělíme na kvalifikační a relační a předkládáme přehled jednotlivých typů deklinace.

Na tyto kapitoly jsme navázali zcela novou kapitolou o slovesech, v níž se zabýváme slovesným časem, způsobem, rodem a slovesnými tvary neurčitými.

V rámci času jsme se nejprve zaměřili na přítomný čas slovesa *býti*. Zjistili jsme, že přezens tohoto slovesa má pouze tvary *s j-*: *kteréžto věci jsou v duchovním podobenstvím mluvené* (2); *my jsme svoji* (7); *ty kdo jsi?* (8); *já jsem hlasitý kazatel* (9). Pro 3. osobu sg. je využíváno dvou tvarů, a to staršího *jest*, nebo novějšího *je*: *On (Jan Křtitel) jest Eliáš* (2); *necht' je čest svá svatému Janu Křtiteli* (2); *co je platno člověku/ aby taký celý svět zejskal* (8); *to jest osmý den* (2). Využití tvaru *jest* je v textu častější. Ve 2. osobě přít. času se výjimečně vyskytují zkrácené tvary: *a tys tak zatvrzelý* (9); *cos ty za člověka?* (9). První osoba plurálu je důsledně zakončena koncovkou *-me*, ani v jednom případě se nevyskytuje zakončení na *-m*: *v naší krajině pokoje žádáme* (1); *světíme dnes teď řečeného s. Jana Křtitele oktáv* (1); *proto se nerozpřátelíme* (7); *prosbu jejich rozmnožujeme poníženě* (15); *střílíme z kusův* (16). Častým jevem ve 4. slovesné třídě jsou unifikované koncovky ve 3. osobě plurálu indikativu přezenta všech vzorů (od vzoru *sázeti* se dostávají ke vzorům *prositi* a *trpěti*): *mnozí jenom sami sobě duši své vlastní k spasení svítějí* (5); *necht' mluvějí i přítomní* (13); *kdyby ta milost odepřená býti měla/ se rmoutějí/ a strachují* (15) *kteří to slyšejí* (13).

Při zkoumání minulého času jsme došli k závěru, že tyto slovesné tvary jsou nejčastěji tvořeny stejným způsobem jako v současné češtině, tedy i ve 3. osobě sg. a pl.

bez pomocného slovesa *být*: *anjelu o porodu jeho zvěstujícímu věřiti nechtěl* (3); *v dětinství svém vpadl do těžké a smrtedlné nemoci* (4); *vstoupil v stav svatý kněžství apoštolského* (5); *zarmoutil se král pro přísahu* (7); *jakoby Jana z nějaké nevděčnosti a nezdvořilosti trestal* (8); *ale Jan z Janem odpověděl* (9); *opakoval opět lahodnými slovy* (10); *strachu toho se nelekl* (11); *nám neomylně vyjevil* (14).

Nalezla jsem ovšem i případy, kdy se spolu s plnovýznamovým slovesem pomocné sloveso *býti* vyskytuje. Ve 3. osobě singuláru je častější: *v Čechách jest se narodil* (3); *v jiných pobožnostech jest horlivě pokračoval* (4); *jeho za svýho spovědníka jest vyvolila* (6); *vyznal jest/ že já nejsem Kristus* (8); *života zachování skrze přímluvu blahoslavené rodičky boží jest obdržel* (10); *kaký konec života svého tejš veliké potěšitelkyni zarmoucemoucený jest obětoval* (11); *k divadlu tomu krále svého jest zbudila* (12); *barvu svou poněkud temnou/ v červenou a živou zázračně jest proměnil* (14). Ve 3. osobě plurálu se vyskytuje také, ale méně: *mučedníka hrozně na skřípcích roztaženého a obnaženého ukrutně jsou trápili* (9).

Pouze z jednoho příkladu můžeme usuzovat, že budoucí čas je tvořen pravidelně pomocí odpovídajícího tvaru slovesa *být*: *i zde se číst bude* (1).

V kapitole o slovesném způsobu analyzujeme způsob rozkazovací a podmiňovací.

Při zkoumání jsme zjistili, že rozkazovací způsob je tvořen zcela pravidelně: *příteli vystup výšejc* (6); *pro nějaké rozveselení královské udělej mně tu lásku a pověz mně/ co se tobě má královna tak často spovídá* (7); *sami to rozsud'te* (10); *nebojte se těch/ kteříž zabijejí tělo* (10); *počítej hvězdy jestli můžeš* (13); *upros nám u Boha všemohoucího/at' tak budoucně od těch dvouch metel zachování* (16).

Kondicionál přítomný je tvořen z přičestí minulého plnovýznamového slovesa a specifických tvarů slovesa *být* – *bych, bys, by, bychom, byste, by*. Jejich užití je v textu téměř shodné se současným územ: *den z noci bych spojil* (12); *ačkoliv by někdo z vděčnosti/ a cti tomu velikému patronu příhodu svou vyjeviti chtěl* (13). Volné kondicionálové morfy *by, bych* a *bychom* jsou spojovány s různými spojkami či zájmennými příslovci. Se spojkou *a* jsou morfy spojeny v aby, abychom, abych: *horlivě pečovali/ aby pod zázračný kříž zdejšího chrámu Páně Jana postavili* (1); *aby víru Krista Pána nevyhlašovali* (10); *abychom tajemství boží podlé mdlého našeho rozumu poněkud aspoň rozuměti mohli* (1); *abychom skrze tvé svaté orodování od všech našich nepřátel/ jak skrz nějakou silnou mříží byli obhájeni* (16); *abych podlé zevnitřního znamení vyložil* (15); *abych taký jeho dobře mlčející zázračný jazyk uctil* (16), se

zájmeným příslovcem *kdy* tvoří spojkou kdyby, kdybych: *na své duši **kdyby** škodu trpěl* (8); *den z noci bych spojil/ **kdybych** všechny zázraky a divy/ které se stali od smrti sv. mučedníka Jana Nepomuckého vypravovati chtěl* (12) a s příslovcem a spojkou *jako* tvoří **jakoby**: *dělal se pokrýtec zarmouceným/ **jakoby** to z přinucení učiniti musel* (7), *jakoby Jana nějaké nevděčnosti a nezdvořilosti trestal* (8). V textu je i doklad na spojení morfu s příslovcem *kde* v kdeby: *ale líbezná vůně která z něho vycházela/ **kdeby** takový svatý poklad skovaný byl/ prozradila* (12), dále se zájmenem kteřý: *zda-liž je kdo **kteřýby** řícti mohl/ že žádnou milost od Boha neobdržel* (13) a se souřadící spojkou leč: *žádný nemůže těch znamení činiti které ty činiš/ **lečby** byl Bůh s nim* (14).

Pomocí kondicionálu minulého se v textu vyjadřuje neuskutečnitelný děj či nereálná podmínka. Tento typ je tvořen z kondicionálu přítomného významového slovesa a činného přičestí slovesa *býti*: *zarmoutil se král pro přísahu/ jakby nebyl věděl/ že nechtěl* (7); *kdyby Jan něco nejmenšího (což možná nebylo) ze spovědi byl vyjevil* (8); *bylby jeho jakožto svatokrádeřníka/ a královnu jakožto spovědníkem dosti prosvěčenou k smrti odsoudil* (8).

Tvary opisného pasiva jsou tvořeny pravidelně: *jest učiněn farářem* (5); *do Moldavy zhozen jest* (11); *byly také viděné nebeské ohně* (11); *že jsou DEI Gratia boží milosti postaveni* (14). Převládá zde však význam rezultativní.

V rámci kapitoly o neurčitých tvarech jsme zkoumali infinitiv, přičestí a přechodníky.

Infinitiv je nejčastěji tvořen koncovkou **-ti**: *abychom tajemství boží podle mdlého našeho rozumu poněkud aspoň rozuměti mohli* (1); *to láskám vašim proukázati a dovedsti míním* (3); *on chtěl býti v stavu apoštolským* (5); *nesluší se tobě míti manželku bratra tvého* (6) atd. Pouze jediný tvar má zdloužené zakončení **-tí**: *žádný nemůže těch znamení činiti které ty činiš* (14). Jen několik příkladů je pro dnes nejčastější tvar infinitivu bez koncového **-i**: *zde se číst bude* (1); *ty nic trpět nebudeš* (7); *poněvadž ani psát/ ani mluvit neumí* (15). V textu se vůbec nevyskytuje infinitiv s koncovkami **-ci** nebo **-cti**.

Přičestí minulé i přičestí trpné jsou tvořeny zcela pravidelně. Pro přičestí minulé jsou využity tvary s tvarotvornou nekoncevovou příponou **-l-** a koncovkami: **-l**, **-la**, **-lo**, **-li**, **-la**: *poznal* (1); *prošel* (1); *měla* (1); *pozbyla* (1); *slyšelo* (1); *prostředkovalo* (1); *měli* (2); *pečovali* (1).

Přičestí trpné využívá tvarotvornou příponou nekoncevovou **-n-** a k ní příslušné koncovky **-n/-en**, **-no/-eno**, **-ni/-eni**: *učiněn* (2); *oděn* (4); *vyhlášen* (5); *uveden* (11);

zhozen (11); řečeno (5); poslani (8); postaveni (14). Tvary tvořené tvarotvornou příponou *-t-* nejsou k dispozici.

V textu se nalézá velké množství přechodníků, ovšem pouze přechodníků přítomných, přechodník minulý tam není. Pouze dva přechodníkové tvary jsou utvořeny pro rod mužský náležitými morfy, *-a* a *-e*: ...*kteřéhožto nejsem hoden padna rozvázati řemenka obuvi jeho* (10); *Herodes obával se Jana/ viděje býti muže spravedlivého* (6). Nesprávně je pro rod mužský užíván tvar pro rod ženský tvořený morfem *-ouc*: *Jan dobře vědouc ono Krista Pána napominání* (8) a tvary s morfy *-ouce* a *-íce* typickými pro plurál: (*Birhel*) *skrz 4. léta / a 17. dni kaplanem jsouce* (1); *chodil po vší krajině jordánské/ ohlašujícíce křest pokání na odpuštění hříchův* (5); *Herodes poslouchajícíce Jana mnoho činival* (6). Správně jsou plurálové tvary přechodníku přítomného využity v těchto případech: *byli pak oba spravedliví před Bohem/ chodíce ve všech příkázáních* (3); *myslili všeckny kteříž slyšeli v srdci svém řkouce/ i jaké to bude dítě?* (3); *všichni to vidouce z podivením mluvili* (3); *Jeruzalémští všichni spovídajícíce se hříchův svých* (5). Vyskytuje se pouze jediná výjimka, kdy plurál je utvořen morfem pro ženský tvar přechodníku *-íc*: (*řeholníci*) *nic na zuřivého krále se neohledajíc* (12). Tímto zkoumáním jsme ukončili jednu velkou kapitolu, a to morfologii. Ostatními slovními druhy (číslovkami, příslovci, předložkami, spojky, částicemi a citoslovci) se nezabýváme, protože se jich v textu vyskytuje jen malé množství a bádání by tedy nemohlo přinést relevantní výsledky.

Další kapitolu diplomové práce tvoří slovo tvorba, zabývající se užitou slovní zásobou z hlediska utvoření slov, a to odvozováním pomocí předpon i přípon, dále pak skládáním. Nejdříve jsme se z důvodů velkého množství předpon zaměřili na odvozování předponové, které si zasloužilo vlastní kapitolu. Následují oddíly rozdělené podle slovních druhů, tedy tvoření substantiv, adjektiv a sloves. V rámci těchto oddílů jsem analyzovala tvoření příponové a tvoření skládáním.

Předpony dělíme na shodné s vlastními předložkami a na předpony vlastní, jež se s předložkami neshodují.

Z předpon shodujících se s předložkami je v textu nejčastěji užitá předpona **po-**, a to ve slovesných tvarech: *podívej* (8); *pohledáváš* (9); *pokračoval* (4); *poslouchal* (6); *pozval* (9); *pozbyla* (1); *pochovali* (11); *postavili* (12) a v jejich odvozeninách : *podivení* (11); *pohoršení* (7); *polepšení* (7); *posluhování* (4); *povolání* (5) *požehnání* (1); *pohřeb* (12); *pokrm* (4); *ponížený* (9); *posvěcený* (4); *povědom* (13), v odvozeninách z adjektiv:

pobožnost (4); *pokrytec* (7), ale i v jiných typech odvozenin: *pocestný* (16); *poslední* (10).

Na druhém místě v četnosti užití stojí předpona **při-** užitá ve slovesných tvarech: *přijde* (10); *přijmouti* (1); *případlo* (2); *přivedl* (11) v jejich odvozeninách: *příkázání* (3), *přinášení* (14), *přinucení* (12); *připravování* (5); *přislíbené* (5); *příležitost* (11). Tato předpona se v odvozeninách objevuje i ve zdložené podobě **pří-**: *příčina* (7); *příhoda* (13); *příklad* (5); *přímluva* (10); *přísaha* (7); *přítomnost* (12); v jiném typu odvozenin: *příslovní* (2)/ *přisloví* (4).

Častá je také předpona **za-**, a to ve slovesných tvarech: *zabíti* (10); *začal* (3); *zachoval* (2); *zanechal* (6); *zaplatiti* (12); *zarmoutil* (7); *zatratiti* (10), *zavázal* (7), v jejich odvozeninách: *zahanbení* (13); *zaopatření* (12); *zarmoucení* (13); *zatvrzení* (6); *zaslíbené* (1); *zasloužilý* (13) i v jiných odvozeninách: *zástupce* (7); *závazek* (7).

Předpona **s-** se rovněž vyskytuje ve slovesných tvarech: *skusíli* (6); *smejšlejší* (2); *snegli* (1); *spočítáš* (13), *spojil* (4); *spůsobil* (4); *stratit* (6); *svolil* (7); v jejich odvozeninách: *skovaný* (12); *strápený* (4); *skončení* (14); *stětí* (11); *sužování* (7). V jiných odvozeninách: *spasitel* (2), *spovědník* (7). Rozkolísanost v psaní předpony **s-** a **z-** se projevuje v tom, že v některých případech je užitá předpona **z-** místo náležitého **s-**: *zbíhali* (6); *zhozen* (11); *zpáchané* (12).

Z dalších předpon uvádím **na-**, rovněž ve slovesných tvarech: *nabyli* (5); *najítí* (9); *napsáno* (2); *narodil* (3), se zdloženou předponou je *následovati* (10); ve slovesných odvozeninách: *napomenutí* (2); *narození* (2); *naučení* (7); *náležitě* (5); *napominaný* (7); *nařízený* (14); *naznamenané* (12); *nazvaný* (2). V jiných odvozeninách nalezneme příklady pouze se zdloženou předponou: *náměstek* (14); *následovník* (2); *náboženství* (14); *náklonost* (8); *nápis* (14); *násep* (16).

Další předpony jsou v podobných odvozeninách zastoupeny v tomto pořadí: předpona **u-**, **o-** a předpona **ob-**, která se vyskytuje méně. Dále pak následuje předpona **z-**, nejvíce ve slovesných tvarech. Méně dokladů mají v textu předpony: **bez-**, **do-**, **od-**, **pod-**, **pro-**, **před-**, **v(e)-**. V kázání jsme nenašli žádný příklad s předponou **nad-**.

V textu se objevují také předpony, které nejsou totožné s předložkami. Mezi nimi je nejčastější záporka **ne-** ve slovesných tvarech.: *nedal* (7); *nechtěl* (3); *neměli* (3); *nemohla* (9); *nezzaví* (1; ve smyslu nerezaví) aj. Záporka může být kladena i před sloveso již prefigované: *nepovstal* (2); *nepřestrašila* (11); *nepřijímám* (8); *nerozpřátelíme* (7); *nerozsvícuje* (5) aj.

Hojně zastoupená je předpona **vy-** ve slovesných tvarech i jejich odvozeninách: *vyjeví* (1); *vykořeniti* (8); *vynechám* (2); *vystoupila* (11); *vyžádal* (4), v odvozeninách: *vyhlášení* (2); *vyhnutí* (13); *vylití* (7); *vyobrazení* (2); *vykonaný* (4); *vystavený* (6); *vykládatel* (16). Předpona má i podobu s diftongizací: **vej-** : *vejstupky* (7); *vejstrahy* (10).

Předpona **roz-** má také časté využití, jak ve slovesných tvarech, tak v jejich odvozeninách: *rozezněl* (6); *rozloučil* (10); *rozšířila* (11); *rozveselil* (3); *rozjímání* (5); *rozmyšlení* (13); *roztažený* (9); *rozdávatel* (8).

Dvěma doklady je doložena předpona **nej-**: *nejvyšší* (1); *nejdřív* (5).

Při analýze utvořených substantiv jsme se věnovali odvozeninám vzniklým z jiných slovních druhů pomocí přípon.

Pro jména konatelská jsme našli doklady s příponou **-ař/-ář**: *hvězdář* (13); *komisař* (14), **-ník**: *řečník* (16); *svatokrádeřník* (8). Variantou tohoto sufixu je **-ík** : *almužník* (8).

U jmen obyvatelských se v textu vyskytuje zvláštnost, a to využití sufixu **-čan**: *Egyptčanův* (2) místo obvyklého **-an**: *Pražané* (12).

Názvy míst zastupují jména se sufixem **-ina**: *krajina* (2).

Jména přechýlená mají sufix **-ka**: *rodička* (10); *suplikantka* (15). Pro přechylování je běžný i sufix **-kyně**, v textu ve zdložené podobě: *uzdravitelkyně* (4); *potěšitelkyně* (10). Suffixem **-ovna** byla přechýlena jména *královna* (6) a *císařovna* (14). Jména zvířat se přechylují pomocí sufixu **-ice**: *orlice* (15).

Názvy hromadné využívají buď sufix **-tvo**: *ptáctvo* (11), nebo sufix **-í**: *kamení* (12).

Pro jména zdrobnělá jsou typické sufixy **-ek**: *kvítek* (4); *řemínek* (10), **-ka**: *kobylka* (4); *tabulka* (15), pro neutra **-ěčko**: *městečko* (3).

Pro názvy nositelů vlastností jsou obvyklé sufixy **-ec**: *pokrytec* (7); *lenivec* (8); dále pak **-ík**: *mučedník* (11); *učedník* (11). Substantivum *mlčedník* (3) je patrně autorský neologismus. Dnes do této skupiny řadíme také slovo *miláček* (15), dříve považované za deminutivum odvozeniny *milák*.

Názvy vlastností se odvozují pomocí několika předpon, a to **-ota**: *němota* (3), **-o**: *sucho* (4), **-ství**: *bohatství* (14); *duchovenství* (9); *důstojenství* (9); *kacířství* (10), **-ost**: *chlípnost* (7); *milost* (6); *nevinnost* (1); *opatrnost* (1); *pobožnost* (4); *svátost* (1); *vážnost* (6); *věčnost* (5); *úzkost* (13); *veselost* (15); *zlost* (7); *zůřivost* (8), **-í**: *zdraví* (4).

Substantivizací adjektiv vznikla pojmenování *volající* (8); *zapovídající* (10); *zarmoucení* (13); *nemocní* (13), *mtrví* (13) a *silnější* (10).

V textu se často vyskytují jména činitelská, odvozená sufixy **-tel**: *ctitel* (2); *kazatel* (5); *působitel* (7); *rozdávatel* (8); *spasitel* (2); *učitel* (4); *vykládatel* (16), **-č**: *poslouchač* (2), **-ník**: *milovník* (13); *následovník* (2); *orodovník* (14).

Názvy prostředků činnosti odvozuje v textu sufix **-ec**: *skřípec* (9).

Sufix **-ek** je využit pro vytvoření názvů výsledků děje: *počátek* (3), *skutek* (7), *vejstupek* (7), *závazek* (7). Konverzí a nulovým formantem jsou utvořena substantiva *nápis* (14), *obraz* (11), *podpis* (7), *poklad* (12) aj. Konverzí s koncovkou *-a* vznikla substantiva *příčina* (12), *příhoda* (13) a *výstraha* (10).

Silnou skupinou jsou substantiva verbální. Tvoří se pomocí sufixu **-ní** a jeho variantami **-ení/-ění**: *cvičení* (4); *kázání* (2); *mučení* (9); *napominání* (8); *odpuštění* (5); *podivení* (4); *rozjímání* (5); *trestání* (13); *učení* (6); *vydaření* (6); *vyznání* (6); *zahanbení* (13); *zalíbení* (7); **-tí**: *přikrytí* (7); *vylití* (7).

S morfologickou charakteristikou **-0** jsou jména: *ohled* (11); *pohřeb* (12); *slib* (4); *spěv* (14); **-a**: *přímluva* (10).

S příponami **-ba/-tba** jsou jen: *prosba* (15); *modlitba* (3).

V textu jsme našli také několik substantiv tvořených skládáním: *prvomučedlník* (2); *novomučedlník* (12) a *spolomučedlník* (16).

Adjektiva vzniklá příponovým odvozováním jsou v textu zastoupena takto: jen málo se vyskytují adjektiva individuálně posesivní se sufixy *-ův*, *-ova*, *-ovo*, *-in*, *-ina*, *-ino*: *A onť předejde před nim v duchu a moci Eliášové* (2); *O předchůdci Kristovým sv. Janu* (5); *z náměstkem Kristovým* (14). Posesivnost je totiž častěji vyjádřena genitivem substantiv: *v rozvážnosti mám slova Krista* (2); *Křtitele následovník* (3); *Jana narození* (3). Archaický je jmenný tvar posesiva *pán* v genitivu *Páně*: *anjel Páně* (2); *ve jménu Páně* (3); *z chrámu Páně* (12). Individuální posesivum ke slovu *Bůh* je *boží*: *tajemství boží* (1); *svatí boží lidé* (2); *divné věci boží mluvil* (3) *z boží milosti* (14).

Adjektiva druhově posesivní jsou nejčastěji odvozena sufixy **-ský**: *hebrejský* (1); *lichtensteinský* (1); *ženský* (2); *židovský* (3) aj., **-ký**: *mučednický* (16); *prorocký* (1); *řeholnický* (5); **-cí**: *knížecí* (1). Pozůstatkem ze starší doby je užití sufixu **-ový**: *velbloudový* (4).

Adjektiva vyjadřující vztah k místu jsou nejčastěji tvořena také sufixem **-ský**: *český* (6); *egyptský* (2); *izrahelský* (1); *jordánský* (5); *judský* (3); *moravský* (1); *pražský* (4); *prostějovský* (1); *římský* (14); *vyšehradský* (8); *nebeský* (10); *zemský* (10); jinou

variantu má *litomyšlický* (8). Z dalších sufixů se uplanily: **-ní/-ný**: *východní* (4); *lesný* (4), **-ejší**: *zdejší* (1).

Pro adjektiva původu z látky je užit sufix **-ený**: *kožený* (4) a **-ný**: *kamený* (14).

Nespecifikovaná relační adjektiva jsou odvozena pomocí sufixů **-ový**: *májový* (5); *živlový* (10), **-ní**: *církevní* (5); *farní* (6); *klášterní* (12); *kolegiátní* (6); *kostelní* (16); *oltářní* (1), **-ovní**: *duchovní* (4), **-ovný**: *kunstovný* (14), **-ný**: *školný* (4), **-ský**: *vojenský* (16).

Pro adjektiva kvalitativní jsou typické sufixy **-ný**: *časný* (1); *divný* (3); *skutečný* (5); *veřejný* (1); *věčný* (2); *temný* (14); *zázračný* (16), **-itý**: *hlasitý* (13), **-ivý**: *ohnivý* (16); *lstivý* (7); *poctivý* (1); *pravdivý* (6), **-avý**: *láskavý* (2).

Ve všech procesuálních adjektivech v textu se vyskytuje sufix **-í**: *hořící* (5); *ležící* (3); *plačící* (12); *volající* (6); *znějící* (2); *zvěstující* (3). V některých případech došlo k ovlivnění tvaru vzorem *sázeti*: *hořející* (11); *ležející* (12); *mlčející* (14).

Adjektiva rezultativní pasivní jsou odvozena pomocí koncovek **-ý, -á, -é**: *hledané* (7); *obětovaná* (1); *poslaný* (1); *prodáný* (1); *urazené* (13); *zaslíbená* (1). Tento typ adjektiv se v textu nalézá také ve jmenném tvaru: *obhájeni* (16); *oděn* (4); *podoben* (2); *řečeno* (5); *učiněn* (4); *uvržen* (11); *vyhlášeno* (13).

V textu nalezená adjektiva rezultativní aktivní využívají pouze sufix **-lý**: *zasloužilý* (13); *zatvrzelí* (5).

Více sufixů se vyskytuje u adjektiv vyjadřujících neaktuální vykonávání děje: **-ivý**: *horlivý* (2); *strašlivý* (16); *škodlivý* (16); *trpělivý* (3); *zůřivý* (12); **-ný**: *povinný* (1); *nemluvný* (15); *neploďný* (15); *střelný* (16) a **-cný**: *vroucný* (2).

Komparativ adjektiv je tvořen pravidelně sufixem **-ejší/-ější**: *jistější* (16); *silnější* (10); *ukrutnější* (10). Od adjektiv, která komparativ tvoří nepravidelně, jsou v textu tyto tvary: *lepší* (7); *menší* (4); *větší* (4). Superlativ je tvořen pravidelně prefixem **nej-**: *nejmenší* (8); *nejvyšší* (1). Nejvyšší míra vlastnosti je vyjádřena za pomoci prefixu **pře-**: *přemilý* (7).

Text obsahuje také adjektiva vzniklá skládáním: *biločervená* (15); *červenobílá* (16); *černosmutná* (15); *marnochlípny* (7); *jednomyslný* (1); *slavnopočestná* (1); *velkopánský* (6); *králokatovská* (10); *skalotvrde* (3); *krvoprzná* (7); *svatobitná* (12).

Slovesa se odvozují ze substantiv pomocí přípon **-ova-**: *jménovati* (2); *obětovati* (1); *pečovati* (1); *prorokovati* (10); *strachovati* (9); *zvěstovati* (2), **-i-**: *chváliti* (13); *roditi* (6); *slaviti* (16); *svědčiti* (1); *věřiti* (3), **-ě-**: *haněti* (7); *rozuměti* (1) a **-e-**: *mysleti* (3).

Slovesa odvozená z adjektiv využívají přípony **-i-**: *světiti* (2); *oněmiti* (9); *zhoršiti* (7), **-a-**: *zstarat se* (3) a **-ova-**: *milovat* (1).

Při odvozování sloves z jiných sloves dochází v předponových odvozeninách ke změně vidu u sloves opětovacích. V textu jsme taková slovesa dohledali v opozici **-i-** – **-ova-**: *nakloňovati* (15); *potvrzovati* (13); *rozhlašovati* (3); *vyhlašovati* (6); *vyjevovati* (13); v opozici **-i-** – **-e-**: *střílet* (16), v opozici **-a-** – **-ova-**: *ukazovati* (12); **-0-** – **-a-**: *nepřijímati* (8); *zavírat* (16), v opozici **-0-** – **-e-**: *vcházeti* (5), **-0-** – **-i-**: *chodit* (5) a v opozici **-ě-** – **-a-**: *povídat* (5).

U některých sloves opětovacích a zvláště pak u sloves opakovacích je produktivní přípona **-va-**: *činívati* (6); *dávati* (8); *přikrývati* (9); *přirovnávati* (2); *přiznávati* (14); *vyznamenávati* (2).

Důležitým způsobem odvozování sloves je odvozování předponové. Některé předpony modifikují slovesa místně a časově: *následovati* (3); *obmývati* (1); *obveseliti* (4); *odevzdati* (9); *projíti* (1); *předejíti* (2); *přednesti* (2); *přepadnouti* (2); *převýšit* (16); *roznést se* (6); *uvést* (16); *vpadnouti* (4); *vykořeniti* (8). Záporný význam má předpona **ne-**: *nebáti se* (7); *nedati* (7); *nemíti* (3); *neobdržeti* (13); *nerozsvěcovati* (5); *neuměti* (15); *nevyhlašovati* (10). Některé předpony slouží k vyjádření počáteční či koncové fáze děje: *rozveseliti* (3); *zanechat* (6); *rozloučiti se* (10); *uhasiti* (11).

V některých případech předpona obměňuje pouze slovesný vid, zatímco význam slovesa zůstává stejný: *odsoudit* (8); *oslavit* (12); *učinit* (7); *udělat* (7); *zarmoutit se* (7); aj.

Poslední velkou částí, které jsme věnovali pozornost, je syntax. Zabýváme se zde podrobně větnými členy základními i rozvíjejícími.

Mezi základními větnými členy jako první uvádíme základní člen věty jednočlenné, který je v textu vyjádřen slovesem neosobním nebo neosobně užitým: *případlo mně na koncept, i do pera v mém kázání přednesti* (2); *nesluší se tobě mítí manželku bratra tvého* (6); *taký skrz kazatele vyhlášeno bylo* (13); *neb se o nich řícti může: Gloria & Divitia in domo ejus* (14), sponovým slovesem spolu se jmenným výrazem nebo výrazem ve funkci predikativa: *o muži tom od Boha poslaným jemuž bylo jméno Jan* (16), jménem beze spony: *obyčejně/ ač ne vždycky: jací rodiče/ takové děti* (4); *ej hle nový zázrak!* (12), vokativem: *láskaví v Kristu Pánu poslouchací/ a horliví sv. Jana ctitelové* (2); *přemilý můj kazateli* (7); *nevděčný kněže* (8) apod.

Podmět v textu nejčastěji vyjadřuje aktivního původce děje: *kacíři smejšleji* (2); *takový kvítek jest vyrostl* (4); *o předchůdci Kristovým sv. Janu povídá svaté evangelium* (5); *Herodes obával se Jana* (6); *zarmoutil se král* (7); *nicméně jak juristé mluvějí ex rubro* (15). Méně často vyjadřuje patiens trpného děje: *po všech horách judských rozhlašovala se všeckna slova ta* (3); *jak by sobě to řečeno bylo* (5); *většími zázraky oslavený byl pohřeb* (11); *v tom místě kde se hrob kopal nalezl se veliký poklad* (12). Může být i nositelem vlastnosti či okolnosti: *a neměli žádného syna/ protože byla Alžběta neplodná* (3); *rodiče prvního byli svatí a spravedliví* (4); *ale nestálá/ a nejistá jest velikých pánův milost* (6); *orlice/ černá jest v barvě smutkové* (15) aj. Nejčastěji je podmět ve tvaru nominativu: *byl člověk poslaný od Boha* (1); *přijde silnější nežli já sem po mně* (10); *tak i on chtěl býti v stavu apoštolským* (5) apod. V textu se ovšem vyskytuje také jeden příklad podmětu v genitivu: *neboj se/ nebude s toho žádného pohoršení* (7). Rovněž jeden doklad jsme našli pro podmět vyjádřený pomocí infinitivu: *připadlo mně na koncept, i do pera v mém kázání přednesti/ že sv. Jan Křtítel byl figura* (2). Velice častá je v textu varianta, kdy podmět není slovně vyjádřen, protože je znám z předchozího kontextu: *abychom tajemství boží podle mdlého našeho rozumu poněkud aspoň rozuměti mohli* (1); *ale v rozvážnosti mám slova Krista Pána* (2); *chodil po vsi krajině jordánské/ ohlašující křest pokání na odpuštění hříchův* (5); *maličko uzříte mne/ a maličko neuzříte mne* (10) atd. Výjimkou není ani to, že se v rámci souvětí vyskytuje i více slovně nevyjádřených podmětů. V takovýchto případech se čtení textu stává obtížnějším a je třeba velké obezřetnosti: *že v marnochlípým tanci Herodiány veliké zalíbení měl/ a ji se nemoudře náhlou přísahou zavázal/ že ji dáti chce/ cokoliv od něho žádati bude/ poněvadž ale nenadále hlavu svatého Jana žádala/ k tomu ukrutně svolil* (7). Podmět není vyjádřen ani v rozkazovacím způsobu: *počítej hvězdy jestli můžeš* (13); *nebojte se těch/ kteříž zabijejí tělo/ ale duše nemohou zabít/ ale více bojte se toho/ který může tělo i duši zatratiti v věčném ohni* (10); *mimo náboženství kostelního slavme tebe skrz oheň* (16).

Z typů přísudku je v textu častý přísudek slovesný: *Melchisedech král ze Salem obětoval chléb a víno* (1); *myslili všeckny kteříž slyšeli v srdci svém* (3); *již mnoho s vámi mluvíti nebudu* (10). Slovesný přísudek je často složený: *k narození tohož příslibeného syna němotou trestaný/ jest mluvíti počal* (3); *tak i on chtěl býti v stavu apoštolským* (5); *jakoby to z přinucení učiniti musel* (7); *žádný nemůže těch znamení činití* (14). Zvláštní pozornost věnuji slovesu *mít* v přísudku. Toto sloveso totiž v textu vyjadřuje nejen přináležitost nějaké abstraktní entity: *upřímnost nacházím/ nádeji mám*

(1); *nad kterým žádného práva neměl* (9), ale také přináležitost ve smyslu sociálních vztahů: *a neměli žádného syna* (3). Pokud je sloveso *mít* ve spojení s participiemi trpným, lze je považovat za sponu: *od Otce světél příslibené mají* (5); *neb nad sebe na světě většího nemají* (14). Velice hojně se v kázání objevuje přísudek slovesně-jmenný. Jmennou část přitom nejčastěji tvoří adjektiva: *kteří učení budou/ stkvíti se budou* (5); *co je platno člověku/ aby taký celý svět zejskal* (8); *tak jest milé člověku dobrá pověst u lidí* (13), méně často substantiva v prvním pádu: *a jiné tajemství Starého zákona/ byli podobenství a vyobrazení pravdy Nového* (2); *že sv. Jan Křtitel byl figúra* (3); *a poněvadž jsi zvíře nemluvné* (15). Sponovým slovesem může být i jiné sloveso než *býti*, např. *zdáti se: snad se ale tobě Jene proboštví vyšehradské zdá špatné* (8).

Mezi rozvíjejícími větnými členy jsme jako první hodnotili přívlastek, a to jak shodný, tak neshodný. Shodný přívlastek se ve většině případů shoduje se substantivem v rodě, čísle a pádě: *svědčí svatý Pavel* (2); *u těž hory divným božím řízením takový kvítek jest vyrostl* (4); *v řvoucího lva král se proměnil* (10); *mně přicházejí na mysl dva velicí suplikanty* (14); zde je porušení rodové shody (*velicí suplikanty*). Porušení shody v pádě je u posesiva *její*: místo 3. pádu je užit 1. pád: *a svou smrt předzvědouce/ k její zázračnému obrazu do Staré Boleslavi jest putoval* (11). Dříve ovšem toto zájmeno zůstávalo nesklonné.

Shodný přívlastek zaujímá většinou pozici před rozvíjejícím jménem, častý je ovšem i v pozici za ním: *napsáno jest k napomenutí našemu* (2); *spíš spočteš hvězdy nebeské* (13). Někdy je přívlastek shodný dokonce v postpozici oddělen od svého substantiva ještě vložením jiného větného členu: *Čechům dlouhým suchem strápeným dal požehnání/ a rosou nebeskou* (4); *také skalotvrde zatvrzelých Židův srdce k sobě přitahoval* (5); *ti výsoce učení Písma svatého a práv duchovních učitelé* (6) aj. Méně časté je vyjádření shodného přívlastku substantivem: *jak povídá sv. Lev papež o sv. Vavřinci* (9).

Neshodný přívlastek je nejčastěji ve formě genitivní: *neb byl kněz Boha nejvyššího* (1); *spasitelem světa od Egyptčanův nazvaný* (2); *obveselil/ obzvláště místo svého narození* (4); *nejistá jest velikých pánův milost* (6); *domy často kouřem ohně zčerněné spatřuje* (15); zřídka je ve formě jiné: *Melchisedech král ze Salem* (1); *skrze slíb od jeho rodičův Matce Boží učiněný na svět byl* (4).

Předmět se v textu vyskytuje v nejrůznějších pádech, a to v akuzativu: *voda křtu svatého nás k životu věčnému obmývá* (1); *ti, kteříž vcházejí viděli světlo* (5); *počítej hvězdy* (13), v dativu: *a dal požehnání Abrahamovi* (1); *že anjelu o porodu jeho*

zvěstujícímu věřiti nechtěl (3), v genitivu: *obyvatelé v tomž domu žádného pokoje neměli* (4); *za času živobytí svého žádného zázraku neučinil* (12), v instrumentále: *pro svou nevinnost duchem prorockým obdařený* (1); *byl Jan oděn srstmi* (4); *neomylně mluví/ totiž hlasem lidu* (13), v pádě předložkovém: *byl člověk poslaný od Boha* (1); *obrátila se královská lahodnost v zuřivost* (8); *které jsem o svatým našim patronu již přednesl* (15); *prosím ke cti tohož svatého mlčedlníka za krátké mlčení/ ... za malé trpělivé setrvání* (3). Dále jsme v textu objevili předmět infinitivní: *svou královnu o život přivedsti mýnil* (7). a předmět vyjádřený vedlejší větou: *tys tak zatvrzelý/ tak nezdvořilý/ tak nevděčný člověk/ že mně tvému králi to/ co já žádám/ učiniti nechceš* (9).

Od dnešního úzu se liší užití předmětu v jiném pádě. V prvním případě je užit čtvrtý pád místo pádu třetího: *abychom tajemství boží podlé mdlého našeho rozumu poněkud aspoň rozuměti mohli* (1). Mohl se zde projevit vliv německé vazby se čtvrtým pádem. Druhým případem je užití prvního pádu na místě, kde by měl být užit pád čtvrtý, příp. druhý: *jak pošetilý ten král byl/ že jeho kat/ kterého vždy u sebe měl/ kmotrem učinil* (9). Může však jít i o prosté vybočení z vazby.

Obsáhlejší je kapitola o příslovečném určení. Nejprve jsme vyhledali příslovečná určení místa: *boží lidé dřív než na světě byli* (2); *do škol větších v Akademiji pražské daný* (4); *ze vsí krajiny židovské* (5); *navracujícího se přes most Pražský/ viděl* (11). Při rozboru jsme se setkaly s nepravidelností v předložkové vazbě. V příkladu *hlasem slova Božího je vyhlašoval mezi hory pražskými* (6) by slovo *hory* mělo být v 7. pádě, tedy *mezi horami*. Příznakové je i užití dvou příslovečných určení místa, přičemž každé z nich je odpovědí na jinou otázku: *aby to tělo někde daleko a na tejně místo dali* (12); spojení *někde daleko* odpovídá na otázku *kde?*, ale podle dnešní spisovné češtiny by mělo odpovídat na otázku *kam?* Správný tvar by tedy byl *někam daleko*. Časté je v textu užití příslovečného určení času: *oba se byli zstarali ve dnech svých* (3); *až k narození tohož přislíbeného syna němotou trestaný* (3); *nechcešli od krále všech králův věčně soužen a trestán býti* (9); *zázraky a divy/ které se stali od smrti sv. mučedlníka Jana Nepomuckého vypravovati chtěl* (12). Zvláštností u tohoto typu určení je nadbytečné užití předložky *skrz(e)* v tomto případě: *který skrz tolik set lét neporušený zůstává* (14). Dnes bychom užili tvar bez předložky.

V textu se nalézají veliké množství příslovečného určení způsobu nejrůznějšího druhu: *stkvíti se budou jako blesk oblohy nebeské* (5); *maličko uzříte mne/ a maličko neuzříte mne* (10); *na skřípcích vytaženého ohněm trápati poručil* (10); *lid izrahelský bez utonutí do země zaslíbené prošel* (1).

Přísluvečná určení příčinná jsme rozdělili na určení vlastní příčiny a důvodu: *pro svou nevinnost duchem prorockým obdařený* (1); *a mnozí z jeho narození/ budou se radovati* (15) a na určení účelu: *a napsáno jest k napomenutí našemu* (2); *můj kazateli/ pro nějaké rozveselení královské udělej mně tu lásku* (7). Oba typy jsou v textu vyjádřeny také pomocí vedlejších vět: *spíš spočteš hvězdy nebeské/ neb jsou světlé/ a počet jejich astrologum, a hvězdářům poněkud povědomi/ ale příhody takové/ poněvadž před očima naším skryté k počtění jsou nemožné* (13); *poslali Židé z Jeruzaléma k Janovi kněží a jáhny/ aby se ho tázali/ ty kdo jsi?* (8).

Posledním zkoumaným větným členem se stal doplněk. V textu je nejčastěji vyjádřen přechodníkovou konstrukcí: *že všichni to vidouce z podivením mluvili* (3); *a poslouchajíce ho mnoho činíval* (6); *vědouc jakou radost svatí mučedlníci v nebi mají/ vespolu rozmlouvajíce* (11), méně často adjektivem: *aby tu svou zlost pěkným přikrýtím okrášlil/ dělal se pokrytec zarmouceným* (7) a v ojedinělých případech také substantivem: *od mistrův svých/ a učitelův sv. Písma/ a práv duchovních za doktora učiněn* (4); *královna Johanna jeho za svýho spovědníka jest vyvolila* (6).

Předložená diplomová práce podává obsáhlý přehled z oblasti morfolgie, slovo tvorby a větných členů. Při analýze jsme došli k zjištění, že většina zkoumaných tvarů je tvořena podle zákonitostí, jež se uplatňují dodnes. Dobové odchylky a výjimky na příslušných místech připomínáme, ale není jich mnoho. Práce tohoto typu nám umožnila proniknout hlouběji do tvaroslovné a slovo tvorné struktury zkoumaného textu a poznat také syntax větných členů. Je sice jen dílčím příspěvkem ke zkoumání jazyka jednoho barokního kazatele, ale zároveň obsahuje jevy typické i pro ostatní barokní autory.

PRAMENY

BIRHEL, Jan. *Jan jménem, i skutkem pro tejnost svaté spovědi svatý prvo=mučedník svatý Jan Nepomucký, ... v... městě Prostějově... v kázání představený, od ... : Vytištěno v roku, v němž VřÍŠI, VLašsICH, poLské, a V naší krajIně pokoje žáDáMe[=1734]. Cum licentia ordinarii. Uctivě dedicirovaný, ... magistratu, ... města Prostějova, ... / Jan Birhel, děkan a farář prostějovský. Vytištěno v král. hlavním městě Holomouci : U Františka Antonína Hirnle, 1734.*

KONSTANC, Jiří. *Lima linguae Bohemicae. To jest Brus jazyka českého: Neb Spis o poopravení a naostření řeči české. Vydaný k líbosti milovníkův čistoty a dokonalosti češtiny i k užitku a nevyhnutelné potřebě impresorův a písařův českých. Od ctihodného kněze Jiřího Konstancia z Továryšstva Ježíšova. Spovolením vrchnosti vytištěný v Praze v impresí akademické 1667. Knihopis č. K04307. Kopie originálu z JVK v Českých Budějovicích, oddělení rukopisů a starých tisků, Zlatá Koruna, sign. SE.Id3.*

LITERATURA

- ALEXOVÁ, Jarmila. *Vývoj českého barokního souvětí souřadného*. Praha : Nakladatelství ARSCI, 2009.
- BAUER, Jaroslav. *Vývoj českého souvětí*. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1960.
- BAUER, J., GREPL, M. *Skladba spisovné češtiny*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1970.
- CUŘÍN, F., et al. *Vývoj českého jazyka a dialektologie*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1971.
- CUŘÍN, F. *Vývoj spisovné češtiny*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1985.
- CVRČEK, Václav, et al. *Mluvnice současné češtiny*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2010.
- ČECHOVÁ, Marie, et al. *Čeština – řeč a jazyk*. Praha : ISV nakladatelství, 2000.
- ČERNÝ, V. *Až do předsíně nebes*. Praha : Mladá fronta, 1996.
- DAVID, M. Barokní text a současný čtenář. In: Jaklová, Alena. *Komunikace – styl – text*. České Budějovice : Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2006. s. 145–148.
- DEJMEK, Bohumír. *Tvoření a stavba slov*. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, s. r. o., 2002.
- Encyklopedický slovník češtiny*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2002.
- GREPL, Miroslav, et al. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2003.
- GREPL, M., KARLÍK, P. *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986.
- GREPL, M., KARLÍK, P. *Učte se s námi skladbě češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992.
- GREPL, M., KARLÍK, P. *Skladba češtiny, cvičení a výklad*. Praha: ISV nakladatelství, 1999.
- HAVRÁNEK, B., JEDLIČKA, A. *Stručná mluvnice česká*. Praha : Fortuna, 2002.
- HAVRÁNEK, B. *Vývoj českého spisovného jazyka*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1980.
- HAVRÁNEK, B. a kol. *Slovník spisovného jazyka českého*. I. – VIII., 2., nezměněné vydání. Praha: Academia, 1989.

- HOLUB, Z. Dvě kázání kněze Jana Kleklara. In: David, Milan. *K jazyku a stylu českých barokních textů I*. České Budějovice : PF JU, 1998, s. 42–62.
- JANEČKOVÁ, M. Jazyk Tannerovy legendy o páteru Albrechtovi Chanovském. *Studia Comeniana et historica XXXII*, 2003, č. 39–70, s. 150–195.
- JANEČKOVÁ, M. K jazyku naukové prózy z počátků českého baroka. In: David, Milan. *K jazyku a stylu českých barokních textů II*. České Budějovice : PF JU, 2000, s. 86–142.
- KAMIŠ, A. *Malý staročeský slovník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979.
- KRATOCHVÍL, A. *Oheň baroka*. Brno : Cesta, 1990.
- LAMPRECHT, A. – ŠLOSAR, D. – BAUER, J. *Historická mluvnice češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986.
- PORÁK, J. *Humanistická čeština*. Praha : Univerzita Karlova, 1983.
- Pravidla českého pravopisu*. Praha : Academia, 2002.
- REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Voznice : Leda, s. r. o., 2001.
- ŠMILAUER, Vladimír. *Novočeské tvoření slov*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1971.
- VAŠICA, J. *České literární baroko*. Praha : Atlantis, 1995.
- VINTR, J. Zásady transkripce českých textů z barokní doby. *Listy filologické* 121, 1998, č. 3– 4, s. 341–346.
- VLAŠÍN, Š. *Slovník literární teorie*. Praha : Československý spisovatel, 1984.

Bakalářské a diplomové práce

- ADAMCOVÁ, L. *Jazyková analýza barokního textu*. Nepublikovaná diplomová práce, 70 s. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích 2007. Vedoucí diplomové práce PaedDr. Jarmila Alexová, CSc.
- NOVÁKOVÁ, M. *Jazyková analýza barokního textu*. Nepublikovaná diplomová práce, 83 s. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích 2008. Vedoucí diplomové práce PaedDr. Jarmila Alexová, CSc.
- DOLEŽALOVÁ, Z. *Jazyk legendy z doby barokní*. Nepublikovaná diplomová práce, 153 s. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích 2008. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Marie Janečková, CSc.

LIŠKOVÁ, H. *Jazyková analýza barokního textu*. Nepublikovaná bakalářská práce, 70 s. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích 2009. Vedoucí diplomové práce PaedDr. Jarmila Alexová, CSc.

FRIEDRICHOVÁ, P. *Jazyková analýza barokního textu*. Nepublikovaná bakalářská práce, 64 s. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích 2009. Vedoucí diplomové práce PaedDr. Jarmila Alexová, CSc.

Internet

Vokabulář webový [on-line]. Verze 0.4.2. [citováno ze dne 30.6. 2011]. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupný na <<http://vokabular.ujc.cas.cz>>.

1. 6. 2011.

www.iencyklopedie.cz/strelna-modlitba/ - [Archiv](#)

12. 6. 2011

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

A = akuzativ
aj. = a jiné
apod. = a podobně
CSc. = kandidát věd
č. = číslo
čes. = česky
D = dativ
doc. = docent
et al. = a další
ESČ = Encyklopedický slovník češtiny
G = genitiv
I = instrumentál
L = lokál
lat. = latinsky
N = nominativ
např. = například
nom. = nominativ
os. = osoba
PaedDr. = doktor pedagogiky
PhDr. = doktor filozofie
pl. = plurál
pol. = polsky
pozn. = poznámka
příp. = případně
psl. = praslovanský
resp. = respektive
s. = strana
Sb. = sbírka
sg. = singulár
střhn. = středohornoněmecký
sv. = svatý
tj. = to je
V = vokál
v z. = v zastoupení
zvl. = zvláště

PŘÍLOHY

Přepis originálního textu do novočeského pravopisu

Jan

jménem/ i skutkem

pro tejnost svaté spovědi

svatý prvomučedník

svatý

Jan Nepomucký/

svatého Jana Křtitele jak jménem/ tak

skutkém následovník.

V oktáv tohož s. Křtitele/ a druhého sv.

mučedníka za svatého vyhlášení/ při opakované veřejné tejš

slavnosti v knížetcím lichtensteinským městě Prostějově v

Margkrabství moravském/ v kázání představený/

od

kněze Jana Birhela/ AA.LL. Philosophiæ Magistro, SS. Theo-

logiæ Baccalaureo Formato, toho času děkana prostějovského,

roku toho/ když

ILLVXerVnt MoraVæ Dies repetItæ CanonI-

zatIonIs*

DIVI IoannIs nepoMVCenI CaftrIs honorIs

Proftannæ parIter eXhIbItI,

Aneb:

KDIž ProstějowssI PánI Sw. Iana Nepo-

MVCkého sLaWILI.

Wytisštěno w roku, w němž

WřIssI/ W LaffICh/PoLské/ a W nassý *KragIně* Pokoge

žáDáMe.

každý obzvláště ve veliké cti má/ a zvelebuje/ což

veřejné náboženství k tomuž Svatému v zdejším

městě / i jindé držané dokazuje/ a při konci tohož ká-

zání / jak se v kostele slyšelo/ i zde se číst bude. Za druhé počítají se jména?

vědomost mám/ že páni prostějovští/ nejenom svaté/ ale také jiné Jany miluji/ a jich v ouřadech obzvláště duchovních rádi mají. To jsem sám na sobě skusil/ když nejenom někdy zde skrz 4. léta / a 17. dni kaplanem jsouce/ od všech jsem velikou lásku / a upřímnost poznal/ ovšem proto/ že podlé jména Jan/ ale také že podlé onoho přísloví: Stará láska nevrzavý/ po jedenácti letech/ když jejich fara skrze smrt časnou svého faráře pozbyla/ téměř jednomyslnýma hlasy na mou žádost/ ačkoliv nepřítomného za svého faráře mne dostaviti na to se snesli/ a o to tak pracně/ jak horlivě pečovali/ aby pod zázračný kříž zdejšího chrámu Páně Jana postavili/ což i skutečně dovedli; v tomž tehdy duchovním mým ouřadu/ poněvadž jak někdy za času kaplanství mého/ tak i nyní lásku velikou/ a upřímnost nacházím/ nádeji mám/ že vaše opatrnosti tuto mou ke cti sv. Jana Nepomuckého učiněnou/ slavnému magistrátu/ a celé poctivé obci obětovanou práci láskavě přijmouti/ a mně podlé jména/ a poněkud podlé ouřadu Jana (jenž v hebrejské řeči milost vyznamenává) v své milosti a lásce/ jak předešle/ tak i budoucích časův zachovati ráčíte/ což skrze tuto mou práci když ponížně pohledávám zůstávám

slavného magistrátu/ a celé

slavnopočestné obce

každého času k službám duchovním hotový,

a povinný služebník

Jan Birhel/ děkan a farář prostějovský.

1

Kázání.

Fuit homo missus à DEO, cui nomen

erat Joannes. Joan. I.

Byl člověk poslaný od Boha/ jemužto bylo
jméno Jan. U s. Jana v I. kap.
Abychom tajemství boží podle
mdlého našeho rozumu poněkud aspoň rozuměti
mohli/ tak je řízení boží prostředkovalo: že než
se něco vyjeví samo v sobě/ něco jiného je před-
chází v podobenství a figúře. Tak že voda
křtu svatého nás k životu věčnému obmývá/
bylo podobenství Červené moře/ skrze které lid izrahelský bez
utonutí do země zaslíbené prošel. / Svátost oltářní opravdo-
vá obět Nového zákona/ již dávno měla v zákoně Starým své
podobenství/ v knize Melchisedech jak Písmo svaté svědčí:
Melchisedech Rex Salem proferens panem & vinum, erat
enim Sacerdos DEI Altissimi; benedixit Ei. *Gen.14. Hæb.7.*
Melchisedech král ze Salem obětoval chléb a víno/ neb byl kněz
Boha nejvyššího/ a dal požehnání Abrahamovi. / Jozef v Sta-
rým zákoně nevinně od bratrův prodaný/ nevinně od Putyfary
obžalovaný/ nevinně do žaláře u vězení/ pro svou nevinnost
duchem prorockým obdařený/ zázračně a slavně místokrálem egyp-

2

egyptským učiněn/ že celou krajinu tu od smrti hladu divně
zachoval/ spasitelem světa od Egyptčanův nazvaný/ což ji-
ného byl/ nežli podobenství opravdového celého světa spa-
sitele Krista Ježíše. *Gen.27.29.40.41.42.43.44.45.46.47.* Neb
že ta/ a jiné tajemství Starého zákona/ byli podobenství a vy-
obrazení pravdy Nového ; svědčí svatý Pavel: *Quæ sunt
per allegorim dicta. Gal.4.* kteréžto věci jsou v duchovním
podobenstvím mluvené. *Itèm: Hæc autem in figura facta sunt
noftri. I.ad Cor.10.* To všechno v podobenství stalo se pro nás/
a opět: *Hæc autem omnia in figura contingebant illis scripta
sunt autem ad correptionem nostram. Ibidem.* Toto všechno
v figúře stalo se jim/ a napsáno jest k napomenutí našemu. / Nejenom
tajemství boží/ ale i svatí boží lidé dřív než na světě

byli/ vyobrazení své/ a podobenství před sebou měli/ at' mnohých vynechám/ jednoho jménuji svatého Jana Křtitele/ toho vyobrazení byl Eliáš prorok/ jemuž v svém obcování/ vroucným k dobrému napominání podoben byl/ tak anjel Páně otci jeho sv. Zachariáši zvěstoval: Et ipse præcedet ante illum in Spiritu & virtute Eliæ. *Luc. 1.9.* A onť předejde před nim v duchu a moci Eliášové/ a samá věčná pravda to svědčí: Ipse est Elias. *Matt. 2.* On (Jan Křtitel) jest Eliáš. / Ne sice podlé osoby jak někteří kacíří smejšlejí/ ale podlé horlivosti ouřadu/ a svatosti života./ Láskaví v Kristu Pánu poslouchačí/ a horliví sv. Jana ctitelové/ světíme dnes teď řečeného s. Jana Křtitele oktáv/ to jest osmý den/ a světíme spolu slavně svatého prvomučedníka sv. Jana Nepomuckého/ jeho od církve svaté za svatého vyhlášení / slavnou památku / slovem dvouh velikých svatých Janův / slavnost slavně světíme; připadlo mně na koncept, i do pera v mém kázání přednesti/ že sv. Jan Křtitel byl figúra/ a podobenství sv. Jana Nepomuckého/ ale v rozvážnosti mám slova Krista Pána o svatým Janu znějící: Non Surrexit inter natos mulierum major Joanne Baptista. *Ibid.* Mezi syny ženskými/ nepovstal větší nad Jana Křtitele. / Nicméně nechť je čest svá svatému Janu Křtiteli/ však předce sv. Jan Nepomucký byl jeho/ jak v narození/ životě/ ouřadu/ a smrti/ i po smrti/ jak jménem/ tak skutkem následovník/ podlé oného přísloví: Conveniunt rebus nomina sæpè suis, Jména se přirovnávají z věcmi/ jenž vyznamenávají.

3

menávají./ Slovem že sv. Jan Nepomucký jak je jménem/ tak také skutkem sv. Jana Křtitele následovník/ aneb Jan jménem/ skutkem: To láskám vašim v jeho dnešní slavnosti/ když proukázati a dovedsti miním/ prosím ke cti tohož svatého mlčedníka za krátké mlčení/ a ke cti trpělivého mučedníka/ za malé trpělivé setrvání. Já začnu ve jménu Páně.

Abych při počátku přednešení mého od počátku začal/ nacházím/ že náš sv. Jan v počátku/ to jest v narození svém/ svého předka sv. Jana Křtitele následoval/ sv. Jan Křtitel byl od rodičův starých/ pobožných/ a neplodných/ skrz horlivou modlitbu od Boha vyžádaný/ tak svědčí o nich sv. Lukáš: Erant autem justi ambo ante DEUM, incedentes in omnibus mandatis, & justificationibus Domini sinè querela.

Luc. 1. Byli pak oba spravedliví před Bohem/ chodíce ve všech příkázáních/ a spravedlnostech Páně bez ouhon. Et non erat illis Filijus, e quod esset Elisabeth sterilis, & ambo processissent in diebus suis. *Ibid.* A neměli žádného syna/ protože byla Alžběta neplodná/ a oba se byli zstarali ve dnech svých./ Týmž způsobem s. Jan Nepomucký od rodičův svatých/ starých/ a neplodných/ horlivým modlením od Boha všemohoucího vyžádaný v městečku Nepomuku v Čechách jest se narodil/ a jako při narození sv. Křtitele se stali veliké zázraky/ neb otec jeho svatý Zachariáš/ který proto/ že anjelu o porodu jeho zvěstujícímu věřiti nechtěl/ až k narození tohož přislíbeného syna němotou trestaný/ jest mluvit počal/ a spolu s manželkou svou svatou Alžbětou divné věci boží mluvil/ tak že Super omnia montana Judeæ divulgabantur omnia verba hæc, & posuerant omnes, qui audierant in corde suo dicentes: Quis putas Puer iste erit? *Ibid.* Po všech horách judských rozhlašovala se všeckna slova ta; myslili všeckny kteříž slyšeli v srdci svém řkouce/ i jaké to bude dítě?/ Týmž způsobem našeho sv. Jana narození osvěcené/ a posvěcené bylo/ neb místo v kterém se narodil/ divným nebeským světlem bylo osvěcené/ tak že všichni to vidouce z podivením mluvili: Co myslíš jaké to dítě bude? Rozveselil sv. Jan Křtitel narozením svým hory judské/ a celou židovskou krajinu/ rozveselil/ sv. Jan Nepomucký Horu Zelenou/ blízko městečka Nepomuku ležící/ a s ni celou Českou zem/ neb s té

suchem strápeným dal požehnání/ a rosu nebeskou vyžádal/
Jasikabský *Domin.5.* post Pascha. Conc extraord. a spolu spůsobil/ že u též hory divným božím řízením takový kvítek jest vyrostl/ který vůni své svatosti nejenom Čechy/ ale celé křesťanství obveselil/ obzvláště místo svého narození/ neb po jeho svaté smrti obyvatelé v tomž domu žádného pokoje neměli/ až se v Kaplici/ a svým časem v slavný kostel obrátil. Svatý Jan Křtitel od Blahoslavené Panny Marie v životě matky své byl posvěcený/ a od hříchu prvopočátečního očištěný/ k životu věčnému zachovaný. / Svatý Jan Nepomucký mimo toho/ že skrze slib od jeho rodičův Matce Boží učiněný na svět byl vyžádaný/ byl také v dětinství svém vpadl do těžké a smrtedlné nemoci/ který od svých rodičův blahoslavené tejš uzdravitelkyně nemocných obětovaný/ zázračně zdraví/ a život časný obdržel. / Jest obyčejně přísloví: Non procul à proprio stipite poma cadunt: Nedaleko od stromu svého/ ovotce padá jeho. Obyčejně/ ač ne vždycky: jací rodiče/ takové děti/ to se v pravdě stalo u našich svatých Janův/ neb jak rodiče prvního byli svatí a spravedliví/ tak taký svatý/ a přísný život vedl svatý jejich syn: Erat Joannes vestitus pilis camelorum, & zona pelicia circa lumbos ejus locustas, & mel silvestre edebat. *Marc. I.* Byl Jan oděn srstmi velbloudovými/ a pás kožený na bedrách jeho/ kobyly jedl a medlesný/ kobyly nejenom sprostý/ ale i nám ošklivý pokrm/ který ale ve východních krajinách lidu chudému/ a sprostému v obyčejí jest. Tyrinus in bunc locum./ Jeho následovník druhý sv. Jan Nepomucký/ v mladých létech svých v klášteře cistercienských mnichův v Nepomuku/ jako na nějaké poušti v modlení/ ke mši svaté kněžím posluhování/ a jiných pobožnostech jest horlivě pokračoval/ tak že již tenkrát z podivením o něm řečeno bylo: Quis putas Puer iste erit? Co myslíš jaké to bude dítě? A ovšem/ neb po vykonaných menších školách v městě Žatec řečeným/ do škol větších v Akademiji pražské daný/ a vědouc že Initium (sapientiae timor Domini.) *Eccl. I.*

Počátek umění jest bázeň boží: tak skrz bázeň boží cnostný život s pilným školným cvičením jest spojil/ že od mistrův svých/ a učitelův sv. Písma/ a práv duchovních za doktora učiněn/ a vy-

5

a vyhlášen jest byl. Kvítek májový impres. Brunæ 1702. Nemo lucernam acendit, & in abscondito ponit, néque sub modie, sed suprà condelabrum, ut qui ingrediuntur lumen videant. *Luc. 11.* Žádný nerozsvícuje svíce/ a v skrýtě ji staví/ ani pod nádobu/ ale na svícnu/ aby tí, kteříž vcházejí viděli světlo/ povídá světlo světa Kristus Ježíš./ Jak by sobě to řečeno bylo/ za to měl náš svatý doktor a pročež aby světlo umění jeho/ které skrz Ducha svatého osvícení/ a své pilné študýrování v školách vysokých nabyt/ v něm samém skrýté nebylo/ ale aby všem kteří skrz dvěře náležité víry v dům církve svaté vcházejí/ k světlu života věčného svítilo/ ne v stav mniský/řeholnícký/ v kterým mnozí jenom sami sobě duši své vlastní k spasení svítějí/ ale po dlouhým v věcech duchovních se cvičení/ a nebeských věcech rozjímání/ k tomu se připravování/ z obzvláštním Ducha svatého povoláním vstoupil v stav svatý kněžství apoštolského/ církevního od samého Krista Pána ustanoveného/ a jako jeho svatý předek Jan Křtitel od Krista byl jménovaný Lucerna ardens & lucens, *Joan. 5.* Svíce hořící/ a svítící/ tak i on chtěl býti v stavu apoštolským svíce hořící svatým příkladem/ slovem i skutkem viděl totižto/ jakou slavnost v světlu nebeským svíce takové à Patre Luminum. *Jac. 1.* od Otce světél přislíbené mají: Qui docti fuerint fulgebant quasi splendor firmamenti, & qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. *Dan. 12.* Kteří učení budou/ stkví se budou jako blesk oblohy nebeské/ a kteříž k spravedlnosti vyučují mnohé/ jak hvězdy na věčné věčnosti. O předchůdci Kristovým sv. Janu povídá svaté evangelium: Venit in omnem regionem Jordanis, prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum, *Luc. 3.* Chodil po vši

krajině jordánské/ ohlašující křest pokání na odpuštění hříchův./
Horlivý kazatel/ a ne jenom horlivý/ ale skutečný/ že co mlu-
vil/ v skutku dovedl; neb jako jeho echo mezi tvrdými ská-
lami jüdskými se rozlíhalo/ tak také skalotvrde zatvrzelých Židův
srdce k sobě přitahoval. Et egrediebatur ad Eum omnis Ju-
dææ regio, & Jerosolymitæ universi, confitentes peccata sua.
Marc. 1. Vycházeli k němu ze vsí krajiny židovské/i Jeruzalémští
všichni spovídající se hříchův svých. / Náš Jan svatý jak nej-
dřív na duchovenství posvěcen byl / hlas volajícího jest učiněn

6

něn farářem a kázatelem v prvním farním kostele pražským
v Tejnu řečeným/ v Tejnu nebyl tejný; ale tak hlasem slova
Božího je vyhlášoval mezi hory pražskými/ že se k němu ze všech
stran z krajiny české poslouchačí zbíhali/ a jako jiní zatvr-
zení Židé k pokání/ a hříchův k vyznání pohnuti byli; rozneslo
se echo toho hlasu až na Horu svatého Víta hlavního ko-
stela ke kanovníkům/ slyšelo se i na též hoře vystaveným hra-
du/ pročež jednomyslně ti výsoce učení Písma svatého a práv
duchovních učitelé/ toho tak osvíceného doktora mezi sebe
vzali/ ti horliví slova Božího kazatele Jana/ jakožto hlas
volající mezi sebou míti žádali/ *Amice ascende superius, Luc. 14.*
Příteli vystup výšejc. Rozezněl se hlas volajícího Jana na
poušti v paláci krále Herodesa/ tak že tím hlasem pohnutý/
mnoho zleho zanechal/ a mnoho dobrého činil/ svědčí to sv.
Marek: Herodes enim metuebat Joannem sciens eum Virum
justum, & Sanctum, & custodiebat Eum, & auditô eô multa
faciebat, & libenter Eum audiebat. *Marc. 6.* Nebo Herodes o-
bával se Jana/ viděje býti muže spravedlivého/ a svatého/ i še-
troval ho/ a poslouhající ho mnoho činíval/ a rád ho poslouchal. Tím
spůsobem náš Svatý/hlasu jordánskeho následovník/ coram
Rege Wenceslao IV. prædicandi provinciam suscepit, eô suc-
cessu, ut Joannis suasu multa Rex faceret, magóque in hono-
re ejus virtutes haberentur. Ex Proprio Olom. in Epise Festo.

Za času krále českého Václava toho jména čtvrtého/ ouřad královského kazatele přijal/ s takovým vydařením/ že podlé jeho rady král mnoho činil/ a jeho ctnosti ve veliké vážnosti měl; a proto kazatelem královským/ a almužny rozdávateltem jej ustanovil/ a na proboštví na Hradě pražském v kolegiálním kostele U Všech svatých jeho praesentiroval/ k tomu jeho ctnostná královna Johanna jeho za svého spovědníka jest vyvolila. / Ale nestálá/ a nejistá jest velikých pánův milost/ a jestli je kde pravdivé přísloví/ že veritas parit odium, pravda rodí nenávisť/ jest u nich příliš pravdivé; skusili to oba naši Janové/ neb první/ že Herodesovi pravdu pod nos třel: Non licet tibi habere uxorem fratris tui, *Marc.6*. Nesluší se tobě míti manželku bratra svého/ tak velice/ jak nevěnně zavadil/ že musel hlavu stratit./ Však ale dvořanským a velkopánským způsobem/ v kterým všechny zlé věci nějakým pěkným pláštěm/ a opo-

7

ponou se přikrývají/ aby se zdálo býti pěkné/ a dobré; nedal příčiny Herodes/ že ho proto o hlavu tresce/ že mu jeho z Herodiánou bratra svého ještě živého násilně odejmutou manželkou krvoprzné cízoložství haní/ ale proto/ že v marnochlípým tanci Herodiány veliké zalíbení měl/ a ji se nemoudře náhlou přísahou zavázal/ že ji dáti chce/ cokoliv od něho žádati bude/ poněvadž ale nenadále hlavu svatého Jana žádala/ k tomu ukrutně svolil/ a aby tu svou zlost pěkným přikrýtím okrášlil/ dělal se pokrýtec zarmouceným/ jakoby to z přinucení učiniti musel. / *Contristatus est Rex propter jus-jurandum. Ibid.* Zarmoutil se král pro přísahu/ jakby nebyl věděl/ že nechtěl. Král práv působitel/ a zástupce/ co ti v sobě obsahují: Juramentum non est vinculum iniquitatis. Přísaha není závazek nepravosti./ Nebyl lepší Václav tak řečený Lenivy toho jména čtvrtý/ a dobře jenom podlé jména/ ne ale podlé skutku/ a ouřadu český král/ neb podlé skutkův pro svou nemírnou chlípnost a obžerství/ pro ukrutné svých podanných krve vy-

lití/ tyránské a nespravedlivé jich sužování/ nezbedná svíně)/
steklý pes./ Ten pro své veřejné vejstupky/ jak od pobožné
královny své Johanny způsobem manželským/ tak od svého
královského kazatele způsobem duchovním k polepšení živo-
ta/ napominaný jest byl/ ale místo hledaného polepšení více se
zhoršil/ jak svého kazatele/ tak svou královnu o život při-
vedsti mínil/ a to síce způsobem lstivým/ a oulistným při dvo-
řaných obyčejným / Ej hle přemilý můj kazateli/ pro nějaké roz-
veselení královské udělej mně tu lásku/ a pověz mně/ co se tobě
má královna tak často spovídá/ neboj se/ nebude s toho žádný-
ho pohoršení / my jsme svojí/ proto se nerozpřátelíme/ ani ty nic
trpět nebudeš: i zděsil se k tomu svatý a tejný spovědník/ a
ovšem to/ co Rafael Tobiáš, naučení dal/ odpověděl: sa-
cramentum regis abscondere bonum est. *Tob.12*. Tejnou krá-
le (nebeského) věc tajiti dobrá věc jest: Miserunt Judæi ab Jero-
solimim, Sacerdotes & lavitas ad aum, ut interrogarent eum tu
quis es? Et confessus est, quia non sum ego Christus, & in-
terrogaverunt cum, quid ergo? Elias es tu? & dixit non sum,
Propheta es tu? & respondit: non, dicunt ergo ei, quis es, ut
responsum demus his, qui miserunt nos? quid dicis date ipso?
qit ego vox clamantis. Et qui missi erant, erant ex Pharisæis, *Joan*.

8

Joan.1. Poslali Židé z Jeruzaléma k Janovi kněží a jáhny/ aby se
ho tázali/ ty kdo jsi? – vyznal jest/ že já nejsem Kristus? i tázali se
ho/ což tehdy Eliáš jsi ty? i řekl nejsem/ prorok li jsi: odpověděl ne.
Tehdy řekli jemu kdo jsi pak? Co pravíš sám o sobě/ řekl: Já hlas
volajícího. A ti kteříž byli poslani/ byli z farizeův./ Tak lstivý fa-
rizeus byl lenivý Václav král/ poslal i on své zlé náklonosti k
Janovi/ aby se ho oulistně ptali/ ty kdož jsi: hle milý Jene/ kdo
jsi/ jsi kanovník pražský/ jsi/ a to z mé milosti/ v mé krá-
lovské kapli probošt/ jsi můj královský kazatel/ jsi můj
almužny rozdávatel/ jsi mé královny spovědník/ a co více/
co ty ještě nevíš co jsi/ zdaliž ty nejsi vyšehradský probošt:

řekneš ovšem nejsem/ ale proboštví to nyní jest prázdné/ v mé
mocí jest/ mohu je dáti komu chci/ tobě ho obětuji/ a skutečně
dávám/ ty jsi probošt vyšehradský/ jenom mně medlé pověz/
co pak se má královna tak často spovídává. / O farizee boha-
prázdný/ ó liško herodesovská/ mínil totižto oulistný lenivec/
spůsobem tím Jana/ i svou královnu z světa vykořeniti/ že
obojích pravdu trpěti nemohl/ neb kdyby Jan něco nejmenšího
(což možná nebylo) ze spovědi byl vyjevil/ bylby jeho jakožto
svatokrádeřníka/ a královnu jakožto spovědlníkem dosti
prosvěčenou k smrti odsoudil/ ale Jan s Křtitelem směle odpově-
děl/ nepřijímám mně obětovaného ouřadu/ pro tak velikou ode-
mně žádanou bezbožnost/ non sum nejsem na takový způsob
probošt vyšehradský./ Pokračuje dál falešný farizeus: snad
se ale tobě Jene proboštví vyšehradslé zdá špatné/ a malých
duchodův/ ty kdož jsi? já povídám ty jsi biskup litomyšli-
cký/ to biskupství skutečně vacirujíce/ tobě je dám/ což jsi?
zdaliž nejsi biskup/ a probošt/ ale Jan dobře vědouc ono Kri-
sta Pána napominání: Quid prodest homini si mundum uni-
versum lucretur, animæ ver? suæ detrimentum patiarut.

Matt.16. Co je platno člověku/ aby taký celý svět zejskal/ a na své
duši kdyby škodu trpěl; pročez směle králi odpověděl: Já
nejsem biskup/ nejsem probošt/ nejsem/ a býti nechci/ na tak
bezbožný způsob. Obrátila se královská lahodnost v zůři-
vost/ však pod pláštěm/ na oko pěkným/ jakoby Jana z nějaké
nevděčnosti a nezdvořilosti trestal; Ej hle podívej se nevdě-
čný kněže/ já jsem tebe učinil kazatelem mým královským/ k
tomu almužníkem/ tobě velikou sumu peněz pro chudý lid svěruji/

9

řuji/ královna má tě učinila svým spovědlníkem/ a nad to
všechno ještě ti dávám biskupství v Litomyšli/ a proboštví
vyšehradské/ veliké důstojenství z velikýma důchody/ a tys
tak zatvrzelý/ tak nezdvořilý/ tak nevděčný člověk/ že mně
tvému králi to/ co já žádám/ učiniti nechceš/ cos ty za člově-

ka/ kdo jsi/ co jsi ty? ale Jan z Janem odpověděl: Ego vox clamantis, já hlas volajícího/ já jsem hlasitý kazatel/ který podlé mého ouřadu haním slovem božím nepravosti/ schválněji ctnosti lidu/ a tebe králi/ abys bezbožného života/ a obzvláště té bohaprázdné žádosti/ kterou u mně pohledáváš/ zanechal/ nechcešli od krále všech králův věčně soužen a trestán býti: Ego vox clamantis. já jsem sice takový hlas/ ale k hlasu tvému bezbožnému hlas tratím/ nejsem hlas/ němý jsem/ jak mluvíti nemohu/ tak taký nechci.

Tu teprva se liška ve lva/ král v tyrana se obrátil/ a bez ohledu duchovenství/ nad kterým žádného práva neměl/ bez respektu života svatosti/ které v uctivosti míti měl/ nevinného mlčedníka/ mučedníkem učinil/ a svému kmotru katovi na mučení a trápení odevzdal/ tak totižto tyranský/ jak pošetilý ten král byl/ že jeho kat/ kterého vždy u sebe měl/ kmotrem učinil/ katané tehďáž toho svatého mlčejícího mučedníka hrozně na skřípcích roztaženého a obnaženého ukrutně jsou trápili/ a co král žádal tejnýho/ skrze ještě ukrutnější ohněm pálení/ vyskoumati chtěli/ ale: Nihil obtines, nihil proticis læva crudelitas, tu deficis flammis tuis, superari charitas Christi flammis non potuit, & segnior suit ignis, qui foris ussit, quàm qui intus accendit: *S.Leo PP. in natali S. Laurentii*. Jak povídá sv. Lev papež o Sv. Vavřinci: Nic neobdržíš ukrutné tyránství/ nic neprospíváš/ ty se unavuješ plamenem tvým/ láska hořící ku Kristu Pánu plamenem se přenutiti nemohla/ a lenivější byl oheň tyranství jenž zevníť pátil/ než oheň lásky boží jenž vníť hořel./ Zdál se opět hněv v lásku obrátiti Václav Lenivý/ a poněvadž trápením nic nedovedl/ oulisnou přívětivosti předsevzetí svého pohledával/ tak hrozně ztrýzněného mučedníka božího k svému královskému stolu pozval/ který ačkoliv pro bolesti velmi zemdlený/ předce se najíti dal/ veselou tváří truchlivost bolestí přikrýval/ aby ani královskou ukrutnost neprozradil/ ani lidské chvály (které se každý ponížený strachuje) nedošel.

došel./ Opakoval opět lahodnými slovy král zlé předsevzetí své/ a královny své v svátosti pokání tejně věcí/ a Bohu samému zjevně/ také sobě svatokrádečně vyjeviti žádal; Ale muž apoštolský/ jak moudře/ tak poníženě odpověděl to/ co někdy ukrutným Židům/ aby víru Krista Pána nevyhlašovali/ zapovídajícím apoštolé odpověděli: Si justum est in conspectu DEI, vos potiùs audire, quàm DEUM judicate. *Act. 4.* Zdaliž jest spravedlivá věc před obličejem božím/ abychom vás více poslouchali než Boha/ sami to rozsud'te: A poněvadž hlas volajícího oněmiti viděl/ v řvoucího lva král se proměnil/ a opět ukrutnější než před tím na skřípčích vytaženého ohněm trápati poručil/ ale poněvadž více nábožně bál se krále nebeského/ než zemského/ víc ohně pekelného/ než živlového/ podle vejstrahy tohož nebeského krále: Nolite timere cos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed potiùs timete eum, qui potest & animam, & corpus perdere in gehennam. *Matt. 16.* Nebojte se těch/ kteříž zabijejí tělo/ ale duše nemohou zabítí/ ale více bojte se toho/ který může tělo i duši zatratiti v věčném ohni. Nic tehdy králokatovská ukrutnost nedovedla. Jan Křtitel ne jenom byl hlas volajícího kazatele/ ale byl také prorok/ neb prorokoval: Venit fortior post me, cujus non sum dignus procumbens solvere corrigiam calceamenti ejus. *Marc. 1.* Přijde sílnější nežli já jsem po mně/ kteréhožto nejsem hoden padna rozvázati řemenka obuví jeho. Jan Nepomucký i týmž duchem prorockým obdařený jest byl/ neb nejenom svou vlastní smrt mučedlnickou předzvěděl/ ale také co se po jeho smrti v Čechách stane/ předpověděl/ a v posledním kázání svým/ v němž slova Kristový: Modicum videbitis me, & modicum & non videbitis me. *Joan. 16.* Maličko uzříte mne/ a maličko neuzříte mne. Jam non multa loquar vobiscum. *Joan. 14.* Již mnoho s vámi mluviti nebudu/ horlivě přednášel ze svými kanovníky/ a všemi poslouchačí/ z velikým pláčem a bolesti se rozloučil/ mnohé budoucí zlé věcí/ jakožto nové ka-

cířství/ vojnu/ hlad/ nouzi a bídu/ které v Čechách následovati budou/ prorokoval/ což se všechno v skutku stalo/ a poněvadž věděl/ že narození své/ a života zachování v dětinství svém skrze přímluvu blahoslavené rodičky boží jest obdržel/ kaký konec života svého tejš veliké potěšitelkyni zarmouce-

11

moucený jest obětoval/ a svou smrt předzvědouce/ k její záračnému obrazu do Staré Boleslavi jest putoval/ navracujícího se přes most Pražský/ viděl ze svýho hradu hněvem hořející tyran/ a hned k sobě povolati poručil/ a bez dalších okolku pověděl: Kněže/ jestli i hned na tom místě stojící co se ti má královna spovídala nevyjevíš/ vodu píti budeš/ Moldavu řeku/ a v ni utopený/ ale svatý mučedlník již k smrti hotový/ strachu toho se nelekl/ a kterého nepřemohl oheň/ ani voda nepřestrašila/ vědouc jakou radost svatí mučedlníci v nebi mají/ vespolu rozmlouvajíce: *Transivimus per ignem & aquam, induxisti nos in refrigerium. Pf.65.* Prošli jsme skrze vodu/ a oheň/ a přivedl jsi nás do obvlažení/ viděl že silnější jest v něm vníř oheň hořející lásky boží/ než byl z vníř oheň/ kterým ho ukrutní katané na tortuře trápili/ těšil se že i voda tak studená nebude/ aby plamen ten uhasíti mohla/ podle onoho svatého přísloví: *Aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam. Cant.8.* Vody mnohé nemohli uhasíti lásky/ aniž řeky zatopěji ji./ Zatím Sv. Jan do jednoho tejného pokoje uveden byl/ až k budoucí tmavé noci k vykonání bezboženství tyranského příležitě/ v kterou jenž bylo 16. měsíce máje 1383. skrze holomky královské z mostu Pražského do Moldavy zhozen jest. Při stětí sv. Jana Křtitele stal se zázrak jak svědčí sv. Marek: *Quô auditô venerunt Discipuli ejus, & tulerunt corpus ejus, & posuerunt illud in monumento. Marc.6.* Což když uslyšeli učedlníci jeho/ přišli a vzali tělo jeho/ a pochovali jej v hrobě./ Byl zajisté obyčej tyranský/ že těla svatých mučedlníkův poctivě pochovati

nedali/ ale je buďto litému zvířeti/ psům a ptáctvu/ aneb rybám ve vodě k strávení odevzdati se vynasnažovali/ od které ukrutnosti nebyl vzdalený Herodes/ ani Herodiána; a předce božím řízením se stalo/ že bez ohledu a strachu Herodesa směle přišli učedníci jeho/ a jej uctivě pochovali/ většími zázraky oslavený byl pohřeb svatého Jana Nepomuckého: neb jak nejdřív do Moldavy uvržen byl/mimo toho/ že řeka ta bez děšte velice a zázračně jest se rozmnožila/ z břehův svých daleko vystoupila/ a po městách pražských z velikým strachem/ a podivením se rozšířila/ byly také viděné nebeské ohně/ a světla jako hvězdy/ které nad svatým tělem hořeli/ a jak daleko od vody

12

vody nešené bylo/ nad nim jak hořející svíce obyčejem křesťanským pohřeb následovaly/ a celou noc až se světlý den ukázal/ nad nim svítily až ve dne/ vody se na dvě strany rozstoupily/ a naprotiv chrámu svatého Kříže na písku ležející sv. tělo vyjevily; spůsobil zázrak ten u Pražanův/ co se děje nevědoucích/ veliké zděšení/ samá královna Johanna k divadlu tomu krále svého jest zbudila/ a jemu zázrak ten z velikou radostí ukazovala/ než v jeho bezbožným svědomím více hořel strach zpáchané svatobitné vraždy/ než u jiných dív zázrakův; totiž/ že náš svatý mučedník trpěl skrze vodu a oheň/ chtěl také Bůh všemohoucí skrz týž dva živly oslaviti jeho svatý pohřeb. Quô audito venerunt Discipuli ejus, Což uslyšice/ přišli učedníci jeho/ páni kanovníci pražští uctivě/ a nic se ukrutnosti královské nebojíce/ vzali tělo jeho/ a zatím je v klášterním kostele u sv. Kříže postavili/ ažby z potřebnými věcí k slavnému pohřbu hotoví byli; a ej hle nový zázrak! neb v tom místě kde se hrob kopal nalezl se veliký poklad zlata/ stříbra/ a drahého kamení/ jakby to místo/ které k uctění jeho naznamenané bylo/ draze zaplatiti chtěl./ Zatím se král dověděl/ že Pražané houfami k Sv. Kříži se zbíhají k uctění těla svatého novomučedníka/ své vojsko tam poslal/ aby lid od

tohož místa odháněli/ řeholníkům poručil/ aby to tělo někde daleko a na tejně místo dali/ což síce královským strachem přinucení učinili/ však ale líbezná vůně která z něho vycházela/ kdeby takový svatý poklad skovaný byl/ prozradila/ v tom kanovníci ze všemi k pohřbu potřebnými věcmi zaopatření/ tož svaté tělo z chrámu Páně sv. Kříže vzali/ slavným pohřbem v přítomnosti ze všech stran hojně se zběhajícího/ a hořce plačícího lidu do hlavního kostela svatého Víta na Hrad pražský přenesli/ a na žádost pobožného lidu/ nic na zůřivého krále se neohledajíc/ dlouhý čas k uctění státi nechali/ potom na levé straně většího oltáře slavně pochovali./ O sv. Janu Křtíteli bylo řečeno: Joannes quidem signum fecit nullum. *Joan. 10.* Že za času živobytí svého žádného zázraku neučinil/ snad z příčiny té/ aby pro velikou svatost života lid se nedomníval/ že on jest Kristus Pán/ a jeho za spasitele neměl/ však ale den z noci bych spojil/ kdybych všechny zázraky a dívy/ které se stali od smrti sv. mučedníka Jana Nepomuckého vypravovati chtěl/ necht'

13

necht' mluvěj i přítomní/ kteří to slyšejí/ zdaliž je kdo kterýby řícti mohl/ že skrze tohož velikého Svatého přimluvu/ žádnou milost od Boha neobdržel? Abrahamovi skrz ironiji/ aneb v nemožné věci/ před všemi Bůh řekl: Numera stellas si potes, *Gen. 15.* Počítej hvězdy jestli můžeš/ já povídám milovníku/ a ctiteli svatého Jana/ pozdvíhni oči k nebi/ a spíš hvězdy nebeské spočítáš/ nežli zázraky Svatého toho/ a s té příčiny/ že jest mezi jinými milostmi tou obdařený/ a ustanovený patron/ a zástupce dobrého jména; Když někdo obdrží skrz přimluvu sv. Floriána/ zachování v nebezpečství ohně/ jiný skrz sv. Mikuláše/ v nebezpečství vody/ ten skrz sv. Liboria/ jest uzdraven v bolení kamene a písku/ ta skrz sv. Apolenu/ v bolení zubův/ jiný skrz sv. Antonína Paduánského/ nalezené stracené věci/ každý to rád milé vyjevuje/ oustně/ písebně/ ano i přísahou potvrzuje/ oběťmi/ obrazy a příhody/ i svého jmé-

na podpisem vyjevuje/ a aby ke cti tomu Svatému/ skrz kterého to obdržel/ taký skrz kazatele vyhlášeno bylo/ žádá; ale v příhodě straceného/ aneb uraženého dobrého jména/ cti a dobré pověsti dobrého jména/ vyhnutí veřejného u lidí zahanbení/ a zasloužilého skrz to přísného trestání? Kdož se chváliti bude? kdož příhodu takovou vyjeví/ neb podlé přísloví juristského: Vita & fama pari passu ambulat, tak jest milé člověku dobrá pověst u lidí/ jako sám život/ a ačkoliv by někdo z vděčnosti/ a cti tomu velikému patronu příhodu svou vyjeviti chtěl/ v rozmyšlení jest/ aby to/ co skrz jeho přimluvu obdržel/ k jeho cti to vyjevující/ zase nestratil/ jsou tehdy zázraky takové povědomi samému s. Janu/ tomu koho se tejká/ a někdy spovědníkovi/ pročez opakují: Numera stellas si potes, spíš spočteš hvězdy nebeské/ neb jsou světlé/ a počet jejich astrologum, a hvězdářům poněkud povědomi/ ale příhody takové/ poněvadž před očima naším skryté k počtění jsou nemožné./ Tak dobře jako jiné milosti boží/ které těm jenž se k němu skrz toho Svatého přimluvu udělují. Nemocní zdraví bývají/ mrtví z mrtvých vstávají/ zarmoucení v ouzkostech potěšeni bývají/ kteří jsou to skusili/ ať o tom všichni svědčí. Však předce jeho zázraky/ vždy budou ještě větší./ Dost patrný toho důvod jest z veřejného toho Svatého od lidu již na 248. lét ctění/ dřív než ještě od církve svaté skrze kterou Duch svatý neomylně mluví/ totiž hlasem lidu/ který pro veliké a zjevné zázraky hlasitě opako-

14

opakoval/ to/ co někdy Nikodemus Kristu Pánu: Nemo potest hæc ligna facere, quæ tu facis, nisi fuerit DEUS cum eo. *Joan.*
3. Žádný nemůže těch znamení činití které ty činíš/ lečby byl Bůh s nim.
Ať mlčím o chvalitebným náboženství s kterým jeho velebí naše město/ od kolika lét u jeho na rynku postavené statui, vystaveném kunstovným triumfem/ slavnými muzíky/ a pobožnými spěvy/ ať mlčím o kunstovných/ nákladných/ a ostrovtipnými nápisy, okrášlených/ čtyřech zde jeho veřejných statuis, a obra-

zích kamených/ s kterých dnes jedná/ zejtra druhá jemu ke cti se
světiti bude./ Ať o tom všem mlčím/ o svatým jeho dobře mlu-
vějícím/ a ještě lepší mlčejícím jazyku mlčeti nemohu/ který
skrz tolik set lét neporušený zůstává/ a při jeho z hrobu vy-
zdvížení/ a od papežských k tomu nařízených komisařův prohlí-
dávání/ barvu svou poněkud temnou/ v červenou a živou zá-
zračně jest proměnil/ v které ažposavád zůstává/ tak že celá
církve svatá i z náměstkem Kristovým/ skrz kterého Duch s.
mluvil/ a nám neomylně vyjevil/ to/ co jsem v mém předsevzetí
přednesl/ že *On fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Joan-
nes, Byl člověk poslaný od Boha/ kterému jméno bylo Jan/ ve
všem všudy jak jsem již dovedl/ sv. Jana Křtitele následo-
vník; slovem Jan jménem i skutkem/ ale ještě větším za
nás u Boha všemohoucího orodovníkem/ pročez při skon-
čení řečí mé/ o dvouch velkých svatých Janech mně přicházejí
na mysl dva velicí suplikanty/ velicí jsou/ neb nad sebe na
světě většího nemají/ velicí a bohatí/ aniž k tobě/ ó králov-
ský štědrý almužníku/ o almužnu nepřicházejí/ neb se o nich řícti
může: *Gloria & Divitia in domo ejus, Pf. III.* Sláva a bohatství
v domu jeho/ velicí jsou/ neb žádného člověka na zemi mi-
losti nepotřebují/ neb že v tom velikým stavu/ v kterým jsou/
že jsou *DEI Gratia* boží milosti postaveni/ jak oni/ tak jejich
poddaní přiznávají; Nicméně jak velicí jsou na zemi/ předce
k vám velikým dvoum na nebi s poníženým memorialem při-
cházejí/ a to jsou/ náš z boží milosti římský císař Karel toho
jména šestý/ a císařovna jeho Alžběta/ ti povídám k vám
dvoum z neplodných rodičů/ obzvláštní boží milosti zploze-
ním/ suppliciruji v té potřebě/ co někdy vaší svatí rodiče
jsouc postaveni/ s touž stížností/ což někdy oni ze svatým e-
vangelistem Lukášem zarmouceně přednášejí: *Non erat illis Fi-
lius, eđ, quod esset Elisabeth sterilis, Neměli syna/ proto že byla Alžběta**

prosbu jejich rozmnožujeme poníženě/ aby hlas ten/ který od anjela slyšeli vaší neplodní rodiče/ oni i s námi potěšitedlně slyšeti mohli/ totižto: Exaudita est deprecatio tua, & uxor tue Elisabeth pariet tibi filium, & erit gaudium tibi, & exultatio, & multi in nativitate, ejus gaudebunt. *Luc. 1*. Vyslyšená jest prosba tvá/ a Alžběta manželka tvá porodí tobě syna/ i budeť tobě radost a veselost/ a mnozí z jeho narození/ budou se radovati./ Ovšem radovati/ a to tak velice/ jak velice pro strach budoucích věcí/ které vojny sebou přinášejí/ kdyby ta milost odepřená býti měla/ se rmoutějí/ a strachují. Když teď před kázáním na naší vysokou věž jsem hleděl/ taký na tej poníženého/ a divného k sv. Janu suplikanta spatřuji/ divného: neb není člověk/ a předce mluvíti žádá/ má síce pera/ ale s nimi psáti neumí/ a předce memorial k sv. Janu podává/ a poněvadž ani psát/ ani mluvit neumí/ abych podlé zevnitřního znamení/ co skrze to miní/ vyložil/ za to mně žádá/ jakožto kterého ouřad jest/ ve věcech které jsou od lidí k Bohu/ podlé učení sv. Pavla: Omnis námque Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis, quæ sunt ad DEUM. *Hæbr. 5*. Každý biskup (i každý kněz) z lidu vyvolený/ za lidí bývá postaven/ v těch věcech/ které jsou k Bohu; a to jest slavného města Prostějova v erbích na věží vyfigurovaná černá orlice/ černá jest v barvě smutkové/ hledí dolů smutně na město/ kterého pěkné bílé domy často kouřem ohně zčerněné spatřuje/ a proto se rmoutí/ a ke kostelu kde se skutečně slavnost sv. Jana Nepomuckého koná/ hlavu svou nakloňuje/ na pravém křídle ukazuje memorial, ne černídlem/ než červenou barvou na bílé tabulce psaný/ ačkoliv co v sobě vnítr obsahují/ se nevidí/ nicméně jak juristé mluvějí ex rubro, z zevnitřního se dovtipují/ že se utíká k tomu/ který se podlé Písně Šalamounové jmenovati může: Dilectus meus candidus & rubricundus. *Cant. 5*. Miláček můj bílý a červený/ bílý svatostí života/ červený krví mučedlnickou; než co jest žádost tvá bíločervená suplikantko orlice prostějovská? a poněvadž jsi zvíře nemluvné/ já opět

ex rubro z bíločerveného nápísu vyjevují prosbu tvou/ neb
bílá barva vodu/ červená oheň vyznamenává; i vnitř in
nigro vidím/ že tyto černosmutné slova obsahuje/ které jsem
o svatým našim patronu již přednesl: Transivimus per ignem &

16

& aquam, & eduxisti nos in refrigerium. *psal. 65*. Ej hle milý
svatý Jene/ jako se ty ze tvými spolumučedníky v nebi radu-
ješ/ sobě vespolek muky vaše radostně připomínající: prošli
jsme skrze vodu a oheň/ a uvedl jsi nás v občerstvení; taký ne-
boží prostějovští/ kterých já orlice červenobílou mříží zna-
mení jsem/ prošli jsme tolikrát z velikou naší škodou skrz hro-
zný oheň/ a strašlivou vodu/ upros nám u Boha všemohou-
cího/at' tak budoucně od těch dvouch metel zachování/ potěši-
tečně řícti můžeme: Eduxisti nos in refrigerium; Vyvedl jsi nás
k potěšitelnému obvlažení/ a bezpečnosti; to abychom skrz tvou
svatou přímluvu tím jistější obdržeti mohli/ světili jsme sla-
vnost tvou skrz vodu a oheň/ nedbajíce ani na oheň palčivé-
ho slunce/ ani na vodu/ pocestným protivného a škodlivého
děště/ nešanujícíce ani kostelních drahých paramentův/ čecho-
vných nákladných praporcův/ ani jedenkaždý svých pěkných ša-
tův/ po dvakrát do Holomouce k tvé slavnosti jsme putovali/
a mnohé jiné města krásu/ procesí naší jsme převýšili/ ne naše
cti/ než tvého zvelebení/ a za nás orodování hledající/ dnes
i celý oktáv/ mimo náboženství kostelního slavme tebe skrz o-
heň/ když okna domův našich kunstovnými světly/ a osto-
vtipnými nápisy okrášlujeme/ tak že se zdá celé město hořeti
svatojanským ohněm/ ale více hořejí srdce naše uctívou lá-
skou k tobě/ střílíme z kusův/ z moždířův/ a jiných zbraní vo-
jenských/ ale více vycházejí ze srdcí horlivých/ Tebe vzývající
střelné modlitby/ jak ohnivé střely od nebezpečství ohně o
přímluvu k tobě suplicirující/ staví se město v parádu/ a šik
vojenský/ skrz tebe žádaje/ abychom od nepřátelův našich ne-
byli obležení náspem/ ale jak město to na znameních svých má

červenobílou mříží/ tak abychom skrze tvé svaté orodování od všech našich nepřátel/ jak skrz nějakou sílnou mříží byli obhájeni/ a to sice orlice prostějovská/ černá in nigro v svém memorialu/ jak černě/ tak smutně přednesli./ Já ale jakožto její řečník a vykládatel s ni zavírám/ a cokoliv jsem o muži tom od Boha poslaným jemuž bylo jméno Jan/ sv. Jana Křtitele ve všem následovníku/ o Janu podlé jména i skutku/ o jeho svatým životě/ i mučednické smrti/ a o jeho dobře mluvějícím jazyku jsem mluvil/ vím že jsem dobře a dostatečně nemluvil/ pročez abych taký jeho dobře mlčející zázračný jazyk uctíl/ o jeho svatosti dále nic nemluví/ ale uctivě mlčím.

O. A. M. D. G. & S. J. N. Honorem.

1732
S M S
 m é n e m / y S f u f f e m
 p r o T e g n o s t S w a t é S p o w ě d i
 S w a t ý B r a t r o - M u c ě d n í k
 S w a t ý

M S E P O M U C H Y /
 S w a t é h o J a n a B e t i t e l e g a t S m ě n ě m / t a t
 S f u s t ě m N á s l e d o v n í k .

M O T a w t o h o z S . R i t t e l e / a d r u h ě h o S w .
 M u c ě d n í k a z a S w a t ě h o w y b l í s t ě n í / p ť í o p a t o w a n ě w e r ě g n ě t e g ý
 S l a w n o s t i w K n ě z e t ě m L i b t e n s t e i n s t ý m t r ě s t ě P r o f e s s ě g o w ě w
 M a r g t r a b t s t r y M o r a w s t ě m / w M ě s a n i p r e d s t a w e n ý /

D b
 M i s t ě J a n o B i t t e l a / A . A . L L . P h i l o s o f i e M a g i s t r o . S S . T h e o -
 l o g i a B a c c a l a u r o F o r m a t o . t o h o ě a s t u S ě k a n a P r o f e s s ě g o w s t ě h o /

**ILLVXerVnt MoraVae Dles repetitae Canonl-
 zatlons * 1730**
**DIVI Ioannis nepoMVCenl Castrls honorls
 Proftannaæ parltter exHlbitl, 1730**

**Z A D I Ž P r o s t ě g o w s t ě i P á n i S w . J a n a N e p o -
 M V C t ě h o S L A W I L L .**
 M u c ě d n í k w S t o k u , w n ě m ě
 W ě j s t i / W L a s t i C h / P o L s k ě / a W n a s t ě K r a l ě n ě P o k o g e
 z a D a M e .

každý obzvláštně we veliké ští má / a zvelebuge / což
 wrečné Náboženství k tomuš Swatému w zdejším
 Městě / y gindé držané dosazuje / a při Koncy tohož Krá-
 žani / gat se w Kofele shyselo / y zde se číst bude. Za druhé
 Zbedomost mám / že Páni Profěgowsstí / negenom swa-
 tē / ale taty giné Zany mlugi / a gich w Duradech ob-
 wzláštně Duchowních rádj magj. So gsem sám na se-
 bē skupš / fbyž negenom nědy / že strz 4. Léta / a 17. Dni
 Capellanem gsauc / od wysšech gsem welitau Lásfu / a
 Spřimnost pozjal / owšem proto / že podle Gmagna Kan-
 ale taty že podle onoho Přislowj: Stará Láska nezjamy /
 po gedenáti Letech / fbyž gegich Sara strze Smrt častau
 swého Saráře pozbyla / téměř gednomyslnýma Dlasý na
 mau Zádost / ackolto nepřítomnyho za swýho Saráře
 mne dosawiti na to se snest / a o to tat prácnē / gat ho-
 litw přetowati / aby pod zákratý Krýž zdegšyho Sbrani
 Páne Zana postawili / což y skutečně dowedli ; w tomž
 techy Duchownim mým Duradu / pončwádž gat nědy
 za častu Capellanský mcho / tat y nynj Lásfu welitau /
 a Spřimnost nacházým / Náděgi mám / že wasse Spa-
 rnost tuto mau se ští Sw. Zana Nepomuckého wtínē
 nau / Swatnému Magistrátu / a celé porctiwé Dby obz-
 towanau Pracy láskawě přigmaut / a mně podle Gmē-
 na / a pončtub podle Duradu Zana (genž w Hebrgšcē
 Křetj Mllost wyznamenává) w své Mllosti a Lásce / gat
 předejste / tat y budaučých častuw zachowati ráctē / což
 strze tuto mau Pracy fbyž pončgenē pohledáwám

S w a t n ě h o M a g i s t r á t u / a c ě l ě
 S w a t n o - p o r c t i w ě D b e c
 S t a r ě h o ě a s t u t S t u b ě m D u c h o w n í m h o t o w ý /
 a p o w í n ě S t u b ě m
 J a n B i t t e l / D ě k a n a S a r á t P r o f ě g o w s t ý .

menšivaji. | Slovem že Sw. Jan Nepomucký gať ge Eměnem /
tať také skutkem Sw. Jana Křitele následowanj / aneb Jan
Eměnem / skutkem : To křesťam Wššým w geho Dněšij El-
wonost / Pdyž provedžati a dowodst minjm / prosjm že Cti tobož
Swatého následnjka za Kráče Klčenj / a že Cti trpělwého Mlu-
čednjka / za malé trpělwě Serwánj. Gá začinu we Eměnu Páně.

2) **W**ých pti Počátku Dředněšij meho od Počátku začal / na-
šim cházým / že náš Sw. Jan w Počátku / to gest w Narodjenj
swém / swého Předka Sw. Jana Křitele následowal / Sw. Jan
Křitel byl od Rodičů starých / pobožných / a nerobných / křj
holetmaw Modlitbu od Boha wyžadany / tať swěděj o juch Sw.
Yusef : Erant autem iusti ambo ante DEUM, incedentes in
omnibus mandatis, & iustificationibus Domini sine querela.
Luce. 1. **W**jni puť oba spravedlnj před Bohem / chodje we wšech přj-
kázánjch / a spravedlnostech Páně bez pluhonj. Et non erat illis Fi-
lius, eo quod esset Eliabeth sterilis, & ambo processissent
in diebus suis. **Luce.** **W** nemějí jádného Syna / proto že byla **Mlýčta**
nepřobná / a oba se byli starali we Dněch swých. | **Tymž Opřjžobem**
Sw. Jan Nepomucký od Rodičů Swatých / starých / a nerobných /
holetým Modlenjm od Boha Wšsmohacného wyžadany w
Městečku Nepomuku w Čechách gest se narodil / a gaťo pti Naro-
zenj Sw. Křitele se stał welike Džraťy / neb Otce geho Swatý
Džaryáš / křjy proto / že Angeli o Porodu geho zwěstujčemu
wěštj nechtěl / ať ž Narodjenj tobož přjšibemého Syna Wěmotau
trčšaný gest mluwiti počal / a spoli s Wšanzelkau swau Wěmotau
Mlýčtau diwne Wěcy Wěžj mluwiti / tať že Super omnia mon-
tana Iudez divulgabantur omnia verba haec, & postuerant
omnes, qui audierant in corde suo dicentes: Quis putas Puer
iste erit? **Luce.** **W** wšech Jorach **Judejch** rozhlasowala se wšěchna
Słowa ta: myšlsl mšščm stěžj myšsl w Srdcy swam křauč / **W** gaťe
to bude Dítě ž **Tymž Opřjžobem** našeho Sw. Jana Narodjenj ošp-
cent / a posvěcené bylo / neb Mššo w kterým se narodil / diwným
Wčebšým Swětem bylo ošwěcené / tať že wšychni to wyžadě ž
Podowenjm mluwiti : Co myšlsls gaťe to Dítě bude? **K**owěslit
Sw. Jan Křitel Narodjenjm swým **Gořy Jůdské** / a celau **Słowa**
skau Kráginu / rozwešlil / Sw. Jan Nepomucký **Gořu Selenau /**
bljžte Městečka Nepomuku ležjcy / a s ni celau **Čestau Žem /** neb

14) **W**ěstj mluwiti / a s ni celau **Čestau Žem /** neb
a 2

s té **Gořy** něby Sw. Wogřech **Pražský** **Wššup** **Čechům** **slauwým**
Suchem **strapěným** **dal** **Požehánj /** a **Wššup** **Wčebškau** **wyžžďat /**
Wššastřj **Domn. j. post. Faleba. Luce. extraord.** / a **spoli** **spšj-**
šil / že w **Gořy** diwným **Wěžjm** **Wžženjm** **tabowý** **Wwřet** **gest**
wyřost / křjy **Wlni** **šwě** **Swatrosti** **negemom** **Čechy /** ale **celé** **Kře-**
stianšwj **obwešlil /** obwššastně **Mššo** **swého** **Narozenj /** neb **po**
geho **Swatě** **Smrti** **Ohymatěle** **w** **romž** **Domu** **žádného** **Podoge**
neměli / ať se w **Kaplicy /** a **swým** **časem** **w** **slawný** **Kofstet** **obratil.**
Swatý **Jan** **Křitel** **od** **Właboslaweně** **Daimy** **Marye** **w** **šiwotě**
Martky **šwě** **byl** **posvěcený /** a **od** **Wžjchu** **prwo-** **počátčného** **očj-**
stěný / ž **šiwotu** **wěčnčmu** **zachowany. |** **Swatý** **Jan** **Nepomu-**
cký **mjmě** **toho /** že **střz** **šjsh** **od** **geho** **Rodičů** **Matce** **Wěžj** **w-**
činěný **na** **Swět** **byl** **wyžžďaný /** byl **taťe** **w** **Dětinšwj** **swém** **wpadl**
do **teřže** **a** **smředlně** **Wemocy /** křjy **od** **swých** **Rodičů** **Włab-**
slaweně **gest** **Wžžawřelčjně** **Wemocných** **občowaný /** žyřatčně
Wdraw / a **šiwot** **tašny** **obdžel. |** **Gest** **obycěgně** **Přjšlow :** **Non**
procul à proprio stipite poma cadunt : Někadeřto **od** **Stromu** **swě-**
ho / **šiwotě** **padá** **geho. Obycěgně** **ač** **ne** **wždyčy :** **gať** **Rodiče /**
tabowě **Děti /** to **se** **w** **Drawě** **stało** **w** **naššch** **Swatých** **Janůw /**
neb **gať** **Rodiče** **prawnjho** **byli** **swatj** **a** **spravedlnj /** tať **taťy** **swa-**
řj / a **přjšny** **šiwot** **wed** **šwatý** **geřjch** **Syni : Erat** **Joannes** **ve-**
stirus **pilis** **camelorum, & zona** **pelicia** **circa** **lumbos** **ejus** **lo-**
qwešlaidowánj / a **Pás** **sořenj** **na** **Wědrách** **geho /** **Kobylj** **gedl** **a** **Wčeb**
šěšny / **Kobylj** **negemom** **špřosty /** ale **y** **nam** **oššřstny** **Podřm /** křjy
ale **we** **Wychodných** **Krágínách** **Widu** **chuděnu /** a **špřostemu** **w** **W-**
byřgi **gest. Tyrinus in hunc locum. |** **Gebo** **Wššledowanj** **drubý** **14)**
Sw. Jan **Nepomucký** **w** **mláďých** **lětech** **špřch** **w** **Křásřtě** **Cister-**
cienských **Mššjchůw** **w** **Nepomuku /** gaťo **na** **negatě** **Paušřj** **w** **W-**
šlenj **že** **Mššy** **Swatě** **Křejm** **Posłuhowanj /** a **gjných** **Podobno-**
šech **gest** **horlčwě** **pořčacowal /** tať **že** **gž** **režřatě** **ž** **Podowenjm** **o**
něm **rečeno** **bylo : Quis** **putas** **Puer** **iste** **erit? Go** **myšlsls** **gaťe** **to**
bude **Dítě ž** **W** **owšsem /** **neb** **po** **wyřowaných** **menššch** **špřolach** **w**
Městě **Satce** **rečěny /** **do** **ššřst** **wěššých** **w** **Academiji** **Pražšř**
Daný / a **wědauč** **že** **Initium** **(sapientie** **timor** **Domini.)** **Ecl. 1.**
Podatě **Wněm** **gest** **Wžženj** **Wěžj : Tať** **střz** **Wžženj** **Wěžj** **čnošny** **ž-**
wot **a** **pilnym** **šřolnym** **Wwčenjm** **gest** **špřost /** že **od** **Mššřtrčm** **šwých /**
a **Wčřřčlčw** **Sw. Pšřma /** a **Práv** **Duchowanjch** **ž** **Dočřtora** **wěčnč /**
a **wy-**

Opousta se přitvrdil / aby se zdálo být pěšné / a dobré / nedal.
 Pěšiny Herodes / že ho proto o Glawu trefce / že mu gebo z Ge-
 rodyanau Beatra svého gestě živeho nasylně odegmurau klanžela-
 kau trvo-pryne Cyzolofstwy banj / ale proto / že w manao-chipnyim
 Tancy Gerodyany welike Dalbenj měl / a gi se nemanuče nabliu
 Přisaban zawázal / že gi dáti chce / cošlow od něho žádati bude /
 poněwadž ale nenadale Glawu Swarebo Jana žádala / k tomu v-
 futně svolil / a aby tu swau žlost pěšným Pátrým okrasil /
 dělal se Počtycc zarmaucnyim / gakoby to z Pánuucej včiniti
 musel. **Contritatus est Rex propter jus iurandum. Lid. Zar-**
maucit se Rex pro Pissahu / gakby nebyl wedel / že nechce. Aral
Prámo Púšobrytel / a Dastupce / co ti w sobe obžbuji : Juramen-
tum non est vinculum iniquitatis. Přisaha není Žítwáček. Nepra-
wošti. I. Třebyl lepsi Wáslaw tak řečený Leniwy toho Gmēna /
čzwrtý / a dobře genom podle Gmēna / ne ale podle Šturku /
a Žuradu Čestý Aral / neb podle Šturku pro swau nemjnu /
Chlipost a Obžerstw / pro vkrutné swých Podanných Arwe Wy-
liti / tycanště a nesprawedliwe gšy Šurjowanj / nezbedná Šwjiné /
stešly Des. I. Ten pro své wěčné Weystupy / gaš od pobožné
Králowny své Johanny Spúšobem klanželstwy / tak od swých
Králowstého Kazatele Spúšobem Duchownim k Polepseni wse se
ta / napominany gest byl / ale misso hledaného Polepseni wse se
žbošty / gaš swého Kazatele / tak swau Králownu o žmout pú-
wodsti mjnil / a to šce Spúšobem štwým / a aulimnym při Dwo-
řaných obyčejným. Ely hle přemily móg Kazatele / pro negate Žoy-
wšelenj Králowse wdeleg mně tu Lástu / a powěž mně / co se tobě
má Králowna tak často spowída / nebož se / nebude s tobo žadny-
ho Dohorseni / my gšine swyjs / proto se nerozpátáme / ant ty nic
trpět nebudeš / y ždeš se k tomu swaty a tegny Spowědnj / a
owšim to / co kassael Tobrašy / wawčeni dal / odpowědel : Sa-
cramentum Regis abicondere bonum est. Tob. 12. Regnuu kú-
le (Něšstého) Wít tagit dobří Wít gest : Misericordiam tuam ad Jer-
solimam. Sacerdotes & levitas ad eum, ut interrogarent eum tu
quis es? Et confessus est, quia non sum ego Christus, & in-
terrogaverunt eum, quid ergo? Elias es tu? & dixit non sum,
Propheta es tu? & respondit: non, dicunt ergo ei, quis es, ut
responsum demus his, qui miserunt nos? quid dicis dete ipso?
ait ego vox clamantis. Et qui missi erant, erant ex Pharisais.
 Joan. 2.

BILTZ

farbena

Joan. 1. Pošli šibé z Verusalkina k Janowi Kníži a Žahny / aby se
 ho tékali / ty řdo gšy . . . wyznal gest / že ga negsem Krystus? y tékali se
 ho / coš řechy Eliás gšy w? y řect negsem / Prerof it gšy : odpowědel ne.
 Řechy řect genu řdo gšy pat z. Go prawis / sam o sobě / řect : Gá Glas
 Wolagryho. **Ally řctjž byli poslanj / byli z Sarjžim. I. Tak štwy Sas-**
tycus byl Leniwy Wáclaw Aral / poslat y on své žle kasslonost k
Janowi / aby se ho aulimně ptali / ty řdož gšy : Gde milý Jene / řdo
gšy / gšy Kanownj Pradžty / gšy / a to z mé křičosti / w mé Krá-
lowse Kapli. Probošt / gšy móg Králowšy Kazatel / gšy móg
Žlmušny Wozdawatel / gšy mé Králowny Spowědnj / a co wice /
co ty gestě newjs co gšy / ždaliž ty negly Wjšbradšy. Probošt :
řctněs owšem negsem / ale Proboštwy to nyj gest práždné / w mé
Močy gest / mohu ge dáti komu chce / tobe ho obětugi / a štureně
dáwam / ty gšy Probošt Wjšbradšy / genom mně medle powěž /
co paš se má Králowna tak často spowída. I. O Saryze Dohad-
pradžny. I. o Wštro. Herodesowšá! mjnil totjšto kšlštny Leniwe /
Spúšobem tim Jana / y swau Králownu z Swěta wykoweni / že
obogšch Práwdu trpěti nemohl / neb řdyby Jan něco neymenjšho
(což možná nebylo) že Spowědi byl wygemi / byly geho gakšto
Swato-Krádečnjka / a Králownu gakšto Spowědnjem dosti
prošwčenu k Šmrti odšudiš / ale Jan s Křitelem šněle odpowě-
děl / nepřijímám mně obětowaného Žuradu / pro tak welkau ode-
mně žádanau Bezbožnost / non sum negsem na řakowý Spúšob
Probošt Wjšbradšy : Potracuge dal šaleštny Saryzycus : šrad
je ale tobě Jene Proboštwy Wjšbradšte žda špatně / a malých
Duchodům / ty řdož gšy : gá powjdnám ty gšy Žistup Žitomšly
čy / to Žistupšty štureně vacurugce / tobe ge dam / což gšy :
ždaliž negly Žistup / a Probošt / ale Jan dobře wědauc ono Kry-
šta Pána Napominánj : Quid prodest homini si mundum uni-
versum lucratur, animę vero suę detrimentum patiatur.
Mat. 16. Go ge plánuo Šistupšty / gšy řctjž ely Šwyt řestšal / a na své
Dušy řdyby Šistobu trpěl ; Pročž šněle Králi odpowědel : Gá
negsem Žistup / negsem Probošt / negsem / a být řechy / na tak
bezbožný Špúšob. Obrátita se Králowšá Žabodnost w Žútr-
wos / wšak pod Přisám / na Wšo pěšným / gakoby Jana negate
šwedčičnosti a šwestičnosti trefal ; Ely hle podimw se icwde-
čny Kráče / gá gšem tebe včinit Kazatelem mým Králowšým / k
šomu Žlmušnjem / tobe welkau Summu Petry pro řdušy Žid šwě-
 tugi /

Právníkovy k. VAČLAV
- nechtu si radky

